

ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА VULGARICA

46/2023

София • 2023

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

На корицата: Фрагмент от среднобългарски апостол, XIII в. Архив на Хърватската академия на науките, III.а.48

Редактор: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова

Съставители: проф. дфн Анисава Любенова Милтенова,
доц. д-р Никола Рачев Казански, Емилия Якова Волева

Адрес на редакцията:

Българска академия на науките

Съвет за чуждестранна българистика

ул. „15 ноември“ 1, София 1040, „Българистика“

Анисава Милтенова тел. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltanova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Централна библиотека на БАН, 2023

© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2023

ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
CENTRAL LIBRARY
COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES BULGARICA

46/2023

Sofia • 2023

**Prof. Marin Drinov Publishing House
of Bulgarian Academy of Sciences**

On the cover: Fragment of a Middle Bulgarian apostle, 13th century. Archive of the Croatian Academy of Sciences and Arts, III.a.48

Editor: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emilia Yakova Voleva

Council for Bulgarian Studies Abroad

Bulgarian Academy of Sciences

Bulgarica

Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040

Anisava Miltenova tel. (+359-2) 9795383

E-mail: amiltenova@gmail.com; evoleva@abv.bg

© Central Library of BAS, 2023

© Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 2023

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОДНИ ДУМИ

Кета Мирчева – 150 години от гибелта на Васил Левски. Апостола, историографията и популярната памет през последното десетилетие – три казуса	9
---	---

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Книги 2022 – 2023	
Съст. Емилия Волева	24
Периодика 2022 – 2023	
Съст. Емилия Волева	38

ДИСЕРТАЦИИ

Съст. Никола Казански	59
-----------------------------	----

НАУЧНИ ФОРУМИ

Съст. Емилия Волева	63
---------------------------	----

ХОРИЗОНТИ

Димитър Камбуров – Българистика в Ирландия? Да, моля, но малко: колкото да си кажем наздраве	71
---	----

НАУЧЕН ЖИВОТ

Ванина Сумрова – Национална научна конференция „Найден Геров и духовните измерения на Българското възрождане“	81
Георги Митов – Международен научен форум за книжовното наследство на Константин Преславски в светлината на съвременната палеославистика	89

Славяя Неделчева – Международна конференция „Историческата българистика извън България: състояние и перспективи“	96
Десислава Найденова, Люба Илиева – Международна научна конференция „Кирило-Методиевото дело в научната и културната памет“	99

ПРОФИЛИ

Екатерина Анастасова – Светлана Толстая на 85 години	105
Николета Пътова – Кирил Топалов на 80 години	109
Боряна Владимирова – Свежа Дачева на 70 години	114
Николай Желев – Игор Хохел на 70 години	116
Сергей Страшнюк – Михаил Станчев на 70 години	120
Анисава Милтенова – Дмитрий Буланин на 70 години	128
Владимир Пенчев – In memoriam Вера Гашпарикова	134
Владимир Пенчев – In memoriam Мирям Моравцова	137
Татяна Илиева – In memoriam Георги Попов	140

ОТЗИВИ

Албена Георгиева – Странстващи идеи по пътищата на хуманитаристиката	149
Нели Ганчева – Манастирски библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV–XVI век. Доклади от Международната научна конференция, 26–28 април 2021 г.	154
Морис Фадел – Завръщането на Борис Йоцов. Съчинения	159
Маргарита Младенова – Димитрина Хамзе. Културата на пола в пословиците (върху материал от полските и българските паремии)	162
Мариана Витанова – Снежана Александрова. Облекло и цветове в българските диалекти. Лексикосемантична характеристика	166

СЪОБЩЕНИЯ

Награден учен	169
---------------------	-----

CONTENTS

PREFACE

- Keta Mircheva** – 150 Years since the Death of Vasil Levski. The Apostle, the Historiography and the Popular Memory during the Last Decade – Three Cases. 9

BULGARIAN LITERATURE

- Books 2022 – 2023
Comp. by Emilia Voleva 24
- Periodicals 2022 – 2023
Comp. by Emilia Voleva 38

THESES

- Comp. by Nikola Kazanski 59

SCIENTIFIC EVENTS

- Comp. by Emilia Voleva 63

OUTLOOKS

- Dimitar Kamburov** – Bulgarian Studies in Ireland? Yes, Please, but Just to Say Cheers..... 71

SCIENTIFIC ACTIVITY

- Vanina Sumrova** – International Scientific Conference *Nayden Gerov and the spiritual dimensions of the Bulgarian National Revival*..... 81
- Georgi Mitov** – International Scientific Forum on the Literary Heritage of Konstantin Preslavski in the Light of the Modern Palaeoslavistics 89

Slaveya Nedelcheva – International Conference <i>Historical Bulgarian Studies outside Bulgaria: state and outlooks</i>	96
Desislava Naydenova, Lyuba Ilieva – International Scientific Conference <i>The Deed of Cyril and Methodius in the scientific and cultural memory</i>	99

PROFILES

Ekaterina Atanasova – Svetlana Tolstaya at 85.....	105
Nikoleta Patova – Kiril Topalov at 80.....	109
Boryana Vladimirova – Svezha Dacheva at 70.....	114
Nikolay Zhelev – Igor Hochel at 70.....	116
Sergey Starshnyuk – Mihail Stanchev at 70.....	120
Anisava Miltenova – Dmitriy Bulanin at 70.....	128
Vladimir Penchev – In memoriam Viera Gasparikova	134
Vladimir Penchev – In memoriam Mirjam Moravcova.....	137
Tatiana Ilieva – In memoriam Georgi Popov	140

REVIEWS

Albena Georgieva – Wandering Ideas on the Roads of the Humanitaristics	149
Neli Gancheva – Monastic Libraries in the South Slavonic Lands and Russia during 14 th –16th Century. Proceedings of the International Scientific Conference, 26–28 April 2021.....	154
Maurice Fadel – The Return of Boris Yotsov. Works	159
Margarita Mladenova – Dimitrina Hamze. The Culture of Gender in Proverbs (on Material from Polish and Bulgarian paroemiae).	162
Mariana Vitanova – Snezhana Alexandrova. Costumes and Colours in Bulgarian Dialects. Lexical and Semantical Characteristic	166

ANNOUNCEMENTS

Awarded scientist	169
-------------------------	-----

ЎВОДНИ ДЎМИ

150 години от гибелта на Васил Левски Апостола, историографията и популярната памет през последното десетилетие – три казуса

Като историческа фигура, заемаща върха на националния пантеон – място, с което е удостоен твърде скоро след трагичната си смърт, Васил Левски владее без прекъсване въображението на няколко поколения българи¹. Образът му на най-велик, най-честен и най-самоотвержен български герой, истински мъченик, морален стожер на нацията, създаден още в края на 90-те години на XIX век от Иван Вазов, Захари Стоянов и Стоян Заимов², независимо от разширяването на знанието за него почти не търпи съществени промени във времето. Портретът му и днес краси кабинетите на държавни мъже, училищни стаи и читалищни салони. Към Апостола и символния му капитал прибъгват всички без оглед на политическа или социална принадлежност. Прословутото „Народе????“ шества по антикорупционни протести, но присъства и на плашещи агресивно-националистични сбиршища. Периодично се търси гробът му, а всяка година отново и отново се разиграват „залавянето“ и „смъртта“ му.

Високият статут на Левски в колективната памет на българите поставя експертното историческо знание още от първите му опити за изграждане на един правдив образ на героя в напрежение с легендарните представи за него. Натрупването на огромен брой публикации, изследващи различни аспекти от личността и делото на Апостола³, от друга страна, увеличава още повече дис-

¹ Генчев, Николай. *Левски, революцията и бъдещият свят*. София: Отечествен фронт, 1973; Тодорова, Мария. *Живият архив на Васил Левски и създаването на един национален герой*. София: Парадигма, 2009.

² Вж. по въпроса у Липчева-Пранджева, Любка. *Левски: букви от името*. София: Прима Принт, 2001; Тодорова, Мария. Цит. съч.

³ Василева, Евелина, Петър Чолов, Мария Кожухарова, Иванка Петрова, Надежда Кукудова, Полина Симова, Стоян Трендафилов. *Васил Левски (1837 – 1987). Био-библиография*. София: Народна библиотека „Кирил и Методий“, 1987; Трендафилова, Радка, Росица Пъкова. *Васил Левски – 175 години от рождението му*.

танцията между учените историци и широката публика, между академичното познание и мита за Левски. В последните десет години историографията все по-често се изправя освен пред въпроси, свързани с появата на нови извори и промени в собствената ѝ оптика към образа на Дякона, и пред предизвикателствата на този „жив архив“, който поставя под съмнение професионалните подходи и специализираното знание и държи на своята „истина“.

Ще се спра само на три казуса, които илюстрират тези напрежения и поставят важни въпроси пред историците днес.

Новите османски документи и широката публика

Несекващият интерес към Левски и традицията на разбирането на историята у нас предимно като или само като национална история в голяма степен правят историческото знание заложник на популярната памет. Въпреки че експертното писане се стреми да запази академичния тон, то нерядко се изкушава да изнесе всяко новооткрито сведение за Апостола възможно най-бързо в широкото медийно пространство.

Тази специфика беляза и най-значимото достижение на историографията за Левски през последното десетилетие – откриването и публикуването на неизвестни османски извори, свързани със съдебното дело в София срещу Апостола и неговите съратници⁴. Показателно е, че съобщенията и интервютата за документите и тяхното съдържание в медиите предшестваха научната им публикация⁵. Сякаш за да се поддържа градусът на интереса, те се появяваха на части в няколко последователни издания, като всеки път се прибавяше по нещо ново, открито в Османския архив. Така някои първоначално предложени интерпретации влязоха в противоречие с документи от послед-

Библиография 1986 – 1993. Васил Левски – 175 години от рождението му: книги и единични листове 1994–2012. София: Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, 2012.

⁴ Чаушева, Дора, Виктор Комбов. Нови документи за следствието срещу участниците в Арабаконашкия обир и издирването и Васил Левски. – В: *Известия на държавните архиви*, 2018, 115–116, 148–187; Чаушева, Дора, Виктор Комбов. *Нови документи за издирването и следствието срещу Васил Левски и участниците в Арабаконашкия обир*. София: Национален музей „Васил Левски“, Изд. „Златен змей“, 2020; Чаушева, Дора, Виктор Комбов. *Нови документи за издирването и следствието срещу Васил Левски и участниците в Арабаконашкия обир*. 2 доп. и прераб. изд. София: Национален музей „Васил Левски“ – Карлово, 2020; *По следите на Левски и БРЦК: нови османски документи*. Състав. Орлин Събев, Дора Чаушева, Виктор Комбов, Ашкън Коюнджу. София: За буквите – О писменехъ, 2020.

⁵ Съобщения за новооткритите документи присъстват в почти всички български вестници от 7 – 8 декември 2018 г.

валите публикации, а тези вече споделени мнения достигнаха до широк кръг читатели, които не четат дълги и подробни исторически изследвания. Например предположението за мястото и обстоятелствата, при които е намерен портретът, по който османската полиция издирва Апостола (че това би могло да бъде фотографското ателие в Букурещ, където е направена снимката⁶), се опровергава от новооткрит доклад за работата на следствените комисии по Арабаконашкия обир, от който се разбира, че портретът е бил открит в заловения от властите архив на частния революционен комитет в Тетевен⁷. Новите сведения в част от документите (най-вече в доклада на дунавския валия от 16/28 септември 1872 г., от който става ясно, че още преди Арабаконашкия обир османските власти са разполагали с информация за БРЦК в Букурещ, за изпратения негов емисар в Българско Васил Левски, за създадени комитети в Ловеч, Троян, Тетевен, Гложене, Етрополе, Видраре, Плевен и Габрово, за терористични акции срещу богати българи в някои селища на север от Стара планина и за предприети действия по закупуване на оръжие и прехвърлянето му отвъд Дунава) пък доведоха в някои случаи до преекспониране на тезата за капацитета и уменията на османската тайна полиция при публичното им анонсиране⁸. Издаването на първия сборник с опит за осмисляне на тези нови документи показва, от друга страна, че научните им интерпретации могат да бъдат различни или най-малкото нееднозначни⁹.

Въпреки че откриването на нови извори бе широко оповестено в печата, ако съдим по реакциите в социалните мрежи, широката публика като че ли не прояви голям интерес към тях. Показателно е например, че съобщенията

⁶ Чаушева, Дора, Виктор Комбов. Неизвестен досега портрет на Апостола в Османския архив в Истанбул. – В: *История*, 2019, 1, с. 11; Събев, Орлин. Още за новооткритата снимка на Васил Левски в Османския архив в Истанбул. – Митев, Пламен, Дора Чаушева, Милена Тодорова (ред.). *Васил Левски, комитетската организация и османската власт 1872 – 1873 г. Нови документи и изследвания*. София: Национален музей „Васил Левски“ – Карлово, Издателство „Златен змей“, 2021, 12–13.

⁷ Доклад на Орлин Събев за новооткрити османски документи на организираната от Института за исторически изследвания и Софийския университет конференция „150 години безсмъртие: Васил Левски, революцията и бъдещият свят“, СУ „Св. Кл. Охридски“, 6 февруари 2023 г. Предстои публикуването му в сборника с материали от форума.

⁸ Вж. например Цветанов, Борис. *Новооткритите документи искат нов прочит на дейността на Левски през 1872 г.*, 27.02. 2022 г. – <https://t.ly/yTgzN> (достъп 13.05.2023); Проф. Митев: *Новите документи за Васил Левски ще предизвикат обществен смут*, 14.02.2020 г. – https://t.ly/_RpQ2 (достъп 13.05.2023).

⁹ Митев, Пламен, Дора Чаушева, Милена Тодорова (ред.). *Васил Левски, комитетската организация и османската власт 1872 – 1873 г.* София: Национален музей „Васил Левски“, Издателство „Златен змей“, 2021.

за тях на профила на Националния музей „Васил Левски“ във Фейсбук са харесани и обсъждани предимно от професионални историци¹⁰. Коментарите под някои материали в пресата пък показват, че новината предизвика само възпроизвеждането на популярно ниво на стари и нови конспиративни теории около залавянето на Апостола – например мита за предаването на архива на БРЦК на османските власти в София от Любен Каравелов (респективно Наталия Каравелова) или новата легенда за решаващата роля на руския посланик Н. П. Игнатиев за осъждането на Левски на смърт¹¹.

Този казус неизбежно поставя въпроса какъв е смисълът от представянето на нови извори на широката публика преди осмислянето им от самата историческа наука. Допринасят ли те за разширяването на представите за Левски в обществото, или само объркват и подхранват легенди, които не се подкрепят нито от старите, нито от новите документи, които се познават в детайли само от изследователите? Има ли смисъл от изнасянето на отделни факти в публичното пространство, преди науката да е постигнала консенсус по интерпретацията им и да е създала разказ около тях, който да е ясен, достъпен и разбираемо разположен в големия наратив за Апостола и мястото му в българското национално движение през XIX в.?

В случая с публикуването на новите документи това не се осъществи. Обсъждането им остана затворено в тясната общност на експертите историци, изследващи българското революционно движение, а изводите им не успяха да се трансформират в понятен разказ за тяхната стойност и значение. Един от важните изводи – че книгата, които османските власти залавят и от които научават немалко за работата на революционните комитети в Българско и отвъд Дунава, не произхождат от архива в Букурещ, а са заловени на място в Тетевен, Орхание и евентуално Ловеч – изобщо не бе артикулиран в медийното пространство. Така бе пропусната и възможността да се обясни с още по-голяма категоричност, че старата легенда за предаването на Софийското следствие на архива на БРЦК¹² от Л. Каравелов или съпругата му Наталия не се базира на никакви реални данни.

¹⁰ Например 123 харесвания и 35 коментара под пост за второто издание на Нови документи... от 15 февруари 2020 г.; 108 харесвания и 24 коментара от колеги под пост за допълненото издание на корпуса домашни и чужди извори за съдебния процес в София през 1872 – 1873 г. от 21 декември 2020 г. – <https://t.ly/-kU40> (достъп 13.05.2023).

¹¹ Вж. например дискусията под публикация във в. „Дневник“ от 07.12.2018 г., чиито читатели като цяло са по-образовани <https://t.ly/4ybY> (достъп 13.05.2023).

¹² Вж. по въпроса. Шарова, Крумка. Любен Каравелов и съдбата на архива на БРЦК. – В: *Архивът на Българския революционен централен комитет. Извороведски изследвания*. София: Гутенберг, 2021, 359–589.

„Убиецът“ на Апостола граф¹³ Игнатиев и хибридна война

Не новите документи, открити в Османския архив в Истанбул обаче, а една книга, подмината с мълчание и продължаваща да бъде игнорирана от академичните историци, оказва може би най-силно влияние през последното десетилетие върху представите на значителна част от българското общество за Апостола и доведе до създаването на нова легенда около националния герой. „Убийството на Васил Левски. Виновниците“¹⁴ на Янко Гочев успя бързо да се наложи в публичното пространство, да спечели немалко привърженици и да доведе до граждански акции, вдъхновени от изложената в нея версия.

Трудът на Янко Гочев е класически продукт на конспиративната теория, изграден върху предпоставени тези, изложени ясно и последователно в произведението. Авторът не познава добре епохата, която се опитва да интерпретира, трудно поставя в контекст извори, но е създал логичен разказ в рамките на собствените си предубеждения. Като разчита на основателните антируски нагласи в българското общество в контекста на хибридна война, водена от Русия, разпростирайки се на 834 страници, той, без нито едно конкретно доказателство, успява да внуши на читателя, че осъждането и екзекутирането на Апостола са дело на руския посланик в османската столица, който желае да унищожи единствения според Гочев представител на революционното движение, който е за самостоятелни български действия. Като основно оръдие на злодейския замисъл на ген. Игнатиев е нарочен един от българите в Специалната следствена комисия в София – османският сановник Иванчо Хаджипенчович. Въпреки че липсват исторически извори, водещи към подобно заключение, той е заклеймен като руски шпионин, допринесъл значително за осъждането на смърт на Апостола и дори за юридическата формулировка на присъдата му¹⁵. За руски доносници и колаборационисти,

¹³ По време на процеса Николай Павлович Игнатиев все още не е граф. Едва с рескрипт на император Александър II от 19 юли 1878 г. на бащата на посланика Павел Николаевич Игнатиев, председател на комитета на министрите в Руската империя, и цялото му потомство е присъдена графска титла. Ген. Н. П. Игнатиев получава титлата след смъртта на баща си през 1879 г.

¹⁴ Гочев, Янко. *Убийството на Васил Левски. Виновниците*. София: Анико, 2016.

¹⁵ Пак там, с. 557. Тук няма да коментирам тезата на Я. Гочев, че делото срещу Васил Левски и участниците в Арабаконашкия обир не е съдебен процес. За процеса и османското законодателство вж. Бакърджиева, Теодора. Османският наказателен закон от 1858 г. и наказателно-процесуалните действия спрямо участниците в българските националноосвободителни движения през 60–70-те години на XIX в. – В: *Панайот Хитов и българското националноосвободително движение*. Сливен, 2005, 122–137; Златарева, Маргарита. *Юридически поглед към процеса на Васил Дякон Левски*. София: Сиела, 2021.

къде основателно, къде не, са набедени и редица други дейци на българското национално движение през XIX в.¹⁶ Любен Каравелов например е провъзгласен за „агент за влияние“ на руската политика, а поддържаната от него идея за балканска федерация – за проект на ген. Игнатиев¹⁷. Заявено е дори – отново без какъвто и да е било документален източник, че е бил направен опит за сътрудник на руското разузнаване да бъде вербуван и самият Левски¹⁸.

Тези твърдения са вплетени в цялостния разказ на Гочев за руската имперска политика на Балканите, насочена към завладяване на Проливите и установяване на руска хегемония в региона – политика, която се стреми да контролира българското национално движение и да го подчини на собствените си интереси – теза, споделяна по принцип и от учените историци. В повествованието вярно и невярно се замесват по невероятен начин със свръхинтерпретации, за да се представи ген. Игнатиев като зловеща фигура¹⁹, която умело манипулира високопоставените османски чиновници и ги води до решението за обесването на Левски. Въпреки декларациите за някакви новооткрити в руските архиви документи, такива в книгата няма. Конкретни доказателства за тезата на автора изобщо липсват. Единственият цитат от документ, върху който е изградена цялата книга, е кратко сведение във вече известен и публикуван доклад на посланика от 18/30 (според Гочев 25 януари²⁰) 1873 г., в който руският посланик изказва задоволството си от факта, че делото в София е завършило без много присъди и изтъква собствените си заслуги за това: „Изпратената от Цариград следствена комисия е успяла да открие само неколцина злосторници... Безспорно е, че щастливият изход на

¹⁶ Гочев, Янко. Цит. съч., с. 717. Поименно са посочени 28 личности.

¹⁷ Пак там, 160–225.

¹⁸ Пак там, с. 714.

¹⁹ За едно експертно мнение относно отрицателната роля на ген. Игнатиев в българското национално движение вж. Шарова, Крумка. Нищо ново под слънцето ... на Руската империя. – „Млади“ и „стари“ в Българското възраждане. Годишник на Регионален исторически музей Пловдив. Пловдив: ВИОН, 2006, 21–48. Конкретно за отношението, позициите и ролята, която играят руските дипломати, включително ген. Игнатиев като главен проводник на тази политика по време на притичането на процеса в София вж. документите и предговора в: *Българското национално-революционно движение. Чуждестранни документи – 1868 – 1874. Т. 2. 1872 – 1874.* София: Военноиздателски комплекс „Св. Георги Победоносец“, 1992. За един сбит разказ за Левски и отношението му към Руската империя вж. Рачева, Ваня. Левски и Русия – История, 2011, 6, 15–20.

²⁰ Датата на получаването му в канцеларията в канцлера княз А. Горчаков, а не датата на написването му в Цариград. Примерът, струва ми се, е достатъчно показателен за работата на Я. Гочев с извори.

Софийската афера се дължи на умереността на великия везир, който този път изглежда е последвал нашите съвети²¹.

Тази конспиративна теория е изцяло игнорирана от експертите историци. Единственото ми известно споменаване на книгата в научната литература, при това без да се отбележи нито името на автора, нито названието ѝ, е в една статия на Пл. Митев. То е в контекста на друго категорично мнение, което също би могло да се постави под съмнение и представя доста благовидно тезата на Я. Гочев: „ограничаването на наказателните действия и стремежът за минимизиране на публичния ефект от направените вече разкрития са си инициатива на местните турски власти и нямат нищо общо с евентуален натиск върху Портата нито от страна на руския посланик ген. Николай Игнатиев, нито от който и да е друг европейски дипломат, каквато теза шумно се отстоява през последните години от някои медийни историци“²².

Да се твърди, че не са правени никакви опити за оказване на влияние върху османските власти, е пресилено. Най-малкото, както видяхме от цитирания по-горе пасаж от доклада на ген. Игнатиев, той лично е положил усилия в това отношение. Друг е въпросът дали тези опити са имали реален ефект, или става дума за съвпадение на руските и османските интереси към момента. И двете империи се стремят да не влизат в пряка конфронтация, и двете не желаят разкритията за откритата в Българско революционна организация да привлекат публичен интерес – нито сред българите, нито в империята, нито извън нея. Действията и внушенията на руския посланик за минимизиране на щетите от разкритията, каквито безспорно е имало, са продиктувани обаче не от симпатии и загриженост за българските революционери, чиито акции по принцип се стреми да омаловажи, а от желание да парира западноевропейските дипломати, които, от своя страна, привиждат зад всяко бунтовническо действие в империята дългата ръка на Русия. Заключението, че ген. Игнатиев е реалният творец на смъртната присъда на Дякона, защото желаел да обезглави българското революционно движение в лицето на единствения му лидер, който бил за самостоятелни български действия, не само

²¹ Документът е публикуван според фотокопие, запазено във фонда на патриарх Кирил в ЦДА, от Тодев, Илия. Един доклад на генерал Игнатиев за Софийския процес от края на 1872 и началото на 1873 г. – В: *Bulgarian Historical Review (Studia In Honorem Professoris Viginiae Paskaleva)*, 2006, 1–2, 548–551. (достъпен онлайн на <https://t.ly/Vi0X>, достъп 13.05.2023) Неизвестно защо в книгата на Я. Гочев публикацията на И. Тодев е цитирана като поместена в сборника *Съдебният процес срещу Васил Левски 1872 – 1873. Исторически, юридически и международни аспекти*. София: Съюз на юристите в България, 2003. вж. Гочев, Янко. Цит. съч., с. 564.

²² Митев, Пламен. Как писмата на Любен Каравелов и Тодор Пеев попаднаха в ръцете на Ахмед Хамди паша? – В: Митев, Пламен, Дора Чаушева, Милена Тодорова (ред.). *Васил Левски, комитетската организация и османската власт...*, с. 41.

омаловажава делото на радикалното крило в българското национално движение, но и се опровергава от по-нататъшния ход на събитията. Идеите и организационната структура на БРЦК в империята оцеляват и са в основата на последвалите революционни акции до Руско-турската война от 1877 – 1878 г. За убедителността на тезата на Янко Гочев в частта ѝ, че Васил Левски е ловко отстранен от ген. Игнатиев от политическата сцена, защото е единственият сред българските радикали, настояващ за независимост на политическите действия срещу империята, немалко съдейства обаче и изграденият легендарен образ на Апостола, който твърде често, дори в публикации на академични историци, се разглежда извън контекста на времето, като самотна фигура, която се появява в българския политически живот без връзка и постоянно взаимодействие със съвременниците си, които споделят, а в някои случаи повлияват пряко идеите и възгледите му за революцията и бъдещия свят.

Въпреки пренебрежителното отношение и пълното мълчание на експертите спрямо книгата на Янко Гочев, идеята, че Царска Русия е посегнала на най-великия българин, на националната светиня, намери много добър прием в десния спектър на общественото мнение, което в контекста на хибридна война срещу европейските ценности я използва като аргумент за необходимостта от противопоставяне на съвременната руска политика²³. Тезата на автора бе възпроизведена в различни медии²⁴, намери и влиятелни защитници в лицето на бившия български посланик в Русия Илиян Василев, журналистите Георги Коритаров и Иво Инджев, поета Румен Леонидов и др.²⁵ Версията, че руският посланик е „убиецът“ на Левски, бе използвана и като

²³ Може би без пряка връзка, но като любопитно съвпадение, регистриращо общи нагласи, трябва да отбележа, че още в същата година (2016), в която излезе от печат книгата на Янко Гочев, поставеното на нея мото се появи в публична реч на тогавашния български президент Росен Плевнелиев. Спорният цитат: „Който ни освободи, той ще направи това, за да ни подчини отново в робство“, сложен в устата на Левски през 1883 г. от Захари Стоянов, стана повод за нападки към Плевнелиев, оборване на цитата от страна на изследователите и извинения от екипа на президента за подвеждащото му използване. За един пример как експертите би трябвало да реагират и обяснят широкия контекст на появата на тези думи, правдоподобността или отсъствието им, и тяхната по-късна употреба вж. Дечев, Стефан. *За Левски, историята, написаното, изреченото, лъжата и истината. По повод един скандал*, 19.07.2016 г. – <https://t.ly/XC8q> (достъп 13.05.2023).

²⁴ Вж. напр. В „Честно казано с Люба Кулезич“ – за Граф Игнатиев и Левски, за еврото и лева, сагата „БНР“, 19.02.2020 г. – <https://t.ly/wEXN> (достъп 13.05.2023).

²⁵ Вж. напр. Василев, Илиян. Изгонете знаците на памет за граф Игнатиев и българомразаца Аксаков. – в. *168 часа*, 16.02.2022 г., <https://t.ly/3dvC> (достъп 13.05.2023); Инджев, Иво. Граф Игнатиев е новият палач на Левски, 04.02. 2016 – <https://t.ly/q0IZ> (достъп 13.05.2023); Георги Коритаров: Вместо да се лее помя, да се смени името на улица „Граф Игнатиев“ на „Апостола на Свободата“, 21.10. 2019 г. – <https://t.ly/MN0R> (достъп 13.05.2023) и др.

основен довод за две подписки – против изграждането на нов паметник на граф Игнатиев в столицата²⁶ и за преименуването на улицата, носеща неговото име²⁷. Последната акция, провокирана включително и от книгата на Я. Гочев, е заливането с боя на паметника на Н. П. Игнатиев във Варна по време на честванията на 3 март през 2023 г.²⁸

Както виждаме, този казус ни представя историографията в абсолютно противоположна на първия случай роля. Пълното ѝ мълчание и игнориране на предложената от Гочев теза с нищо не спомага за изясняване на негативната роля на руската политика в балканските провинции на Османската империя, включително на опитите за съдържане в някои случаи и за използване за свои цели – в други, на националните движения на подвластните народи, в това число и на българския. Отхвърляйки по презумпция конспиративната теория за ген. Игнатиев като „убиец“ на Дякона, отказвайки да я коментират и да разяснят абсурдността ѝ, експертите историци се оставят да бъдат клеймени като „официални историографи“, които крият от народа „откритите“ тайни руски документи и „свещената истина“, че най-големият български герой е унищожен от Русия. Крайният резултат от това интелектуално високомерие е раждането на още една легенда около образа на Левски и агресивната ѝ политическа употреба.

Новият гроб на Апостола

Честването на 150-годишнината от гибелта на Левски през 2023 г. бе съпроводено от изобретяването на ново място на памет и маркирането му в градското пространство. В дните между 18 и 21 февруари наред местата за паркиране на ул. „Даме Груев“ № 6 в столицата се появи импровизирана паметна плоча с надпис: „Тук през 1873 г. е погребан Васил Левски“²⁹. На откриването присъстваха районна кметица в оставка, провинциален кмет,

²⁶ Столична община да не разрешава изграждането в София на паметник на граф Игнатиев. – https://t.ly/cB5_ (достъп 13.05.2023). Петицията е стартирана на 21.02. 2018 г. и е събрала 2719 подписа.

²⁷ Петиция за преименуване на улица „Граф Игнатиев“ в София – <https://www.peticiq.com/222847> (достъп 13.05.2023). Петицията е придружена от 2182 подписа, започната е през 2018 г. и все още е активна.

²⁸ Паметникът на граф Игнатиев във Варна бе залят, 04. 03. 2023 г. – <https://t.ly/ztcN> (достъп 13.05.2023).

²⁹ Вж. напр. Паметна плоча на Левски върху паркомясто? Спорът за гроба на Апостола роди нова „инсталация“, 20.02.2023 г. – <https://t.ly/3tMg> (достъп 13.05.2023); Бутафорен гроб на Апостола се появи в центъра на София, 21.02.2023 г. – <https://t.ly/1VJc> (достъп 13.05.2023).

свещеник, историци ентузиаста, почитатели на Апостола, както и почетен караул във въстанически облекла. Граждани полагаха цветя на това странно място на памет. Събитието не бе официално, тъй като нямаше необходимото за това разрешение от Столичната община. Поставянето на плочата също не бе преминало през процедурите за обсъждане и приемане на решения за инсталиране на паметни знаци и табели в столицата и на 21 февруари общинските власти я премахнаха. Това, което ни интересува тук обаче, е, че събитието трябваше да покаже почит, идваща отдолу, от „народа“, а не от държавната власт и официалната историография³⁰.

И в този случай зад инициативата стоеше необвързан с академични институции писател историк, публикувал в последните години свое изследване по болезнената тема за гроба на Левски³¹. Книгата на великотърновеца Николай Иванов³², автор на романа „Апостолски времена“³³, спечелил през 1987 г. трета награда на организирания от община Карлово конкурс за роман за Левски, излиза през 2017 г. и е широко промотирана от автора си из цялата страна и в различни телевизионни формати. И тя, подобно на монографията на Янко Гочев, е подмината с мълчание от експертите историци. Не така стои въпросът с медиите, които подхващат и популяризират атрактивната тема. През 2019 г. една от най-големите частни телевизии – БТВ – излъчва за пръв път в поредицата „Неразказано в историята“ в най-гледаното време (21 ч.) документалния филм „Гробът на Левски“, основан на хипотезата на Николай Иванов³⁴. Филмът е показан отново в дните на честванията през 2023 г. по същата телевизия и е на свободен достъп в Youtube³⁵.

³⁰ Изработването на плочата от търновския скулптор Иван Сираков е финансирано от кмета на община Сухиндол Пламен Чернев. Вж. Байрактарова, Ергюл. Историкът Николай Иванов: гробът на Апостола няма повече да се поругава, 18.02.2023г. – https://t.ly/_sGB (достъп 13.05.2023).

³¹ По този въпрос вж. Овчаров, Димитър, Петър Вълв. *Науката срещу агресивното невежество. Погребан ли е Апостола на свободата в черквата „Св. Петка Самарджийска“*. София: Гутенберг, 2012; Тодоров, Николай (ред.). *Археологически данни по спора за гроба на Васил Левски в църквата „Св. Петка Самарджийска“*. Документи и становища. София: БАН, 1988; Тодорова, Мария. Цит. съч., 28–160, 435–468; Хайтов, Николай. *Гробът на Васил Левски*. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1987.

³² Иванов, Николай. *Разкрити документи за гроба и костите на Левски и Бенковски*. Велико Търново: Веста, 2017.

³³ Иванов, Николай. *Апостолските времена*. София: Отечествон фронт, 1989.

³⁴ <https://t.ly/gtR0> (достъп 13.05.2023).

³⁵ <https://t.ly/КАОо> (достъп 31.05.2023). Според статистиката в YouTube, каченият на 9 януари 2023 г. филм до 31 май 2023 г. е имал 2387 зрителни, а 44 са го харесали.

Тезата на Н. Иванов, подобно на другите версии за гроба, се основава на късни спомени на свидетели от 30-те години на ХХ в. и предпочита онези, в които се твърди, че Левски е бил погребан в тогавашните нови гробища на София. Това, което я прави интересна за проследяване, особено във филмовия ѝ вариант, е скрупульозното проучване на градската топография и нейните промени във времето, за което особено допринася участието на проф. Минчо Ненчев от УАСГ, който с подкрепата си за доказването на хипотезата става и неин съавтор. Наслагването на картите и плановете, сравняването им с една широкоизвестна литография от Йосиф Обербаум от 80-те години на ХІХ в., показваща същото гробище, въвлича зрителя в историята на промените на градското пространство и убедително показва къде точно се е намирал параклисът, край който се предполага, че е бил погребан Апостола. Всичко това кара зрителя да се довери на авторите, вече забравил, че в основата на версията всъщност стоят само късни спомени. Отново, както в поддържаната години наред от Николай Хайтов версия, не липсва и полукриминална интрига с проведени навремето проучвания, открити и изчезнали кости, драматично подсилена от перипетиите им по време на бомбардировките на София през Втората световна война и резкия политически обрат след 9.ІХ.1944 г. Накрая авторите призовават за нови разкопки на мястото на някогашните нови гробища с надежда да се открият някакви, макар и много дребни, останки от недоизровени навремето кости, които да бъдат сравнени чрез ДНК-анализ със запазените коси на Левски и така да се потвърди окончателно правотата на тяхната хипотеза.

Явно неудовлетворени от липсата на интерес от властите към предложението им, през февруари 2023 г. създателите на тази версия пристъпиха към публично маркиране на „гроба“ с цел да привлекат повече внимание. Дали биха могли да го получат, е спорен въпрос. Ако съдим по публичните реакции от страна на академичната гилдия, едва ли. За евентуални нови проучвания на мястото се изказа само Пламен Павлов от Великотърновския университет, председател и на Фондация „Васил Левски“³⁶. Мнението на археолога Тодор Чобанов, бивш заместник-кмет по културата на Столичната община и добър познавач на провежданите разкопки в София, обаче бе крайно скептично – мястото е вече проучвано (последно през 2006 г.), допълнително нивелирано и претърпяло твърде много трансформации, за да може да се открият някакви останки от кости в бившите гробища³⁷. Още по-малко, струва ми се, би

³⁶ Владимирова, Сима. Появи се нова карта на гроба на Левски, 24.02.2023 г. – <https://t.ly/ЖЕ6L> (достъп 13.05.2023).

³⁷ Паметна плоча на Левски върху паркомясто? Спорът за гроба на Апостола роди нова „инсталация“, 20.02.2023 г. – <https://t.ly/hHf3I> (достъп 13.05.2023).38 <https://t.ly/2ASI> 21, 21.02.2023 г. – *Етюд-и-те на София / Sketches of Sofia's Post* (достъп 13.05.2023).

могло да се разчита на подкрепа от общинските или държавните власти, за които провеждането на теренни проучвания без гарантиран успех не е привлекателна кауза.

Няма съмнение, че изваждането в публичното пространство на тази може би най-забравена от всички възникнали през 30-те години на XX в. версии за гроба на Левски, при това поднесена достатъчно интересно, привлече внимание и намери подкрепа сред част от българските граждани, които в продължение на няколко дни полагаха цветя на импровизирания мемориален знак. Нуждата от герои и нови места за преклонение пред тях във времена на криза, когато се търсят безспорни личности като контрапункт на съвременните политици, отново сработи.

Едно малко по-дълбоко вглеждане в отзвуката от тази акция обаче би могло лесно да ни разколебае в оценката за мащабите на събитието и привидната широта на неговата подкрепа. Показателни в това отношение са реакциите под поста в социалната мрежа Фейсбук на ползващия се с широко одобрение профил *Sketches of Sofia* (Етюдите на София), в който се публикуват предимно снимки от града. Фотосите от „гроба“ там са придружени от ироничен коментар: „Честно казано очаквахме, че някой, някъде, някога ще направи подобен опит за преклонение пред Апостола на свободата. Не знаехме само за кашпите, „паркирането“ и плексигласа. Как да се изразим... Не казваме, че е безвкусно, защото се иска истински талант да направиш такъв... как да го кажем... паметник, маркиране на мястото или „гроб“ от налични материали, които да изглеждат наистина, все едно си ги намерил на улицата. Но все пак се радваме, че са пожалили мястото за инвалиди в съседство, както и входа на МБАЛ отстрани. Може и да изглежда все едно линейката да не е успяла да стигне навреме, но все пак... нали е за 150 години от обесването на Васил Левски... Така да се каже, постарали са се!“³⁸.

Постът е придружен от 550 коментара, от които, като се премахнат повторните постове от едни и същи профили и емотиконите, биха могли да се отделят 318 мнения, споделени в мрежата. Само 42 (13 %) от тях приемат версията за „гроб“ на Левски на това място и подкрепят инициативата за разкопки или директното поставяне на мемориален знак, 113 (36%) я отхвърлят категорично, а 163 (51%) с различни нюанси не я подкрепят – било защото не съответства на естетическите им критерии, било защото намират, че не е достатъчно респектираща, било защото привиждат зад нея политическа употреба. В коментарите прозират различни напрежения – София/провинция, леви/десни, националисти/градска десница, но сред тях въпросът за гроба на

³⁸ <https://t.ly/2ASI> 21, 21.02.2023 г. – *Етюд-у-те на София / Sketches of Sofia's Post* (достъп 13.05.2023).

1869

Левски далеч не е най-важният. Част от оставилите мнение под поста изобщо отхвърлят идеята за маркиране на мястото, като са добре осведомени, че съществуват различни хипотези за гроба, нито една от които не е достатъчно убедителна. Доколкото можем да съдим по тези коментари (подбрани, впрочем и поради факта, че профилът, под който са споделени, е относително неутрален), отношението на широката публика далеч не е еднозначно.

Къде е обаче мястото на експертите историци в този дебат? Струва ли си да се коментират и обсъждат версии за гроба на Апостола, когато в академичните среди е постигнато съгласие, че на този етап липсват първоизточници, които да подкрепят достатъчно убедително която и да е било от тях? Има ли смисъл да се хаят сили и енергия по въпроси, които се смятат за изчерпани, и то когато експертният капацитет би могъл да бъде употребен за проучването на много по-значими и важни теми и проблеми от миналото? Има ли нужда от противопоставяне на хипотези, които граничат с митологичното, и които се развиват и разпространяват по други принципи и механизми, различни от тези на историческото знание? Отговорът не е нито лесен, нито еднозначен. Да не забравяме и травматичния опит на учените от дългогодишния им спор с Николай Хайтов. Но едва ли дистанцирането им от тези дебати е правилната стратегия. На хипотезите, дори и най-абсурдните, трябва да се реагира. Те следва да бъдат обсъждани и обяснявани публично – детайлно, спокойно и с възможно най-ясни аргументи защо и как се появяват, защо и как се разпространяват. Особено, когато става дума за национален герой, чийто образ е обрасъл с митове и легенди, които още дълго ще продължават да витаят в общественото пространство и да влияят на представите на българите за него.

* **

Трите казуса на напрежения между експертното и популярното знание за Апостола, между историографията и популярната памет, на които се опитам да обърна внимание тук, са показателни, че към момента на отбелязването на 150-годишнината от гибелта на Левски академичните историци са разколебани в подходите си към широката публика. Те или желаят да я направят възможно най-бързо съпричастна към новите научни открития, но не успяват да се справят много успешно с това, или отказват да коментират онова, което занимава въображението ѝ, тъй като го намират недостойно за тяхното внимание. Като че ли успокоени, че поради самата си същност експертното знание и колективната памет винаги ще се разминават повече или по-малко в пресъздаваните картини за миналото, те отказват да осъзнаят собствената си отговорност за разпространението или разколебаването на митовете около Апостола и пропускат възможността да разширят собственото си изследователско поле.

А изследването на Левски и неговите отражения в българското политическо и културно пространство предполага не само вглеждане и интерпретация на конкретните документи за неговото време, но и проучване на дългите сенки, които той хвърля върху българското битие в продължение на повече от столетие, включително в легендите, които се разпространяват за него.

Кета Мирчева

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2022 — 2023 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилومتодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2022 — 2023 г. В случай, когато няма излезли книжки от определено периодично издание са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN и периодичните издания с липсващ ISSN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ 2022 – 2023

BOOKS 2022 – 2023

ОБЩ ОТДЕЛ / GENERAL

А на жената бяха дадени крила. Сборник в чест на професор Светлина Николова/And Wings Were Given to the Woman. In Honour of Professor Svetlina Nikolova. София: КМНЦ – БАН, 2022, 1064 с.
ISBN 978-954-9787-57-3.

Съставители: Славия Бърлиева, Веселка Желязкова и Нели Ганчева

Сборникът съдържа 51 статии на английски, български, немски, руски и хърватски език от видни представители на славистиката и българистиката от 12 държави. Статии са с много широк диапазон на обектите на изследване и са разпределени в осем раздела, посветени на: ранните християнски традиции; на Библията и библейските преводи, проучвани с методите на различни научни дисциплини; изворите за живота и делото на Кирил и Методий; историята на текста на средновековни славянски книжовни паметници; състава на неизследвани славянски средновековни ръкописи и текстове; лексиката на старобългарските паметници; кирило-методиевските традиции сред западните и източните славяни; проблеми на средновековната музика и средновековното изобразително изкуство, посветено на Кирил и Методий и техните ученици; проекцията на Кирило-Методиевото дело и старобългарската култура в съвременността.

АВРАМОВА, Светлана. Музеят в град Търговище. 1951 – 2021. Летописни отблясъци. Велико Търново: Фабер, 2022, 608 с.
ISBN 978-619-00-1519-2.

Изданието е посветено на 70-годишнината на Регионалния исторически музей в Търговище. В хронологичен порядък са представени събития от 11 януари 1951 г. – датата на решението за създаване на музея – до 29 юни 2021 г. Съдържа богат снимков материал.

АЛЕКСАНДРОВА, Красимира, Ваня Аврамова и Савина Цонева. Никола Михов. Био-библиография. София: НБКМ, 2022, 136 с.
ISBN 978-954-523-190-2.

Издание за живота и дейността на Никола Михов – една от най-ярките личности на следосвобожденския период в България. Всички включени в био-библиографията заглавия са прегледани de visu и са придружени с анотации.

1869

АНГЕЛОВА, Росица. **Историческото образование през Възраждането.** Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2022, 237 с.
ISBN 978-619-201-656-2.

Проследено е развитието на историята като учебен предмет, появата на учебници, учебни помагала и пособия по история и педагогика, тяхната специфика, оригиналност или компилативност на състава, както и връзките с европейските постижения в областта на историята и методиката на преподаване през разглежданата епоха.

АРЕТОВ, Николай. **Бленувани и плашещи: Чуждите жени и мъже в българската словесност от дългия XIX век.** София: Кралица Маб, 2023, 284 с.
ISBN 978-954-533-208-1.

Наблюденията в книгата се съсредоточават най-вече върху литературни произведения и публицистика от епохата на националното Възраждане, както и върху спомени, писма и други документи. Интердисциплинарното изследване е посветено основно на голямата тема за семейния живот и интимните преживявания на хората от ранната модерна епоха, нормите, които определят междуполовите връзки и свързаните с тях промени на менталностите и нравите. Потърсени са връзките с основни елементи на националната митология, на първо място с представянето на връзките с „чужди“ в етнически, религиозен и друг смисъл жени, а и мъже. Направени са опити чрез сравнителен анализ разглежданите явления да бъдат поставени в по-широк контекст, както международен, така и по отношение на брака и сексуалните отношения между „свои“.

КЪСНОСРЕДНОВЕКОВНИТЕ Балкани. Сборник в чест на доц. д-р Снежана Ракова. София: Wunderkammer, 2022, 406 с.
ISBN 978-619-92254-1-7.

Съставителство и редакция: Елена Азманова-Рударска и Калин Йорданов
Книгата обхваща изследвания върху средновековната история и книжнина на Балканите, разпределени в три раздела: „Балканите – война, дипломация и търговия“, „Балканите – религия, книжовност и култура“ и „Балканите през погледа на италианските ренесансови автори“. Разгледани са малко изследвани явления, автори и произведения в текстологичен, стилистичен и семантичен аспект.

ОСМИ международен колоквиум по старобългаристика. София: УИ Св. Климент Охридски, 2022, 231 с.
ISBN 978-954-07-5599-1.

Сборник с доклади от международния форум в памет на проф. Донка Петканова, проведен през 2021 г. в Софийския университет.

ПОСВЕТЕНИ на библиотеките. София: УИ Св. Климент Охридски, 2022, 368 с.
ISBN 978-954-07-5536-6.

Съставител: Мария Аврамова

Сборникът в чест на доц. д-р Анета Дончева съдържа публикации на 22 автори, разпределени в седем тематични дяла. Водещият материал представя житейския и творческия път на юбилярката и включва библиография на нейните трудове. В научните статии се разглеждат теми като: устойчивото мислене за бъдещето на библиотеките, въздействието на библиотеките върху социалната инфраструктура, съвместната дейност на библиотеките в мрежи и обединения, книжовното културно наследство и дигиталните технологии, образователни иновации и бъдещето на библиотеките и библиотечната професия.

ИСТОРИЯ / HISTORY

ВИТЛЯНОВ, Стоян. Производства и занаяти в ранносредновековна България. Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2022, 287 с.
ISBN 978-619-201-681-4.

Сборникът по случай 75-годишнината на проф. Ст. Витлянов съдържа негови избрани статии и студии, както и подобрена библиография.

ВОЙНАТА за историята. 75 години от края на Втората световна война. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 336 с.
ISBN 978-954-07-5670-7.

Съставител: Александър Сивилов

Сборникът съдържа докладите от конференцията под едноименния наслов, проведена през 2020 г. в София. Статии са с широк тематичен обхват: за и против теорията за тоталитаризма, за митовете и реалностите, за ролята на водещите фигури в историята, за идеологиите, теорията и практиката в международните отношения, за разузнаването в региони далеч извън Европа, които изглеждат екзотични, но играят все по-голяма роля в световното развитие.

ДЖОНЕВ Ангел. Минимум човещина. Кюстендилската акция за спасяването на българските евреи. Кюстендил: РИМ Акад. Йордан Иванов, 2023, 170 с.
ISBN 978-954-8191-27-2.

Книгата, резултат от дългогодишните проучвания на автора в централни и регионални фондохранилища, съдържа публицистична и документална част. Издирени са голям брой писмени свидетелски показания, документи и снимки, значителна част от които се публикуват за първи път. Проследена е съдбата след 9.IX.1944 г. на кюстендилските граждани Владимир Куртев, Димитър Пешев, Петър Михалев, Асен Суичмезов и Иван Момчилов – инициатори и най-дейни участници в акцията.

1869

ДИМОВ, Георги. **Балканският свят в епохата на Комнините (1081 – 1185)**. София: ИБЦТ–БАН, УИ Св. Климент Охридски, 2023, 600 с.
ISBN 978-619-7179-35-4, ISBN 978-954-07-5682-0.

Първо по рода си изследване върху политическата и стопанската история на Балканския полуостров в периода XI – XII в. Написана въз основа на голям брой писмени и археологически извори, документи, нумизматични и сигилографски свидетелства, изследвания върху климата, географията, храната, облеклото, икономиката и градския живот, тя има за цел да възстанови пълнокръвната картина на византийско-балканския свят през Средновековието. Монографията обхваща както политическите събития, така и настъпилите промени и различните тенденции в бита и нравите на средновековното балканско общество. Разгледана е не само политическата история на Ромейската империя, но и животът на българите по Долен Дунав, латинското присъствие на Балканите и много други аспекти от епохата на Комниновата династия (1081 – 1185). Представени са множество нови извори, данни и хипотези.

ДИМОВ, Тодор. **Руската емиграция във Варна (1919 – 1947)**. Велико Търново: Фабер, 2023, 304 с.

ISBN 978-619-00-1621-2.

В изследването е представена относително пълна картина на политическите процеси сред емиграцията и ролята на емигрантските организации. Разгледани са множество конкретни примери и персонални истории на руски емигранти от Варна. Съществен момент в проучването е проследяването на борбата между врангелистите и представителите на съветските специални служби, като е оценено стратегическото място на Варна в плановете на Совнарод. Отделно внимание е посветено на адаптацията и приноса на руските емигранти в развитието на стопанството, морското дело, образованието и здравеопазването в България.

ЕНЦИКЛОПЕДИЯ Тракия. София: Съюз на Тракийските дружества в България, Тракийски научен институт –

Т. 1. Българското национално движение в Тракия. 2022, 575 с. ISBN 978-954-92347-0-9.

Научно-справочно издание, представящо в синтезиран вид обобщена информация за различните форми на българското национално движение в Тракия от Възраждането до наши дни, промените в целите, личностите и общностите, участвали в този процес.

МАТАНОВ, Христо. **Средновековните Балкани. Исторически очерци**. София: Изток – Запад, 2022, 552 с.

ISBN 978-619-01-1156-6.

Обзорен труд върху историята, населението и културното наследство на балканските земи. Съдържанието на книгата е моделирано в зависимост от лекциите на автора в специалностите „История“, „Археология“, „Минало и съвремие на Югоизточна Европа“, „История и философия“. Изследването представя общите и частните явления и проблеми на Балканите според историческите извори в съвременен осветление.

МАРИН Дринов. Писма, телеграми. Докладни записки. 1859 – 1905 г. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2023, 930 с.
ISBN 978-619-245-255-1.

Отговорен редактор: Пламен Божинов

Изданието включва най-пълната и представителна колекция от личната, обществената и служебната кореспонденция на бележития историк, филолог и етнограф за посочения период. Съдържа предговор, приложения и справочен апарат, които дават богата информация за епохата, живота, творчеството и обществената дейност на един от родоначалниците на българската академична наука и първите строители на свободна България.

МОСТЪТ на спасението. Транзитът на евреи през България в годините на Втората световна война. Документален сборник. София: Институт за исторически изследвания – БАН, 2022, 307 с.
ISBN 978-954-2903-49-9.

Съставители: Румяна Чукова, Силвия Авдала, Сия Никифорова и Димитър Григоров
Сборник с документи, свързани с емиграцията на еврейски бежанци от Централна Европа през България към Палестина в периода 1939–1944 г. и подбрани от четири български и единадесет чуждестранни архива. Колекцията съчетава разнородни по произход и характер документални свидетелства, като са подбрани материали от официални източници. Съпоставянето между българските и чуждите документи дава възможност да се открият в дълбочина нюансите в емиграционната политика на Съюзниците, германският натиск върху България и политиката на българското правителство по еврейския въпрос.

ОВЧАРОВ, Николай и Хитко Вачев. Средновековният манастир „Св. равноапостоли Петър и Павел“ във Велико Търново и неговите съкровища. София: UnicArt, 2023, 120 с.
ISBN 978-619-7629-14-9.

Книгата обхваща исторически и археологически изследвания на манастира (архитектура, стенописна украса, некропол, надписи и рисунки графити и др.). В сравнителен план е описана монументалната каменна декорация на църквите „Св. равноапостоли Петър и Павел“ и „Св. Иван Рилски“ и е приложен каталог на най-важните находки, открити при редовните разкопки в манастира „Св. равноапостоли Петър и Павел“.

ПАВЛОВ, Павел. Учителят Ганчо Велев Ганчев (1921 – 1998) или за занаята на богослова историк. София: УИ Св. Климент Охридски, 2022, 286 с.
ISBN 978-954-07-5628-8.

В книгата са представени животът и творчеството на известния български богослов, историк и педагог. Описани са ранните му години, неговата образователна и научна кариера, както и множеството приноси към българската история и култура. Подробно са проследени изследванията на Ганчев в областта на религиозната история, особено тези, посветени на възрожденската епоха. Книгата представя Ганчев като един от най-влиятелните и продуктивни български богослови през ХХ век.

ПЕЕВ, Георги. **Военни аспекти на българо-френските отношения от 1878 до 1918 година.** София: Нов български университет, 2023, 268 с.
ISBN 978-619-233-238-9.

Книгата запълва една празнина в историческата наука – проследяването на отношенията между Франция и България във военната сфера в периода 1878 – 1918 г. В хода на изследването се поставят редица нови въпроси и се подлагат на преоценка някои залегнали в българското обществено мнение становища, които са продукт повече на емоции, отколкото на реална фактология.

РАДЕВ, Иван. **Хаджи Викентий Зографски. Личност и дело. Време и съвременници.** Велико Търново: Ивис, 2022, 346 с.
ISBN 978-619-205-185-3.

В книгата са използвани новооткрити факти и документи, които доказват широкомащабното дарителство на хаджи Викентий за търновските църкви и манастири, училища в старопрестолния град и околните селища, лични негови стипендианти в чужбина, издаване и разпространение на нужната за училищното обучение книжнина.

РУСИЯ: поглед от Балканите. София: Институт за балканистика с Център по трактология – БАН, 2023, 438 с.
ISBN 978-619-7179-34-7.

Съставители: Тина Георгиева и Юра Константинова

В сборника са представени различни моменти от руската политика на Балканите през XIX и XX в., видени през призмата на балканските елити и съвременните изследователи. Статиите отразяват противоречивите обществени настроения сред българското общество към Русия и мястото ѝ в историята на Балканите през разглеждания период.

ХАРКОВСКАТА школа по историческа българистика. Библиографски указател. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2023, 194 с.
ISBN 978-619245-300-8.

Изданието дава възможност да се проследи формирането и развитието на харковската научна школа по историческа българистика от 1846 до 2021 г.

ЧЕШМЕДЖИЕВ, Димо. **Владетелските култове в средновековна България.** Пловдив: УИ Паисий Хилендарски, 2022, 244 с.
ISBN 978-619-7663-31-0.

Книгата съдържа студии върху паметта за Енравота, първороден син и канартикин на хан Омуртаг. Проследени са изворовите данни за светостта на българския владетел хан Борис Михаил, характера на култа към българския цар Петър и др. В приложение е публикувано изследване за първоначалното епархиално устройство на Българската църква.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://t.ly/AKBmj>

ЯНЧЕВ, Веселин. **Армия, обществен ред и вътрешна сигурност. Септември 1923 година и провалът на едно поръчано въстание.** София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 490 с.

ISBN 978-954-07-5641-7.

В изследването са разгледани събитията от септември 1923 г. от гледната точка на държавността, на съществуващия конституционен строй и най-вече на армията. Предложени са изводи, обобщения и заключения за причините за провала, за ролята на насилието, за върховенството на правото и неговото нарушаване в името на държавни, партийни, класови и съсловни интереси.

РЕЛИГИЯ / RELIGION

МИТЕВ, Трендафил. **Кратка история на българската протестантска общност в САЩ и Канада през XX век.** София: Пре Принт БГ, 2023, 244 + 37 с. илюстрации.

ISBN 978-619-7606-07-2.

Монографично изследване, което хвърля нова светлина върху възникването, развитието и приносите на българската емигрантска протестантска общност в Северна Америка за утвърждаването на българското присъствие в духовния живот на Новия свят.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР / ETHNOGRAPHY AND FOLKLORE

ДИМИТРОВ, Александър и др. **Етнография на Тутракан.** София: ИК Гутенберг, 2022, 664 с.

ISBN 978-619-176-213-2.

Авторите на книгата са музейни специалисти, етнографи, фолклористи и етнологии. Изследвани и представени са обичаите, традициите, битът, материалната култура, народното изкуство, облеклото, езикът, архитектурата, фолклорът, занаятите, семейните и родовите взаимоотношения, вярванията на отделните етноси и религиозни групи на бившия Тутраканска околия (днес Община Тутракан, Община Главиница, част от Община Сливо поле и община Ситово), на местно и преселническо (балканджии, севернодобруджанци) население, както и на малцинствените групи: роми и алиани (казълбаши).

ЕФТИМОВА, Ивелина. **Етнологички аспекти на старостта и остаряването в българското общество (от традиция към модерност).** Шумен: УИ Епископ Константин Преславски, 2022, 226 с.

ISBN 978-619-201-586-2.

В монографичното изследване е представен образът на „идеалната“ старост или идеалът (въплъщаващ уважение, почит, приемане и зачитане на авторитета) за успешно остаряване в прехода от традиционно към модерно общество.

1869

КОЦЕВА, Виолета. **Лечители и лечителски практики в началото на XX век.** София: УИ Св. Климент Охридски, 2022, 246 с.

ISBN 978-954-07-5520-5.

Етноложко изследване на различни аспекти от народната медицина. В текста последователно се анализират различни категории лечители и лечителски практики в процес на промяна, която се разглежда като част от механизма за адаптация и оцеляване на традиционното народно лечение в постмодерна културна среда. За емпирична основа са използвани сведения от теренни етнографски проучвания, провеждани в периода 2014 – 2019 г. Съществуването на традиционни лечители и лечебни практики се анализира като обществено споделен и приемлив компромис както от страна на самите лечители, така и от представители на научната медицина.

МАНОВА, Анелия. **Ню ейдж в България: житейски проекти и практики за самоусъвършенстване.** София: ИК Гутенберг, 2022, 340 с.

ISBN 978-619-176-211-8.

Монографично изследване, в което са очертани аспектите на Ню ейдж течението в България чрез конкретни случаи, като са проблематизирани концептите за общности, индивиди, индивидуални и групови стратегии и жизнени проекти.

МУЗЕЙ и образование. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2022, 301 с.

ISBN 978-619-245-257-5.

Съставители: Стамен Кънев, Елена Водинчар и Тодор Петев

Сборник с анализи и дискусии, предлагащи критически поглед по въпроси, свързани с музея в образователната политика, с музейната педагогика, с връзката музей – училище, с образователните програми в музея и др. Споделени са актуални модели на музейно-педагогически практики, които днес се прилагат както в музеите в България, така и в чужбина. Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://t.ly/rNLr>

ПАПУЧИЕВ, Николай. **Културна антропология: Слово, обред, обичай.** София: УИ Св. Климент Охридски –

Том. 2. 2023, 560 с. ISBN 978-954-07-5725-4.

Изданието продължава разсъжденията, предложени в първия том, като основният фокус е поставен върху словесността и ритуалността за конструиране на общност. В отделните глави се обсъждат социалните взаимодействия и вътрешните връзки между ритуала, словото и пространството, изграждащи принципите на колективната памет и култура на българите. Фигурата на „другия“ и представите за своята общност са анализирани през значими фолклорни текстове.

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

АТАНАСИЙ Александрийски. **Първо слово против арианите.** София: УИ Св. Климент Охридски.

Т. 1. Издание на текста. 2022, 429 с. ISBN 978-954-07-5546-5

Съставители и редактори: Анна-Мария Тотоманова, Иван Христов, Татяна Славова, Гертана Ганева, Мария Тотоманова-Панева, Пиринка Пенкова

Критическото издание отразява старобългарския превод, направен от Константин Преславски според състоянието на известните досега десет славянски преписа, като за основен е избран този в ръкопис 968 от сборката на М. П. Погодин в Националната руска библиотека от 1489 г., руски по произход. В критическия апарат са посочени библейските цитати и четенията спрямо славянските преписи. Паралелно е публикуван гръцки текст на Първо слово проив арианите без да бъде търсен общ източник на византийската традиция, избран е базов ръкопис Atheniensis gr. 428 от X в. В книгата е включен старобългарско-гръцки речник-индекс и старобългарско-гръцки показалец, които се правят за пръв път.

ЕФТИМОВА, Андреана. **Твърдят запознати. Езикови маркери за (не)достоверност на медийния текст.** София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 168 с.

ISBN 978-954-07-5693-6.

В изследването се разглеждат присъствието и влиянието на експертната реч в медиите върху начина на възприемане на информацията и възможностите за оценка на (не)достоверността чрез езика. Направени са конкретни наблюдения върху употребата на различни езикови средства за прикриване на истината в агитационните материали на комунистическата пропаганда по време на т.нар. Възродителен процес.

ЗЛАТАНОВА, Румяна. **Книги на пророците Осия, Софония, Агей, Захария, Малахия в старобългарски превод.** София: Темто, 2022, 391 с.

ISBN 978-954-9566-94-9.

Книгата представя издание на текстовете от Книга на Дванадесетте пророци според релевантни кирилски преписи от XII – XVI в. и хърватски глаголически преписи от XIII – XVI в. след детайлен текстологически анализ и сравнение с гръцките образци. Изданието за първи път допълва библейския свод на текстовете в средновековен български ръкопис от XIV в. – F.I.461 от Руската национална библиотека в Санкт Петербург. В приложение са включени лексикални показалци.

КЕРЕМИДЧИЕВА, Славка, Мария Котева и Ана Кочева. **Езикът на българската кухня.** София: АИ Проф. Марин Дринов, 2023, 125 с.

ISBN 978-954-245-302-2.

Монографичното изследване включва кратък преглед на научните изследвания за храната и храненето и на диалектната делитба на българската езикова територия. В няколко раздела е представена българската кулинарна лексика в общославянски, балкански и лексико-семантичен аспект, както и националната ѝ специфика. Специален акцент е поставен върху резултатите от работата по изработването на интерактивна кулинарна карта на българската езикова територия.

ПЕТРОВ, Велин. **Българският език като балкански език**. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2023, 236 с.
ISBN 978-619-208-353-3.

В монографията се проследяват историческите предпоставки, които са превърнали Балканския полуостров в контактна зона с динамично променящи се граници, често обединяващи в една обща държава различни по етническа и езикова принадлежност племена и народи още от най-дълбока древност до наши дни, което превръща Балканите освен всичко друго и в ареал на засилен езиков контакт. Разгледани са онези особености в граматиката на българския език, които предопределят неговото важно значение и роля в славянското и в балканското езикознание.

Ръци слово твърдо. **Сборник в чест на проф. дфн Татяна Славова**. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 504 с.
ISBN 978-954-07-5625-7.

Съставители: Анна-Мария Тотоманова, Мария Тотоманова-Панева и Явор Милте-нов

Книгата съдържа 28 статии и студии от специалисти в областта на историята на езика, литературата и средновековната ръкописна традиция, разпределени в четири раздела: „Текстология“, „Ръкописи, преписи, текстове“, „Езикознание“, „Лексикология и лексикография“. Включен е обзор на научното творчество на проф. дфн Татяна Славова и нейна пълна библиография.

СИМЕОНОВА, Кристияна. **Към въпроса за вариантността в терминологията**. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2022, 149 с.
ISBN 978-954-245-288-9.

Основната цел на изследването е възможно най-цялостно да се очертае и анализира явлението ‘вариантност’ в терминологията. Използваният илюстративен материал включва както общонаучни, тясноспециални термини, професионална и общоупотребима лексика, фразеологизми, така и названия на единични обекти.

ТРИФОНОВА, Ива. **Ръкописната традиция на Книга Откровение сред южните славяни**. София: Кирило-Методиевски научен център при БАН –

Част I: Сръбският препис от края на XIV в. 2022, 344 с. ISBN 978-954-9787-55-9.

Обект на изданието е най-ранният сръбски препис на Книга Откровение на св. Йоан Богослов, поместен на л. 365r–379v в ръкопис № 474 от библиотеката на Хилендарския манастир. Проучени са кодикологичните и езиковите особености на преписа (ортография, морфологични и синтактични особености, лексика в компаративен план) и е осъществено издание на текста в съпоставка с гръцкия образец, придружено със славяно-гръцки и гръцко-славянски показалец на лексемите. Изданието е резултат от проекта „Манастирските библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV – XVI век“, реализиран по Програма за двустранно сътрудничество от българския Фонд „Научни изследвания“ (№ КП-06-Русия/25/28.09.2019 г.) и с подкрепата на Фондация „Палеобулгарика“.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://t.ly/INpA>

ХРИСТОВА-ШОМОВА, Искра. Твърдина на православието. Прослава на свети Наум Охридски. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 242 с.
ISBN 978-954-07-5657-8.

Изданието включва двете старобългарски жития на св. Наум (ок. 830 – 910), преведената от гръцки средновековна служба за св. Наум с неговото проложно житие, заедно с гръцките им оригинали; църковнославянските служби за св. Наум в превод на Калистрат Зографски и Партений Левкийски, както и Канона за ап. Андрей от св. Наум Охридски. Към средновековните текстове са приложени речници индекси, както и преводите им на новобългарски, изследвания върху езиковите им особености и за иконописната традиция за светеца.

ЦОНЕВ, Радослав. Българският разговорен синтаксис. Благоевград: УИ Неофит Рилски, 2022, 226 с.
ISBN 978-954-00-0313-9.

Предмет на изследването са особените синтактични конструкции, които възникват в неофициалното общуване (повторителни, елиптични, реконструкции, хипербати, анаколуги и др.), по-различният словоред, специфичната употреба на съчинителните и подчинителните конектори (дефинирани в синтактичната литература като разговорни), честото наличие на асиндетизъм (безсъюзно свързване на отделните елементи в изказа и на различните изказвания), конкуренцията между паратаксиса и хипотаксиса, пораждаща се в разговора, и други характерни черти, които ярко отличават разговорния синтаксис от синтаксиса на българския книжовен (нормативен) език.

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ / THEORY OF LITERATURE

АНГЕЛОВ, Боян. Немският класически идеализъм и новата българска литература: от Възраждането до Първата световна война. София: Богианна, 2022, 174 с.
ISBN 978-954-676-176-7.

В книгата са анализирани предпоставките и благодатните условия за навлизането на идеите на немския класически идеализъм сред българската интелигенция. Очертани са плодотворните процеси и резултатите от философско-естетическото въздействие на личностно и научно ниво.

ДИКТАТУРА и литература: Българската литература в епохата на Георги Димитров и Вълко Червенков (1948 – 1958). София: Нов български университет, 2022, 320 с.
ISBN 978-619-233-236-5.

Съставител: Пламен Дойнов

В сборника е разгледана трансформацията на авторските почерци под диктата на идеологията, въдворяването на писатели в концлагерите, тоталната промяна, която настъпва в българското общество през периода на сталинизма.

Достъп до съдържанието: <https://t.ly/tlnNd>

ЗА РОД и чест. 140 години от рождението на Стоян Чилингиров. София: Национален литературен музей, 2023, 290 с.
ISBN 978-619-7398-05-2.

Съставител: Румяна Пенчева

Сборникът съдържа статии, които осветляват от различни ъгли личността на писателя, мястото и ролята му в обществения и културния живот на България в продължение на повече от половин век. Проследено е създаването на мемориалния кабинет на писателя (София, бул. „Дондуков“ 95 Б), съдбата на огромната му библиотека и архивното му наследство, съхранявано от Националния литературен музей.

ИВАНОВ, Никола. Уроците на Иван Динков. София: КЛМН, 2023, 208 с.
ISBN 978-954-2916-44-4.

Литературнокритическо изследване за живота и творчеството на големия български поет от втората половина на ХХ в.

КИРОВА, Милена. Българската литература през ХХІ век (2000 – 2020). София: Колибри –

Част 1. 2023, 288 с. ISBN 978-619-02-1200-3.

Книгата има амбицията да хвърли безпристрастен поглед към литературната действителност през първите двацет години на ХХІ век и да очертае панорама на най-новата българска литература в съвременно осветление.

МИХАЙЛОВ, Калин. Християнство и литература. Фигури на (не)благородното. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 262 с.

ISBN 978-954-07-5726-1.

Авторът насочва вниманието към отношенията между християнството и художествената литература, този път в светлината на проблема за благородното и неблагородното във време-пространствата на романа и разказа. За да достигне до сърцевината на проблема, изследователят ни превежда през различни географски ширини и конфронтира с герои от многообразни художествени светове, като очертава и фигурите на техните създатели.

НАЛБАНТОВА, Елена. Българска възрожденска литература. Въведение. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2023, 212 с.

ISBN 978-619-208-321-2.

В книгата се разглеждат различни въпроси за спецификите на епохата на Българското възрождане, характерните теми, родове и литературни жанрове на епохата, за сходствата и отликите от Западноевропейския ренесанс, Западноевропейското просвещение и др.

ПЕНЧЕВ, Бойко. **Прогресисти и консерватори**. София: УИ Св. Климент Охридски, 2023, 386 с.

ISBN 978-954-07-5626-4.

Книгата предлага концептуално осмисляне на процесите в българската литература от края на 40-те до 70-те години на ХХ в. през призмата на проблема за времето. Изведени са два основни темпорални модела – линеарен и цикличен, като се проследяват техните трансформации в литературата и литературната критика на изследвания период. Въведената изследователска перспектива открива възможности за нов, задълбочен прочит на писатели като Йордан Радичков, Николай Хайтов, Васил Попов и на критици като Тончо Жечев и Кръстьо Куюмджиев.

ЧИТАТЕЛИ в текста. София: УИ Св. Климент Охридски, 2022, 320 с.

ISBN 978-954-07-5613-4.

Съставител: Александър Кьосев

Колективно изследване, посветено на начина, по който съвременната българска литература изгражда образа на читателя и прави опит да контролира и насочва читателското поведение на публиките.

Достъп до съдържанието: https://t.ly/7d_wN

ИЗКУСТВО / ART

ИЗКУСТВО и общество. Изкуствоведски четения 2022. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН –

Т. I. Старо изкуство. 2023, 312 с. ISBN 978-619-7619-23-2.

Съставители: Емануел Мутафов и Марина Колева

Изследванията в сборника засягат различни теми в широк времеви диапазон от Античността до периода на Българското възраждане. Автори на статиите са учени от Института за изследване на изкуствата, ЦСВП „Проф. Иван Дуйчев“, Националната художествена академия, Нов български университет, академични институции от Гърция, Унгария, Румъния, Полша, Русия.

ИЗКУСТВО и общество. Изкуствоведски четения 2022. София: Институт за изследване на изкуствата – БАН –

Т. II. Ново изкуство. 2023, 476 с. ISBN 978-619-7619-22-5.

Отговорен редактор: Катерина Гаджева

Сборникът включва проучвания, свързани със социални, политически и идеологически феномени, които рефлектират в изкуството. Тематичните раздели обхващат направленията: изобразителни изкуства, театър, екранни изкуства и музика. Автори на текстовете са изследователи от Българска академия на науките, Нов български университет, НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“, АМГИИ „Проф. Асен Диамандиев“, Пловдив, СУ „Св. Климент Охридски“, ЮЗУ „Неофит Рилски“ и чуждестранни учени от Полша, Словакия, Гърция, Чехия, САЩ, Япония, Румъния и Украйна. В тях те разглеждат както връзките между художествения образ и реципиента, между поръчката и реализацията на произведението, така и взаимовлиянията на социалното и естетическото.

КОРПУС на стенописите от XVI век в България. София: Институт за изследване на изкуствата, 2023, 303 с.

ISBN 978-619-7619-09-6.

Автори: Бисерка Пенкова, Веселина Йончева, Георги Геров, Емануел Мутафов, Иван Ванев, Майа Захаријева, Маргарита Куюмджиева, Мария Колушева и Цвета Кунева
Редакция: Бисерка Пенкова

Корпусът е част от дългосрочен проект за пълна словесна, графична и образна документация на паметниците на църковната живопис в България от XV до XIX в., ползващ се с финансовата подкрепа на Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“. Настоящото издание обхваща църковната живопис на 37 църкви и манастири от XVI в., съпроводено е с цветни илюстрации, показалци и библиография.

СБОРНИК в памет на проф. д.изк. Елена Попова. Велико Търново: УИ Св. св. Кирил и Методий, 2023, 348 с.

ISBN 978-619-208-342-7.

Съставител: Александър Куюмджиев

Материалите в сборника са в областта на балканската и българската църковна живопис, иконографията, атрибуцията, епиграфиката и стилистиката на икони, стенописи и ръкописи от периода на Българското възраждане. Съдържа и пълна библиография на Е. Попова – монографии, студии и статии, както и текстове от периода, когато активно се занимава с оперативна художествена критика. Достъп до съдържанието: <https://t.ly/BTV3>

РЕЧНИЦИ / DICTIONARIES

БЛАГОЕВА, Диана, Светла Коева, Войчех Сосновски и Мачей Яскот. Речник на активната фразеология в българския и полския език. София: АИ Проф. Марин Дринов, 2022, 255 с.

ISBN 978-619-245-242-1.

Първи по рода си двуезичен фразеологичен речник в славянската лексикография, който представя актуалното състояние на българската и полската фразеология. Речникът е двупосочен – състои се от българско-полска и полско-българска част, като всяка от тях включва по 500 активни фразеологични единици от съответния език и техните съответствия в другия език. Дава богата представа за националноспецифичното във фразеологията на двата езика.

ИВАНОВ, Митко. Бургаският жаргон до 1989. Бургас: Регионална библиотека „П. К. Яворов“, 2022, 192 с.

ISBN 978-954-92689-3-5.

Съдържа около 2 000 местни думи и изрази под формата на речник, истории от живота на бургаската бохема, снимки и спомени за времето.

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2022 – 2023

PERIODICALS 2022 – 2023

Балканистичен форум/Balkanistic Forum. Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград. Гл. ред. доц. д-р Петър Воденичаров. ISSN 1310-3970.

2023, № 1: Муратова, Н. Перото му го завело там, дето не би трябвало. Институционализиране на цензурата в България през 1950-те години, 117–128; **Ангелова, М.** От утопия до бутафория: движението „Героят е винаги в строя“ в комунистическа България (1970-те – 1980-те г.), 129–144; **Kassabova, A.** The Bulgarian Socialist Reproductive Policies – Structures, Persons, Strategies, 145–164; **Тодорова, Б.** Целите ѝ са съвсем други. Стратегии за омаловажаване на насилието над жените в неформалните дискусии в интернет, 165–180; **Dobre, C. F.** A Different Kind of Heroes: The Romanian Anticommunists during Postcommunist Era, 181–198; **Hristov Y. M. and K. Marinov.** Which Romans Are You Called the Emperor? Remarks on Theodore Daphnopates' Correspondence to Tsar Symeon I (893 – 927) Concerning Byzantines in Bulgarian Captivity, 199–213; **Вакарелова, М.** Устойчиви и неустойчиви читателски стилове: опит за типология, 214–229.

Свободен достъп до резюмета на статиите на английски език: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1069>

Балканско езикознание/Linguistique balkanique. БАН, Институт за български език. Гл. ред. проф. Анна Чолева-Димитрова. ISSN 0324-1653.

2022, № 2: Алексова, Кр. Индекс дискретизации граматической информации в парадигме болгарского глагола, 129–145; **Tsonev, R.** Colloquial Subordinating Conjunctions in Bulgarian Verbal Communication, 146–166; **Krapova, I.** Word Order and Discourse: the Case of the Balkan Languages, 167–195; **Patseva, M.** Accent Variations in Bulgarian Zero-Derived Nouns, 196–212; **Mihaylova, B.** Les objets du dégoût, 213–223; **Meli, G.** Remoteness Markers in Kalajdzi Romani as spoken in Montana (Bulgaria), 224–244; **Leschber, C.** Shepherds' Terminology in the Balkans Against the Background of Genetic Profiles and Archaeological Cultures from Neolithic Southeast Europe, 245–257; **Domosiletskaya, M. V. and A. A. Novik.** Дрок (Spartium, Genista L.) в фитонимии Адриатического и Ионического побережий, 258–270; **Chivarzina, A.** Цветообозначения в устойчивых сочетаниях со значением благопожелания и проклятия в балканославянских языках в сопоставлении с албанским и румынским, 271–279.

Свободен достъп до резюмета на статиите на английски език: <https://ibl.bas.bg/iblapp/index.php>

Българска етнология. БАН, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей. Гл. ред. доц. д-р Петко Христов. ISSN 1310-5213.

2022, № 3: Черних, А., М. Каменских, В. Кляус и М. Кляус. Българското население на Перм: възникване, разселване, численост, 300–313; **Каменских, М.** Трудови миграции на българи в Западен Сибир през 70-те и 80-те години на 20 век. Социокултурни аспекти, 314–325; **Попчева, Ю. и М. Маева.** Трудова миграция на българите към Урал и Сибир и българската общност в гр. Сургут (1970 – 2022 г.), 326–348; **Георгиев, Г.** От Молдовския Кортен до Алтай и обратно в Тарутино, Украйна. „Голямата“ тема за съветските депортации в „малките“ истории на българите от Бесарабия. 1, 349–367; **Първанов, Б.** Оста, кръгът, обредът. Бележки върху пространствения символизъм и неговата ритуална роля в българската традиционна култура, 368–384; **Минчева, Е.** По следите на изчезналия фонд и неговите художници. 2, 385–396; **Ангелов, А.** Птиците – образи от съкровищницата на Националния етнографски музей, 397–399.

Български език. БАН, Институт за български език. Гл. ред. доц. д-р Татяна Александрова. ISSN 0005-4283.

2022, № 4: Цибранска-Костова, М. За полипрефиксацията като преводачески подход в славянския превод на „Паноплия Догматика“ от Евтимий Зигавин, 13–27; **Китанова, М.** Когнитивна синтетична дефиниция на концепта РОДИНА в български език, 28–43; **Мичева, В.** Новобългарските дамаскини и традиционната българска култура, 44–54; **Митринов, Г.** За граматичните промени при употребата на местоименни форми в късните адаптации на недамаскинови слова през XIX век (Райковски дамаскин), 55–67; **Брага, Т.** Одески дамаскин № 37 (63) – новобългарски паметник от Котленската книжовна школа. Палеография. Кодикология. Датировка, 68–84; **Деянова, М.** Наблюдения над прилагателните имена в „История славянобългарска“, 85–97; **Мицкова, М.** Приносът на „Славеноболгарский предручний послателник за наставление на болгарските юноши“ (1835) на Неофит Бозвели и Емануил Васкидович за развитието на българския възрожденски епистоларен стил, 98–110; **Желева, Л.** Колебания при изговора на някои числителни бройни имена, 111–114.

2022, Приложение: Вълчанова, М. и В. Вълчанов. Аргументи за добро или лошо: усет към аргументната структура и процесът на разбиране на идиоматични изрази при различни популации, 23–41; **Бъркалова, П.** За статалния предикат – синтаксисът на биноминативната структура и философията на езика, 42–66; **Алексова, К.** Някои типологически индекси на дубитативните предикати в съвременния български език, 67–95; **Держански, И. и О. Сирук.** Българските дезидеративни глаголи и техните украински съответствия в паралелен корпус, 96–112; **Осенова, П.** Пандемията от covid-19 във валентността на своите предикати: наблюдения върху съвременен корпус от парламентарна реч, 113–121; **Ангелов, А.** Отново за речевите актове и за разликите между глагол и сказуемо, 122–129; **Несторова, П.** Кои глаголи могат да изпълняват функцията на глагол връзка в съставното именно сказуемо?, 130–142; **Коева, С.** За предикацията

при неразчленимите изречения, 143–152; **Илиева, Т.** Предикативите в старобългарския език и представянето им в историческите речници, 153–172; **Ласкова, Л.** Изреченията с конклузив – изводи, обобщения или предположения?, 173–189; **Москова, М.** Конклузивни употреби в предикати на условни изречения, 190–205; **Кръстева, Х.** Изследване на казус: ритъм и интонация на копулативен тип прости изречения, 206–217; **Колева-Костова, К.** Ритмично-интонационни модели на прикопулните подчинени изречения, 218–229; **Каневска-Николова, Е.** Съюзите *да* и *че* в рамките на предиката (съставен или сложен съставен) след *мога* и *взема*, 230–237; **Стаменов, Х.** Число и определеност на квантифициращата и квантифицираната фраза в партитивни конструкции с предлога *от*, 238–256; **Атанасов, А.** Полипредложни конструкции в предикативна позиция, 257–273; **Радева-Гезенчова, Б.** За прилагателните имена като предикати, 274–280; **Петрова, Г.** Безлични предикативни конструкции в българския език: структурен минимум и семантична обусловеност, 281–291; **Радоев, К.** Конверсивната антонимия като тест за семантичната селекция на дативни предикати в български, шведски и датски език, 292–309; **Венкова, Ц.** Кога и как Йордан Пенчев тръгва по пътя на трансформационно-генеративната граматика, 313–329; **Бъркалова, П.** Генеративната школа в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Следите остават, 330–347; **Стаменов, М.** Принос към семантичната характеристика на предикативите за вътрешни преживявания със субект в дателен падеж, 351–366; **Коева, С.** Семантична класификация на предикатите за състояние в български, 367–389; **Джонова, М.** и **Й. Тишева.** Аргументна структура на някои двойки психологически предикати и предикативи, 390–410; **Летучий, А.** Нулев подлог и нулево допълнение в руските подчинени изречения – елипса, нулево местоимение или PRO?, 411–428.

2023, Приложение: Буров, С. Ядро и периферия в частите на речта, 21–41; **Маровска, В.** За традиционната лексикално- и граматикосемантична характеристика на частите на речта, 42–59; **Куцаров, К.** Нова класификация на частите на речта в съвременния български език. Таксономични термини и принципи, 60–72; **Станчева, Р.** и **М. Томов.** Класът на прилагателните имена в нормативната граматика на българския език – формален подход, 73–91; **Петрова, Г.** Местоименните клитики като частици, 92–112; **Алексова, К.** Частите на речта и граматическата доминанта на флективния тип според вижданията на Георги Герджиков, 113–122; **Петрова, К.** Функционално-семантично поле на „междуметността“ в българския и руския език, 123–134; **Осенова, П.** Частите на речта в инициативата за универсалните зависимости: статус и полемики, 135–142; **Коева, С.** Частите на речта като части на изречението, или дали винаги глаголите заемат отделна синтактична позиция, 143–157; **Стаменов, М.** Едносъставни глаголни изречения, безлични глаголи, предикативи и форми на изразяване на субективност в българския език, 158–178; **Сашева, В.** Безлично-предикативните думи в българския език и мястото им сред другите класове думи, 179–192; **Ласкова, Л.** Диференциалните признаци на предложните изрази в българската лингвистична традиция, 193–213; **Александрова, Т.** Някои аспекти на категорията залог в нормативната граматика на българския език, 214–229;

Чакърова, К. За две дискуссионни понятия в съвременната българска лингвистика: *модални думи* и *модификатори*, 230–240; **Видралска, М.** Мястото на местоименията сред частите на речта и особеностите на категорията лице при тях, 241–251; **Джелъова, А.** и **М. Анастасова.** Старобългарското показателно местоимение *съ* като подчинителен компонент в глаголна група и съответствията му в староанглийски, 252–266; **Чакърова, Ю.** Частите на речта през когнитивната оптика: потенциал и предизвикателства, 267–289; **Попова, В.** Появата на класове думи в ранната онтогенеза на българския език, 290–308; **Колева-Костова, К.** и **Х. Кръстева.** Прозодични и интонационни особености на различните части на речта във въпросителните изречения, 309–324; **Держански, И.** и **О. Сирук.** Между атенуатив и ексцесив: българското *въз-* и украинското *за-*, 325–335; **Златева, Ж.** Типология на дублетността при прилагателните имена (Върху материал от *Официалния правописен речник на българския език*, 2012 г.), 336–343; **Димитрова, Д.** По въпроса за самостояния статут на партиципиалните форми, 344–353; **Чакърова, К.** и **В. Стаменов.** Научното наследство на проф. дфн. Иван Куцаров и постиженията на Пловдивската школа по морфология и функционална граматика, 357–372.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://www.balgarskiezik.eu/>

Български език и литература. МОН. Гл. ред. проф. дпн Маргарита Георгиева.
ISSN 0323-9519.

2022, № 5s: Георгиева-Тенева, О. Литературното образование и войната като антиценност, 11–24; **Дамянова, А.** „Защото е сайт и всичко в интернет е вярно“ (Наблюдения върху актуалния статус на функционалната грамотност по четене на 15-годишните в Република България), 25–29; **Василева, Д.** Есе по граждански проблем – инструмент за установяване нагласите на учениците, 30–39; **Христова, Н.** За теобата от четенето и ученето на литература, 40–47; **Бойкова, Ф.** Компетентности и междупредметна интеграция при обучението по български език – възможности, перспективи и предизвикателства, 48–60; **Радкова, А.** Корпусната лингвистика в преподаването на български език като чужд, 61–71; **Падешка, М.** Съдържателни, функционални и технологични особености на развиването на граждански умения за ученици от българските училища в чужбина, 72–81; **Маврова, А.** Демографски измерения на преподаването на руския език в средното училище, 82–90; **Миланова, Е.** и **П. Заркова.** Ролята на гражданското образование за поддържането на демократичните устои на съвременните общества, 91–99; **Чакърова, С.** Проектно ориентираното и проектно базираното обучение – характеристики, съпоставка и приложение в обучението по български език (VIII – XII клас), 100–110; **Йовева, Р.** Литературното образование в гражданска перспектива, 111–113.

2022, № 6: Михайлова, К. Приложение на литературоведското понятие „хронотоп“ в социологическия анализ, 607–624; **Абаджиева, М.** Как учениците употребяват съюзите *нищо – нищо, ту – ту и хем – хем?* (Национална анкета), 625–638; **Марчева, П.** Символът като средство за реализация на интердисциплинарен подход в обучението по музика

и български език и литература в начален образователен етап, 639–653; **Димитрова, З.** Приложение на проектно базираното обучение в уроците по литература (I – IV клас), 654–664; **Миланов, В.** Реториката в съвременното българско образование (Учебни помагала в помощ на изучаването на ораторското изкуство в училищата и в университетите), 665–668; **Daskalova, Y.** A Study of the Public Inscriptions in Veliko Tarnovo as Products of Different Types of Literacies („Exploring Local Linguistic Scenery amongst Superdiversity: A Small Place in the Global Landscape“ by Svetlana Atanassova-Divitakova), 669–672.

2023, № 1: Ракъовски, Ц. Пътеписите на Вазов, 9–26; **Кашилска, Т.** Книгата на Кирил Кръстев „Спомени за културния живот между двете световни войни“ – завръщане на модернизма, 27–37; **Ефтимова, А. и Н. Длугош.** Асоциативни полета на композитумите с компоненти ковид- и корона- в българското и в полското езиково съзнание, 38–56; **Илиева, Т.** Лексикални пластове в творби на Илия Волен, 57–71; **Брага, Т.** Интерактивен метод на юриспруденцията, използван за решаване на образователни задачи в обучението по български език (методът case-study), 72–81.

2023, № 2: Крейчова, Е. Нагласи към организираното обучение по български език в диаспората в Чехия, 137–145; **Dimitrova, M.** On the Properties of N-Words and the Licensing of Negative Concord in Bulgarian Yes-No Questions, 146–159; **Москова, М.** Времената на конклузива в плана на неминалото, 160–176; **Смаилов, Р.** Емпирично изследване сред ученици от VIII клас за установяване на мнения и нагласи спрямо изучаваните сюжети в старобългарската литература и библейските текстове по учебната програма, 177–188; **Мацева, Н.** Играта в занятията по български език като част от стратегия за повишаване мотивацията за учене на петокласници, 189–198; **Тополска, Е.** Езиковата ситуация в класната стая и модели на обучението по български език в начален етап, 199–214; **Игнатов, В.** Епистоларният глас на класика – с ритъма на своето време, 215–221.

Резюмета на статиите на български език: <https://bel.azbuki.bg/>

Българско музикознание/Bulgarian Musicology. БАН, Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. ст.н.с. д-р Елисавета Вълчинова-Чендова. ISSN 0204-823X.

2022, № 4: Венкова, С. Българският музикален съюз и църковната музика у нас през първата половина на XX век, 3–28; **Драганова, Р.** Георги Байданов и развитието на българското музикално образование в края на XIX и началото на XX век, 29–60; **Димитрова, З.** Концепцията на Гвидо Адлер за музикалния стил в контекста на теоретичните му възгледи и натрупаното през вековете знание за стила, 61–81; **Луканов, М.** „Новите танци“ и джазът в творчеството на Асен Овчаров, 82–98.

2023, № 1: Myers, G. The Music for the Slavonic *Polyeleos* Revisited, 25–57; **Куюмджиев, Ю.** Георги Байданов и въвеждането на темата за „Болгарският роспев“, 58–69; **Керкелов, П.** Подстъп към бъдеща класификация на орнаментите в традиционната селска песен, 86–101.

Годишник. Регионален етнографски музей – Пловдив. Съст. и науч. ред. доц. д-р Ангел Янков. ISSN 1314-5509.

2023, 8: Ставрева, В. Магически практики за здраве през V хил. пр.Хр. (по данни от антропоморфната пластика), 36–50; **Марков, В.** Древна магическа практика за предаване на тайното знание от българската народна култура, 51–59; **Фъртунова, Д.** и **М. Николов.** Конска кост от средновековния Русокастро със следи от обредни действия, 60–68; **Марков, Н.** За един необичаен средновековен амулет от Североизточна България, 69–80; **Спасова, В.** Сакралната проекция и жизненост на свети места в Кюстендилски регион, 81–96; **Спасова, Д.** и **А. Генов.** Създаване на сакрално пространство (по материали от магически лечебни практики и топоси от село Жижево), 97–107; **Георгиева, Гр.** Да престъпиш в самодивско място, 108–117; **Янков, А.** За вярата в магическата сила на името (по материали от Ропката – Хвойненската котловина), 118–125; **Белева, В.** Традиционни строителни практики, обреди и обичаи на тревненските майстори през XIX и началото на XX век, 126–136; **Попова, Б.** Бодливите растения в магията, 149–159; **Пеева, В.** Магията на нишката, 160–175; **Бинева, Р.** Калпакът – изделие и символ, 176–185; **Тодорова, И.** „Магията“ на мартеницата – съвременни рефлексии, 186–197; **Малчев, Р.** Разширяване на географията на българските представи и вярвания в демоничното същество „воден бик“ (по материали от село Локва, община Княжевац, окръг Зайчар, Р. Сърбия), 198–207; **Бизеранова, С.** Реминисценции от магически практики и забрани във Видинско, 208–219; **Тодорова, Н.** Магически места, вярвания и практики в района на Димитровград в миналото и днес, 220–226; **Куманов, Г.** За някои употреби на магия сред локалната и регионална общност на Велинград и Чепинско, 227–236; **Григорова, А.** Магии, баяния и вълшебства или каквото е останало от тях в Поморие, 237–258; **Христовова, Л.** „Жива“ ли е традицията: свръхестественото в поменалните обреди на българина, 259–277; **Йорданова, Т.** Червената нишка на мистичното и магичното в подсъзнателното мислене на неосъзнатото, 278–287; **Виглянова, И.** За характера и съдържанието на няколко баилни текстове (по материали от архива на РИМ – Шумен), 288–299; **Мишев, Г.** Разваляне на магии, 300–309; **Жекова, Д.** Магически лекове за клини (по материали от Търговищко), 310–315; **Петкова, М.** „Трябва да вярваш, за да се изцелиш!“ – лечителката от с. Вонеща вода и нейната дарба, 316–321; **Димитрова, М.** Леене на куршум – практики в съвременността. Лечебни практики и вярата в (свръх)естественото днес, 322–330; **Христов, Д.** Магични лечебни практики, прилагани в Габровско в края на XX и началото на XXI век, 331–346; **Квилинкова, Е.** Народната медицина на гагаузите в контекста на балканската идентичност, 347–367; **Христов, А.** Представите за свръхестественото при гагаузите от Вълчидолско, Варненска област (80-те год. на XX в.), 368–379; **Реджеб, А.** Урочасването в турския фолклор от Лудогорието, 380–386; **Иванова, Е.** и **В. Кръстев.** Табуто в традиционната циганска/ромска култура – от свръхестественото до реалността, 387–400.

Епохи. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. доц. д-р Николай Кънев. ISSN 1310-2141.

2022, № 2: Пеев, П. Средновековната крепост Галата и нейното пристанище, 211–217; **Попов, Т.** Християнската знат в земите на днешна Република Северна Македония през XV – XVII в., 218–229; **Глушкова, С.** Република Седемте съединени острова – първа гръцка държава в революционна Европа, 230–241; **Горанчев, В.** За стопанската дейност на Евстати Селвели през 1843 г., 242–259; **Бонева, В.** „Мълчал съм, но ще викам“: Петко Славейков на заточение в Трявна (юли – септември 1881), 260–275; **Златарски, В.** Между „заплаха“ и „герой“: княз Александър I Български и Германия, 276–289; **Дончева, Л.** Към историята на дарителството във Велико Търново (края на XIX – средата на XX век), 290–306; **Паев, К.** Законът за празничните дни в Княжеството (1900 г.) – начало на трудовото законодателство в България, 307–312; **Leşcu, A.** Repression of Bessarabian Bulgarians by Russian Authorities during World War I (1914–1917), 313–317; **Ivanov, I.** Medieval Bulgaria in Polish Historiography after 1989, 318–332; **Карамихова, М.** Материалната култура – клетата Пепеляшка в дома на Етнологията (образователно есе), 333–339.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://journals.uni-vt.bg/epohi/bul/>

Известия на Института за исторически изследвания. БАН, Институт за исторически изследвания. Съст. доц д-р Петя Димитрова, доц. д-р Виолина Атанасова. ISSN: 2367-5187.

2022, 38, №2: Баева, И. Успехи, проблеми и трудности в преподаването и изследванията по световна история в България, 21–50; **Стоилова, Т.** Българското участие в изданията на Българо-руската историческа комисия (След нейното възстановяване през 1995 г.), 51–81; **Елдъров, С.** и **А. Балчева.** Изучаването на българо-хърватските взаимоотношения през вековете като част от познанието за миналото, настоящето и бъдещето, 82–98; **Йонева, К.** Изучаването на историята на държавите от Северна Европа – предизвикателства пред българската наука и образование, 99–125; **Атанасова, В.** Изучаване на Изтока в СУ „Климент Охридски“ (50-те – 80-те години на XX век), 126–144; **Данова, П.** Български научни изследвания (2010 – 2020) по въпроси, свързани с историята на Италия и на българо-италианските контакти (XIV – XVIII век), 147–160; **Колева, М.** Българо-германските икономически отношения между двете световни войни в германската и българската историография, 161–169; **Иванченко, Я.** Изучаване на историята на Съединените щати в България през 1944 – 1991 г., 170–180; **Самуилова, С.** Проблеми и перспективи пред развитието на историческата американистика в България, 181–195; **Пеева, К.** Историята на Турската република в българската историческа наука, 196–212; **Янковска, Н.** Кризите в комунистическото движение през 50-те и 60-те години на XX век, 213–228; **Марчева, И.** Нови руски изследвания за историята на социализма по време на Студената война, 229–247; **Димитрова, П.** Холокостът в западната историография, 248–276; **Манасиева, И.** България и Балканският полуостров в украинските

1869

учебници по обща история, 279–290; **Готовска-Хенце, Т.** Български градива за „Славянски древности“ (1837), 291–312; **Миколенко, Д.** Под жестким контролом премиер-министра Болгарии: взаимоотношения князя Фердинанда и главы правительства Стефана Стамболова в оценках историографии Российской империи, 313–318; **Рогозенски, В.** Българският ХХ век в полската историография след 1989 г., 319–333; **Стоянова, А.** Хабсбургското разузнаване в Османската империя през XVI век, 337–357; **Спиридонов, В.** Кайзер срещу канцлер. Сблъсъкът Вилхелм II – Бюлов по въпроса за независимостта на България 1908 г., 358–381; **Спасов, Л.** САЩ и българският териториален въпрос на Парижката мирна конференция 1919 г., 382–394; **Караганев, Р.** Непубликуваната история от 30-те години на ХХ век „Борбите за надмощие в Средиземно море и България“, 395–400; **Ревякина, Л.** Германското вътрешно разузнаване в България 1939 – 1944, 401–438; **Аврейски, Н.** Френско-германските отношения след Втората световна война: от Елисейския договор до Договора от Аахен, 439–466; **Динева, Д.** Особенности на регламентираната промяна. Случаят с Полша и България, 467–474; **Якимова, И.** Геополитически измерения на българския преход след края на Студената война, 475–485; **Филипова, Н.** Палестинското военно-политическо присъствие в Ливан до военното нахлуване на Сирия през 1976 г. – български дипломатически документи и анализи, 486–496; **Григорова, И.** Деколонизацията и усилията на западните държави за запазване/преизпределение на влиянието им в бившите колонии в Средиземноморието, 497–504; **Чукова, Р.** Тридесет години независимост на държавите от Централна Азия, 505–515.

Известия на Регионален исторически музей – Кюстендил. Гл. ред. доц. д-р Ангел Джонев. ISSN 0861-4342.

2022, 21: Бонева, В. Националният музеен фонд: да сглобим късчетата национално богатство, 13–28; **Янакиева, Ж., Л. Нешева и Св. Старирадева.** Съхранените минерални богатства в Националния музей „Земята и хората“ – София, 29–42; **Балева, Р.** Сборки от фонда на отдел „Природа“ към РИМ – Плевен, 43–48; **Сивков, Н.** Антропоморфна стела от Западна България като културен текст, 49–62; **Стайкова-Александрова, Л.** Биметални находки от могиления гроб при с. Долна Козница, Кюстендилско (IV – III в. пр. Хр.), 63–72; **Митов, Я.** Създаването на стратегията Западна Месопотамия – проблеми и локализиране, 73–78; **Жекова, Д.** Сребърното съкровище от с. Кралево, Търговишко, 79–90; **Петрова, Д.** Султански ферман от 1775 г. от фонда на Историческия музей – гр. Оряхово, 91–98; **Донева, Р.** Албумът на семейство Недкович, 99–108; **Полимирова, М.** Историческата памет на Кюстендил в приписки от старопечатните книги на РИМ – Кюстендил, 109–124; **Ангелов, Св.** Иконите от църквата „Успение Богородично“ в Кюстендил, 125–148; **Дебочички, В.** Страници от историята на възрожденския Кюстендил в мемоарите на Антон Кърпачев, 149–174; **Джонев, А.** Основни насоки от развитието на Кюстендилска община от Освобождението до края на Първата световна война (1878 – 1918), 175–206; **Димитров, Г.** Архивът на Гложенското поборническо-опълченско дружество „Шипка“ във фонда на РВИМ – Плевен, 207–218; **Радославов,**

Г. Архивът на Славчо Пирчев – богат документален материал за разкриване на революционната му дейност като битолски войвода и български патриот, 219–234; **Узунова, Кр.** Тракийската революционна организация и нейната дейност в Беломорието през 1919 – 1923 г., 235–246; **Нинчовска, М.** Знамища на македонските добротворни (благотворителни) братства и друштва во Бугарија од почетокот на XX век во фондот на Музејот на Македонија, 247–260; **Василева, Т.** Архивите „говорят“ – разкази за дела, спомени и паметници, 261–272; **Петкова, М. и М. Стойчев.** Колекцията от шевни машини на РИМ – Велико Търново: постъпления, съхранение, популяризиране, 273–280; **Атанасова, Г.** Стариот Шумен през погледа на Стефан Петров – колекция картини от фондовете на РИМ – Шумен, 281–292; **Дамяновска, Св.** Колекцията „Фунев“ към отдел „Скулптура“ на Градска художествена галерия – Мездра, 293–302; **Георгиева, Н.** Приносът на Бинка Вазова за обогатяване фонда на къща музей „Иван Вазов“ – Сопот, 303–312; **Костова, В.** Колекция вестници от фонда на РИМ – Хасково (1944 – 2010 г.), 313–321; **Минчева, Е.** Два архива – една изложба. Изложбата „Поздрави от... Италия и България“ в залите на Народния етнографски музей, 323–332; **Керемидарска, Ек.** Самарджийството – един забравен занаят от миналото, съхранен във фонд „Етнография“ на РИМ – Кюстендил, 333–344; **Иванова, Е. И. и В. Кръстев.** Етнопортретът на циганските/ромските общности в България, представен в музея чрез визуалните документи, 345–354; **Манова, Хр.** Дарения в Исторически музей – Разлог през годините, 355–360; **Величковски, Др.** Етнологската збирка во ЛУ Градски музеј Крива Паланка – осврт кон нејзиното создавање и презентирање (2006 – 2016), 361–372; **Стефанова, М.** Изграждане на фондохранилище „Деликатни материали“ за съхранение на колекции „Икони“, „Тъкани“, „Старопечатни книги“ и „Оръжје“ в РИМ – Шумен, 373–383.

2022, 22: Хаджиангелов, В. и Св. Филипова. Археологическо проучване в некропола на антична Германия – резултати и находки, 13–26; **Бояджиев, Н.** Новопостъпили монети от Западните Родопи в РИМ „Стою Шишков“ – Смолян, 27–36; **Стайкова-Александрова, Л.** Северноафрикански лампи от колекцията на Регионалният исторически музей – Кюстендил (IV – V в. сл. Хр.), 37–48; **Митов, Я.** Правилникът в училищната кондика на град Кюстендил от 3 март 1846 г., 49–80; **Петрова, Д.** Архивът на Георги Лазаров – спомен за Оряхово през Възраждането, 81–88; **Попова, Б. и Л. Христозова.** Един кавал и неговите истории, 89–100; **Славчева, Ст.** Пощенски картички от фонд „Васил Коларов“ при РИМ – Шумен, 101–114; **Витлянова, И.** Символи на суетата (Модните аксесоари на шуменката от края на XIX – началото на XX век), 115–128; **Петрова, Р.** Европейски нюанси в културата на град Кюстендил от Освобождението до 1944 г., 129–140; **Тенчева, С.** Медали, ордени и значки във фонда на Исторически музей – Батак, 141–162; **Димова, С.** Колекция „Пафти“ във фонда на Исторически музей – Батак, 163–176; **Бошнакова, М.** Архивна колекция „Македонски въпрос“ в Български исторически архив при Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, 177–188; **Александрова, Е.** Визуализация на паметта за Илинден чрез личните

вещи на участниците във въстанието от 1903 г., 189–196; **Василева, М.** За едно дарение. Архивът на Арсени Йовков, вестник „Илинден“ и филмът „Македония“ (1923 – 1924), 197–214; **Радославов, Г.** Новооткрити архивни документи за учебното дело в някогашното радомирско село Зидарци, 215–222; **Александрова, Св.** Никола Иванов – Шаната (1897 – 1959). Животоописание на един Каварадоси от Кюстендил, 223–238; **Джонев, А.** Структура и дейност на Кюстендилската общинска управа през Втората световна война по документи от Държавен архив – Кюстендил, 239–268; **Димитрова, Цв.** От личния архив на примабалерината Надежда Руменин – „Белия и черния лебед“ на Русенската опера, 269–276; **Керемидарска, Е.** Златарската работилница на Борис Симеонов Христов (майстор-златар) от 1942 г. гр. Дупница, 277–290; **Костова, В.** Живот и дело на проф. Любомир Тенев – колекция от фонда на РИМ – Хасково, 291–298; **Йорданова, В.** Колекцията на фамилия Радичеви в РИМ „Стою Шишков“ – Смолян, 299–306; **Хараланова, Б.** „Хобитата ми“ – колекции на Нина Бобадова във фонда на РИМ – Шумен, 307–320; **Еков, Е.** Неизвестни страници за дейността на ВМРО-СМД и МПО по Македонския въпрос през 90-те години на ХХ в., 321–344; **Димитрова, В.** Музеите в Република България и устойчивото развитие, 345–350; **Каразлатева, М.** Сътворената реалност в структурата на експозиционната среда на Националния музей „Васил Левски“ – Карлово, 351–370; **Нешева, Л. и Ж. Янакиева-Начева.** Съвременните форми на комуникация и дарителство в музея, 371–378; **Аганасова, Г.** Създаване на Научен и Учрежденски архив в РИМ – Шумен – поглед в миналото и предизвикателство в настоящето, 379–384; **Великова, Т.** Неправителствените организации като фондообразователи на държавните архиви. Положителен опит на Държавен архив – Русе, 385–396; **Цветкова, Н. и Т. Чорбаджиева.** Модерни форми за популяризиране на архивното богатство и визуална комуникация с младежката аудитория във виртуална среда (из опита на „Държавен архив – Русе“), 397–403.

Известия на Регионален исторически музей – Русе. Гл. ред. проф. дфн Анчо Калянов. ISSN 1313-7336.

2022, 25: Рошкева, Р. Анастасия Обретенова – „спътницата“ на Захари Стоянов, 7–27; **Великов, И.** Експозициите в Къща музей „Захари Стоянов“ в Русе, 28–39; **Маринова, Ст.** За архивното у Захари Стоянов, 40–46; **Кънчев, Кр.** Непознати страни от живота на Захари Стоянов в Русе (1878 – 1886 г.). (Юридическата неграмотност на писателя и революционера, стремежът му към образование и изграждането му като убеден русофоб), 47–62; **Иванов, И.** Джендо – Захари Стоянов и родният Медвен, 63–68; **Цветкова, Н.** Представяне на дигитализирана кореспонденция между З. Стоянов и Н. Обретенов, съхранена в ДА Русе, 69–74; **Григоров, Кр.** Кореспонденцията между З. Стоянов и Данаил Попов, 1886 г., 75–86; **Вутова, Д.** Захари Стоянов и Троянският край, 87–95; **Палежев, Й.** Всемирният гражданин Захари Стоянов, 96–102; **Йорданова, В. и Р. Константинова.** Захари Стоянов във фондовете на регионална библиотека „Л. Каравелов“ – Русе, 103–108; **Нушева, Д. В.** Тома Кърджиев и Руско-турската война, 1877 – 1878 г., 109–

113; **Антонова, В.** Документални сведения за посещение на Христо Ботев в Русе, 114–121; **Ботева, И.** Двамата участници от Панагюрище в четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа, 122–129; **Шопов, А.** Найденов Дринов – познат и непознат, 130–147; **Марков, И.** Генеалогия на русенската търговска фамилия Минкови, 148–162; **Лебикян, Х.** Паметникът на Стефан Караджа в Русе, 163–169; **Атанасов, Вл.** Захари Стоянов – места на памет, 170–195; **Станчев, Д.** Погребението на Захари Стоянов – мит и действителност, 196–201.

Исторически преглед. БАН, Институт за исторически изследвания. Гл. ред. проф. Илияна Марчева. ISSN 0323-9748.

2022, № 3: Канев, Н. и С. Антонов. Кой е засвидетелстваният с печат като протоспатарий Аарон?, 5–15; **Найденев, И.** Търговското предприемачество в научното творчество на проф. Виржиния Паскалева: достижения и насоки за бъдещи изследователски дирения, 16–45; **Янковска, Н.** Влиянието на унгарските събития от 1956 г. върху западноевропейските комунистически партии, 46–69; **Митова, М.** Международният панаир Пловдив през периода 1944 – 1989 г.: документални и историографски свидетелства, 70–91; **Илиев, И.** Кой е адресатът на писмото, включено под № 16 в документалната сбирка *Ponemata diaphora*, 92–103.

2022, № 4: Ветов, Ч. Споменът за освободителните борби на българите във фотографията след Освобождението, 5–24; **Гюдуров, Д.** „Контрабандисти с униформи“ в България (1919 – 1926), 25–58; **Бего, Ф.** Официална неувереност или нелегално сътрудничество: албано-българските отношения след Първата световна война, 59–78; **Иванов, С.** Агентите по криминална линия в България (1944 – 1989), 79–108; **Косиц, В.** Руската емиграция в Словения между службите за сигурност на СССР и Югославия след 1944 г., 109–119; **Петрова, Д.** Някои загадъчни сведения за българската история в Руския хронограф, 120–140.

2023, № 1: Костова, Е. Портрети от Рагуза (Просопографски сведения за българи, пребивавали в Дубровник през XIII – XIV век), 5–23; **Йорданов, К.** Дербенджийските села в Златишко-Пирдопската котловина и прилежащите ѝ региони (XV – първата половина на XVII век), 24–65; **Виларова, Р.** Залесяването в околностите на Копривщица от 1904 до 1944 година, 66–92; **Якимова, И.** България в източноевропейската политика на ЕИО/ЕС през втората половина на 80-те и 90-те години на XX век, 93–121; **Рогозенски, В.** Разпадането на Чехословакия (юни 1992 – януари 1993) през погледа на българската преса, 122–141; **Якимов, Г.** Съвременното икономическо развитие в обучението по история и цивилизации в IX клас, 142–160.

История. МОН. Гл. ред. проф. д-р Пламен Митев. ISSN 0861-3710.

2022, № 6: Самуилова, С. Българите в ГУЛАГ: случаите на политическите емигранти Недю Саков и Петър Маринов, 571–586; **Чакърова-Присоева, Л.** Publius Iuventius Celsus: един забележителен римски юрист като управител на провинция Тракия, 587–600; **Тодорова, К.** Противостоенето на институциите в светлината на оръжейните скандали при управлението на Филип Димитров (1991 – 1992 г.), 601–619; **Mykolenko, D.** Transfer of Knowledge about Football Infrastructure in Kharkiv and Sofia from the End of the 19th Till the Beginning of the 20th Centuries, 620–631.

2023, № 1: Манолова-Николова, Н. За самоковския зограф Костадин Вальов, 9–18; **Загоров, В.** и **Г. Ангелова.** Пенчо Радов, или още няколко щриха в образа на българския възрожденски пътуващ книжар, 19–35; **Симеонов, С.** Австрийското вицеконсулство в Русе и Унгарската революция през 1848 – 1849 година, 36–48; **Данчев, Х.** Съюзът на артистите в България в първите месеци след преврата от 9 септември 1944 година, 49–64; **Шиндаров, Н.** Промените в ръководството на Българския земеделски народен съюз в края на 1989 година, 65–85.

2023, № 2: **Cevrioğlu, M. H.** Grand Vizier Köprülü Mehmed Pasha's Fortifications along the Northern Black Sea Coast, 119–131; **Životić, A.** Bulgaria in the War Plans of the Kingdom of Serbia (1903 – 1912), 132–143; **Русев, Д.** Към корените на тюркско-иранския синтез: сведенията на османския историк Шюкруллах за произхода на българите, 144–162; **Иванов, Д.** Учението на Иван Драсов в Писек и Прага, 163–184; **Тодоров, М.** Опит за историко-правен анализ на дейността на VI състав на тъй наречения Народен съд през март 1945 година, 185–199.

Резюмета на статиите на български език: <https://history.azbuki.bg/>

Културно-историческо наследство: Опазване, представяне, дигитализация. БАН, Институт по математика и информатика. Редактори: проф. д-р Петко Ст. Петков и доц. д-р Галина Богданова. ISSN 2367-8038.

2022, 8, № 2: **Попова, Д.** Дигитална триизмерна реконструкция на старинна къща в Сунгурларе от архитектурния архив на Института за изследване на изкуствата, 21–34; **Косев, С.** Интерпретиране на сюжети в произведения на визуалните изкуства чрез съчетание на дигитални и класически медии, 35–44; **Николова, Й.** Дигитализацията като форма на опазване на културно-историческото наследство. Примери от недвижими културни ценности от София. Проект КЛаДА-БГ, 45–53; **Стефанова, С.** Оценка на недвижимото римско археологическо наследство за включване в туристически продукти (на примера на туристически район Рила – Пирин), 54–80; **Калчева, Р.** Комуникацията на културно наследство в ерата на социалните медии – проблеми, ползи и бизнес модели, 81–94; **Василев, Г.** Театрализацията в педагогическия процес, 95–104; **Петрова, С.** Още веднъж по въпроса за членуването в българския език, 105–112; **Петров,**

М. Най-често срещаните видове лапсуси калами в графостилистиката на съвременната компютърно опосредстваната комуникация (Изследване на базата на примери в социалната мрежа „Фейсбук“), 113–122; **Георгиева, Г.** За пътя на едно дарение. Обогаляване на фонда на РЕМ – Пловдив с колекция от тъкани, 123–134; **Желев, С.** Калиграфията и нейното въздействие върху човека. Съвременни проблеми и бъдещо развитие, 135–147.

Свободен пълнотекстов достъп: <http://www.math.bas.bg/vt/kin/?l=bg>

Литературна мисъл. БАН, Институт за литература. Гл. ред. Николай Аретов. ISSN 0324-0495.

2023, № 1: Алексиева, А. „Примитивна наслада“ или патриотично оръжие? За идеологическото моделиране на популярните любовни песни от XIX век, 3–35; **Димитров, Е.** Историята на една мистификация, 36–59; **Видински, В., К. Спасова и М. Калинова.** Дистекстът Кирил Кръстев и световната литература, 60–78; **Кирилов, Н.** „Притчата“ на Стефан Цанев „Най-чудното чудо“: Слово и примитив, 79–92; **Брага, Т.** Приписка в Одеския дамаскин 38 (64) – ценен исторически извор за българската езикова култура, 116–129.

Резюмета на статиите на английски език: <https://litmis.eu/>

Минало/Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2022, № 4: Георгиева, И. Да имаш вуйчо владика, 4–25; **Александрова, Е.** „Всички възпитаници станаха учители, просветители народни...“. Одринската българска девическа гимназия „Янко Касъров“, 37–48; **Хаджийски, И. Ст.** Спомените на Султана Рачо Петрова – принос в българската историография, 49–56; **Радославов, В.** От личния архив, 60–91.

2023, № 1: Антова, Е. Новаторство и креативност в приложението на традиционното изкуство на шевицата, 4–24; **Маркова, Р.** Състоянието на нашите учредженски архиви. Практически наблюдения, 25–31; **Табов, Й.** The Ottoman Empire – коментар, 32–44; **Попов, Т.** Белградската област в българската средновековна история, 45–56; **Звездов, Ст.** Кратко известие за Бачковския манастир в пътеписа на грузинския свещеник Петре Кончошвили от 1899 година, 57–59; **Звездов, Ст.** Спомените на Тодор Звездов за първото участие на Съветския съюз на Пловдивския панаир, 63–69; **Кривошиева, Й.** Традицията и съвременните практики в изложбената политика на „Маждународен панаир“ ЕАД, Пловдив (юни 1997 – януари 2002), 70–85; **Хаджийски, И. Ст.** Анани Коканов – народен учител и виден читалищен деятел в гр. Дупница, 86–93.

Проблеми на изкуството/Art Studies quarterly. БАН. Институт за изследване на изкуствата. Гл. ред. Александър Донеv. ISSN 0032-9371.

2022, № 4: Yanakiev, N. Routes, passengers, movies, 5–11; **Кърджилов, П.** Многошумната пролет на 1930-а година. Навлизането на озвучителните апаратури в софийските кина, 12–29; **Цанев, Б.** Аналогови артефакти в

дигитална преупаковка, 30–37; **Спасов, Р.** Петър Увалиев – биографични щрихи и ранно кинокритическо творчество, 38–44; **Статулов, Д.** Първи стъпки на социалистическата пропаганда в българското игрално кино, 45–50; **Nedyalkova, M.** Watching across generations – comparing the memories and experiences of Bulgarian film viewers, 51–63; **Попова, Д.** Триизмерна дигитална реконструкция на изчезнали къщи и пространственият им анализ във виртуална реалност по примера на бейската къща на Тулешко в Берковица, 64–77; **Донев, А.** „Възникването“ на киното на Балканите, 78–82; **Bottomore, S.** An impressive contribution to film history, 82–83; **Александрова, П.** Съвременен балканско кино. Транснационални обмени и глобални връзки, 84–85.

2023, № 1: Куюмджиева, М. Още за зографите по българските земи през Късното средновековие по повод непубликувано кръжило от НЦИАМ, 5–17; **Колушева, М.** Рипидите от иконостаса на църквата „Св. Димитър“ в Арбанаси и техният автор, 19–29; **Кунева, Ц.** Иконостасният фриз от църквата „Св. Петка“ в Своге и неговият контекст, 31–39; **Захариева, М.** Иконата „Арх. Михаил взема душата на грешника“ от Националния църковен историко-археологически музей, съборената софийска църква „Св. Архангел Михаил“ и поп Никола от Тетевен, 41–47; **Куюмджиев, А.** Две икони на зографа Атанас Минчов от Батошево в НЦИАМ, 49–53; **Бойкина, Д.** Кутия за кръст от Националния църковен историко-археологически музей: принос към проучването на тревненската иконопис и църковната история на севлиевския край, 55–61; **Домозетски, Л.** Христологичните сцени в средновековните стенописи на църквата „Св. Архангел Михаил“ в град Рила – нови наблюдения и уточнения, 63–71; **Ванев, И. и Н. Неделчева.** Първата реставрация на иконата на св. Богородица Теоскепасти от Созопол, 73–79; **Кунева, Ц.** Молитвени пътувания на българите през XVIII – XIX век и изкуство, 80–81; **Đorđević, J.** Southeast European Silversmithing: Liturgical Objects and the Construction of a Cultural, Technological and Iconographical Network in the Early Modern Period, 82–83.

Проглас. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“. Гл. ред. проф. д-р Живка Колева-Златева. ISSN 1310-2141.

2022, № 2: Абдулсада, М. и Б. Якуб. Максими за учтивост в речите на Саад Ал-Харири и Франсоа Оланд относно бежанците, 235–244; **Димитрова, И.** За националнорспецифична семантика на лексикални единици в българския език, свързани с хитростта, 245–251; **Ивова, Н.** Основни особености във вариантността на фразеологизми с компонент „джоб“, 252–261; **Гецов, А.** За един тип екстраординарна апозитивна конструкция, 262–271; **Кирилова, В.** Преразпределяне на функционално-синтактичното пространство на подчинителното наклонение във френския език, 272–278; **Петров, А.** Приносът на Зоя Кюстер-Тома за въвеждане на понятията стандарт, нонстандарт и субстандарт в руската лингвистика, 279–286; **Славчева, Й.** Преводната рецепция на Исмаил Кадаре в България и Румъния, 287–293; **Миланов, Р.** „Militia saeculi“ и „militia christi“ в двете писма на Павлин от Нола († 431) до Криспиниан, 294–301;

Кушева, Г. За някои аспекти при преподаване на структуриране на есе, 302–305; **Донев, А.** Екзотичният друг: едно внимателно приближаване (Мартонова, Андроника. „Между миграция и уседналост...“), 306–308.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://journals.uni-vt.bg/proglas/bul/>

Съпоставително езикознание/Contrastive Linguistics. СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. проф. Петя Асенова. ISSN 0204-8701.

2022, № 4: Петрова, А. Към въпроса за „споделените“ думи в балканските езици, 7–22; **Славкова, С.** Прагматическият ефект выбора видо-временных форм глаголов со значением просьбы и совета в директивных перформативных высказываниях, 32–47; **Марку, Х.** Наблюдения върху диминутивните глаголи в българския и новогръцкия, 48–67; **Дерекювлиев, Т.** Теоретични диалози за езика и лингвистиката, 68–79.

Частичен достъп до статиите: <http://bit.ly/2PvAvGC>

Филологически форум. Факултет по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“. Гл. ред. Венета Савова. ISSN 2534-9473.

2023, № 17: Александрова, А. Борис Христов, Бохумил Храбал и проблемът за високото и ниското, 47–60; **Христов, А.** Измерения на конфликта в „Балада за Георг Хених“ на Виктор Пасков, 61–76; **Стоянова, Н.** Лириката на Николай Кънчев за деца. Форми на контрол, „места“ на свобода, 77–94; **Георгиева, А.** Литература в миграция: медиите на диаспората като нови пространства за литературни срещи, 96–103; **Пенкова, П.** Конструирание на женския глас в най-новата българска литература, 104–113; **Желев, Н.** „Алтернативна“ литература – стилови и тематични особености в южнославянски куиър творби, 114–123; **Колев, М.** Преображението на номадския субект през ХХ в.: от „беззаконен, бездомен, напълно безроден“ до „герой на постмодерната мисъл“, 135–146; **Генов, Н.** Между алтернативна история и темпорализирана утопия: потенциалът на ухронията, 159–171; **Gaschy, Ch.** L'idée de la vie éternelle dans „Psaume du poète“ de Pentcho Slaveïkov, 173–178; **Clolot, E.** Analyse comparée de deux versions du motif de la femme emmurée: „Le monastère d'Ardjes“ (version roumaine) et „La vierge emmurée vivante“ (version macédonienne), 179–184; **Khetchikian, S.** Amour et sacrifice dans deux ballades populaires : „Maître Manoïl et la jeune épouse emmurée“ (chanson bulgare) et „Le pont sur l'Arta“ (chanson grecque), 185–189; **Kastelic, T.** La complexité de la figure de la femme dans la littérature populaire des peuples balkaniques, 190–198; **Русева, М.** Отглас от творческия свят на Димитър Шишманов, 219–225; **Стефанов, С.** Към етимологията на едно название в славянските езици. Хрът: основни хипотези, 231–236.

Свободен пълнотекстов достъп: <https://philol-forum.uni-sofia.bg/>

Философия. МОН. Гл. ред. проф. д-р Георги Апостолов. ISSN 0861–6302.

2022, № 4: Белогашев, Г. Концептуални аспекти относно Бог и спасението в ученията на гностицизма и богомилството, 316–334;

Резюме на статиите на български език: <https://philosophy.azbuki.bg/>

Чуждоезиково обучение. МОН. Гл. ред. проф. дн Димитър Веселинов. ISSN 0205–1834.

2022, № 5: Velikova, G. Antonymy in English and Bulgarian Maritime Terminology, 431–439; **Вукадинова, Ц., С. Терзиева и Ю. Яворова.** Прилагане на мултилингвизъм в чуждоезиковото обучение в съвременното инженерно образование, 451–463; **Начева, А.** Речеви стратегии в кандидатпрезидентските дебати, 464–484; **Йорданова, М.** Учебни речници за обучението по английски език през Възраждането, 485–490; **Златанов, И.** Сближаване и раздалечаване на балканските народи и техните езици, 491–498; **Славчев, С.** Гравьорът в литературата, 499–505.

2022, № 6: Миланов, В. Диалектни наименования на пролетните месеци в българския език, 535–541; **Иванова, Е. и М. Стаменов.** Пълни и кратки форми на прилагателните имена в руски и техните съответствия на български език, 542–555; **Маврова, А. (Не)** Приобщеният хумор: учебникът срещу анкетата, 556–568; **Savkina, E., E. Tareva and D. Lesnevskaya.** Sociolinguistic Credo of a Foreign Language Teacher: The Case of Digital Classroom, 569–582; **Славчев, С.** Идея, идеал, идеология, 583–595; **Серафимова, М.** Авторът за себе си. Литературни автопортрети, 596–608; **Димитрова, С.** Няколко шриха от лингвистичната вселена на Роман Якобсон (1896 – 1982), 609–615.

2023, № 1: Georgieva, D., J. Yaruss and R. Stoylova. Changes in the Experience of Stuttering Following Intensive Prolonged Speech and Non-Avoidance Treatments, 10–29; **Кирова, М.** Литература, написана от българи в чужди страни през първите две десетилетия на XXI век, 44–60; **Димитров, Л.** Безотцовщина/безматерщина, 61–78; **Златанов, И.** Турската кулинарна терминология в българския език. Исторически аспект, 79–88; **Гергинова, М.** Катастрофата: езиковият портрет на медийната сензация. Манипулативни и комуникативни стратегии при отразяването на катастрофи в България, 89–96.

2023, № 2: Stalyanova N. and E. Krejčová. Second Language Acquisition and Some of its Aspects, 119–127; **Mihaylova, B.** Les mots pour rire, 128–136; **Сакарева, И.** Стресът като основен фактор при симултанния превод. Анализ и изследване чрез alive biofeedback, 137–145; **Маркова, М. и К. Димитрова-Трендафилова.** Интеракционен анализ на чувствителните епизоди в диалози от системи за изучаване на чужд език (френски и

английски): особености на комуникацията в полза на учещите чужд език, 146–171; **Костова-Панайотова, М.** Неразбираемите скиталчества на душата, 186–193; **Мицкова, М.** Щрихи от епистоларната теория за „Доброто Писание“ на „Красни Писма“ в „Славеноболгарский предручний послателник за наставление на българските юноши“ (1835) от Неофит Бозвели и Емануил Васкидович, 207–216.

Резюмета на статиите на български език: <https://foreignlanguages.azbuki.bg/>

Bulgarian Historical Review/Revue bulgare d’Histoire. Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Historical Studies. Ed.-in-Chief: Daniel Vachkov. ISSN 0204-8906.

2022, № 3–4: Chobanov, T. Ethnic Perceptions, Shaping of Identities and the Emerging of Statehood – the Case of Bulgar Tribes in 5th – 7th Century, 3–34; **Parveva, S.** The Farm and Family of a Well-To-Do Peasant from the Province of Rumeli in the Early Seventeenth Century, 35–86; **Naydenov, I.** Bulgarian Migrants as Labour Force in the Danubian Principalities/Romania during the 19th century, 87–113; **Poppek, K.** Emigration of Russian Jews to Southern Dobruja at the Beginning of the 20th century, 114–135; **Peev, G.** Les déserteurs bulgares en France pendant la Première Guerre mondiale, 136–156; **Skumov, M.** The Salt Office: The First Association of the Salt Producers in Anhialo (1894 – 1922), 157–179; **Stanchev, M.** Doctor Kh. Rakovsky as a Diplomat No. 1 of the Soviet Ukraine (1919 – 1923), 180–195; **Angelova, D.** Demographic Family Policy in the Legislation of Bulgaria 1912 – 1944, 196–209; **Filipova, N.** Bulgarian Traces in Syria. The Beginning, 210–230; **Ilić, S.** Two Unpublished Ottoman Firmans from the Serbian Monastery of Visoki Dečani, 231–242.

Достъп до съдържанието и резюмета на статиите на английски език: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=125>

Études balkaniques. Institute d’Études balcaniques & Centre de Thracologie. Ed.-in-Chief: Raia Zaïmova. ISSN 0324-1654.

2022, № 4: Preshlenova, R. Russia in the Balkans at the End of the 19th And the Beginning of the 20th century: on the Economic Impotence of a Great Power, 505–530; **Konstantinova, Yu.** Donation and Personality: the Saroglu Case, 531–552; **Georgieva, T.** The Free Cossacks and Their Activities in Bulgaria (1930s), 553–575; **Lory, B.** Les Balkans et le châtaignier: un rendez-vous manqué, 576–594; **Spasova, A.** Bulgarian-Greek Disputes on the Pages of Periodicals During the 19th Century (From the Polemics Between ‘Tsarigradski Vestnik’ and ‘Bosphorus Telegraph’), 595–608; **Tiglay, P.** The Ideological Melting Pot: Salonican Socialists and „Empire“ During the Second Constitutional Period (1908 – 1912), 609–639; **Parusheva, D.** Visually Constructing Eastern Europe, 640–645.

2023, № 1: Kostov, A. Health and Social Care Challenges and Practices in Southern and Southeastern Europe in a Long Historical Perspective, 5–6; **Manolova, V.** The Schola Medica Salernitana Between Byzantine and Arab-

Islamic Tradition in the Kingdom of Sicily (11th – 13th Centuries), 7–24; **Kamburov, S.** The Early Quarantine in the Western Balkans, 25–50; **Lombardi, G.** Set a Slave Free. Ransom as a Social Connection in the Naples of the Modern Age, 51–67; **Avallone, P., R. Salvemini** and **A. Zappulli.** Pandemics in the Past. The Plague of 1656 in Naples Through a Particular Source: the Accounting Documents of the Ancient Public Banks, 68–83; **Fusco, I.** A Society of Social Differences: Isolating the Rich and the Poor in the 17th-Century Kingdom of Naples During a Plague Epidemic, 84–99; **Kostov, A.** Health Systems in the Balkans at the End of the 19th And the Beginning of the 20th Century on the Case of Bulgaria and Serbia (Comparative Analysis), 100–118; **Nachev, I.** Economic Aspects of the Fight Against the Biggest „Social“ Disease: Financing Measures Against Tuberculosis in Interwar Bulgaria, 119–139.

Достъп до съдържанието и резюмета на статиите на английски език:
<https://www.cceol.com/search/journal-detail?id=8>

Palaeobulgaria/Старобългаристика. БАН, Кирило-Методиевски научен център.
Гл. ред. проф. Светлина Николова. ISSN 0204-4021.

2022, № 4: Зашев, Е. Най-ранният словесен образ на св. Седмочисленици – механизми на изобретяване, 3–32; **Станков, Р.** Проблеми на лексикалната семантика (*Върху материал от произведенията на Патриарх Евтимий*), 33–50; **Тасева, Л.** Преводната парадигма на двукоренните думи с ин- ‘един’, 51–78; **Жолобов, О.** Лексическият ряд брань – война – рать в старославянских и восточнославянских источниках XI – XV вв.: Интерпретация квантитативных формул (*На материале исторического корпуса „Манускрипт“*), 79–99; **Баранов, В.** Количественные и статистические характеристики лексического окружения существительных *брань* и *рать* в старославянских и восточнославянских источниках XI – XV вв.: Опыт извлечения и анализа малых корпусных данных, 101–141; **Минчев, Г.** Един непознат славянски псевдоканоничен текст – *Въздигане на Пресветата*, в сборника на Висарион/Варлаам Слепченски от 1547 г., 143–160.

2022, № 4 Special: Библиография на Светлина Николова, 21–58; **Taube, M.** Rendering Euphemistic בָּרַךְ ‘Bless’ in the Translation of Job in the Vilnius Florilegium 262, 59–67; **Алексеев, А.** Библейский канон и библейский кодекс, 69–82; **Гардзаниги, М.** Первое описание Библии и ее книг в Первом болгарском царстве, 83–93; **Желязкова, В.** Първата песен на Мойсей (Исх. 15:1–19) в Псалтира и в небогослужебните преписи на *Книга Изход*, 95–107; **Томеллери, В.** Две неизвестные версии первой библейской песни Моисея (Исх. 15:1–19). На стыке перевода и переработки, 109–128; **Ruzer, S.** Traveling to Convert the Hearts: Scripture and Wonders as Ascetic’s Tools of Choice, 129–140; **Kiš, A. Z.** *Animalia perdita* и *Knjizi o Jobu s osvrtom na hrvatskoglagoljske prijevode*, 141–163; **Stipčević, V.** *The Gospel of Pseudo-Matthew in Croatian Glagolitic Texts*, 165–182; **Kawecka, A.** and **R. Zarębski.** Translation Onomastics and Slavic Translations of the Bible (*Outline*), 183–197; **Almalech, M.** Cultural Unit Yellow in the Bible. Lack of Sign is a Sign, 199–205;

Желев, И. За Поп-Ненчовия превод на *Евангелието*, 207–220; **Cleminson, R.** Чръты и рѣзы, 221–225; **Мирчева, Б.** Още един молдовски препис на *Проложното житие на св. Методий*, 227–239; **Темчин, С.** Киевские переводчики с древнееврейского языка на руську мову (вторая половина XV в.) как интерпретаторы *Пространного жития Кирилла Философа*, 241–253; **Илиева, Л.** Началото на българското образование във византийската традиция (XI – XII в.), 255–262; **Спасова, М.** Статия ексцерпт от *De Spiritu sancto* на Василий Велики в *Симеоновия сборник* и в *Ефремовската кръмчя* (Два независими превода или две версии на един превод?), 263–292; **Афанасьева, Т.** *Первая беседа Иоанна Златоуста* на Евангелие от Матфея в преславском переводе, 293–320; **Бруни, А. М.** Старобългарският превод „Апологии“ (Слово 2) Григория Назианзина: Критика текста, 321–332; **Мирчева, Е.** Още един път за старобългарските преводи и версии на Диалозите на папа Григорий Велики, 333–352; **Стойкова, А.** Псевдо-Василиевата редакция на *Физиолога* в славянската ръкописна традиция, 353–393; **Милтенова, А.** Компиляция с името на Псевдо-Евлогий Александрийски в старобългарски превод, 395–418; **Цибранска-Костова, М.** Право и власт в Предисловието към *Еклогата*: Славянски езикови проекции, 419–437; **Найденова, Д.** „Нито мое, нито твое да е: разделете го“ – Майчинството в средновековните славянски правни текстове, 439–455; **Йонова, М.** Изследване и издание на текста на *Слово за Езон* по ръкопис 13.2.25 от XVI в. от Библиотеката на Руската академия на науките, 457–489; **Шнитер, М.** Молитвата „За съблазнен насън брат“ и нейните функционални съответствия в южнославянските ръкописни евхологии: Предварителни бележки и текстове, 491–511; **Ведер, У.** Четири грешки и една липса в славянската текстология, 513–521; **Иванова, К.** Бележки върху състава на ръкопис № 138 от сбирката на А. И. Хлудов в Държавния исторически музей, Москва, 523–554; **Чистякова, М.** К изучению афонских прологов Хил. 424 и Хил. 427 (*На материале декабрьских чтений*), 555–568; **Петков, Г.** За състава на два ръкописа, съдържащи Стишен пролог за цялата година, 569–600; **Delikari, A.** The Serbian Tradition of George Glabas's *Homily to the Holy and Great Paraskeve (Good Friday)*, 601–607; **Мусакова, Е.** Минейният комплект на Врачанския манастир от началото на XVII в., 609–649; **Koch, Ch.** Aksl. Ѡдѣд im slavischen Evangelientext, 651–681; **Славова, Т.** ПОСЪЛАНІЕ О ПРАЗДЪНИЦЕ ПАСХЫ – превод на Константин Преславски, 683–703; **Ефимова, В.** Несколько вопросов к фразеологическому калькированию в старославянском языке, 705–721; **Тотоманова, А.-М.** Лексиката на *Станиславовия чети-миней*. Латинизми, 723–746; **Тотоманова-Панева, М.** Лексика, свързана с описанието на човешката външност, или как е изглеждал цар Давид, 747–760; **Илиева, Т.** Словообразователни и преводачески тенденции при префиксалните образувания в старобългарския превод на *Книга на св. пророк Иезекиил*, 761–794; **Мострова, Т.** За една рядка дума в преводите на *Варлаам и Йоасаф* и *Лествицата на Йоан Лествичник*, 795–807; **Бърлиева, С.** Кирило-методиевското наследство през призмата на Словашкото просвещение: Юрай Фандли и неговата *Concio Historico-Panegyrica de Sanctis Slavorum*

1869

Apostolis Cyrilo et Methodio, 809–834; **Женюх, П.** За използването на литургичния език в средата на словашките вярващи от византийския обред, 835–858; **Пентковская, Т.** Храм, костел, мечеть, църковь в преводах *Корана* Петровской Эпохи, 859–875; **Нихоритис, К.** Переводческая деятельность проигумена Филарета Ватопедского (†1873), 877–890; **Куюмджиева, С.** В търсене на корените на славянската православна богослужебна музика, 891–925; **Русева, Р.** Иконографията на св. Наум Охридски и нейното многообразие (*Бележки върху три малко известни икони с образа на св. Наум Охридски от Музея за християнско изкуство в София*), 927–948; **Чешмеджиев, Д.** Към въпроса за идентификацията на владетелския образ в ръкопис Син. 262 от Държавния исторически музей в Москва, 949–970; **Григорова, Т.** Иконата „Св. Богородица с Младенеца на трон и св. Кирил и Методий“ от Желязната църква в Истанбул, 971–990; **Станев, К.** Стила и закопчалки за книги от средновековния Филипопол (Пловдив), 991–998; **Джевицка, Е.** Първоучителят и покровителят. Образът на св. Климент Охридски в българската проза в периода между двете световни войни и въпросът за „симфонията на властта“, 999–1026; **Иванова, М.** Щрихи към портрета на младия Петър Динеков, 1027–1046; **Ганчева, Н.** Проблеми на класификацията и описанието на архивното наследство на Боню Ст. Ангелов (Научен архив на БАН. Фонд 93), 1047–1064.

2023, № 1: Спасова, М. Още една изненада в ръкопис № 24 от Националния исторически музей в София, 3–27; **Bruni, A. M.** Bemerkungen über mittelbulgarische Inschriften in griechischen Handschriften: Die Inschrift von Dobryna im Codex Vat. gr. 353 (*Lektionar der Evangelien*), 29–40; **Младенова, О., Н. Петкова и Е. Узунова.** Щрихи към ранната история на средногорския превод на *Съкровище* от Дамаскин Студит: Нов поглед към ръкопис НБКМ432, 41–80; **Бърлиева, С.** Един „император на България“ в Сиена през 1363 г., 81–88; **Кръстев, К.** Потомъкът на Шишмановци – реален или въображаем участник в Първото търновско въстание от 1598 г., 89–104; **Петрова, Д.** Предсказания и факти в едно известие от *Беляковския летопис*, 105–119.

Studia Litteraria Serdicensia. Институт за литература – БАН. Отг. ред. Огнян Ковачев. ISSN 2738-7631.

2022, № 3: Чернокожев, Н. Владетели, вяра, сцена, 23–32; **Капралова, Н.** За ролята на религиозната книжнина в процеса на утвърждаване на българската религиозна и етническа идентичност през първата половина на XIX в., 33–40; **Сивриев, С.** За разказването в „Повест ради страшнаго и втораго Пришествия Христова“ (Будин, 1814) от Йоаким Кърчовски, 41–50; **Спасова, А.** Първоначални наблюдения върху ръкописните Истории на Найдено Геров, 51–59; **Пътова, Н.** Образът на Иванко – от литературата към историографията, 60–73; **Николова, Ю.** Баща ми беше феминист преди феминизма, 74–88; **Аретов, Н.** Образи на богатството и бедността в българската книжнина през XIX в., 89–114; **Найденова, Й.** За българските

преводи на „Химн“ от Ференц Кьолчеи, 115–130; **Антонова, А.** Михалаки Георгиев, или как срещите на културни канони захраниха литературния, 131–142; **Ангов, П.** Романово-епопейният потенциал на „Бай Ганю“, 143–150; **Шивачев, Р.** Доктор Кръстев – между изкуството и религията, 151–163; **Атанасова, Ц.** Естетика на прехода: критическите текстове на Людмил Стоянов в списание „Хиперион“, 164–183; **Липчева-Пранджева, Л.** Двете „Германии“ на Кирил Христов – конструкции на въобразената чуждост, 184–198; **Хронкова, Д. и М. Черни.** Пражката версия на драмата „Майстор и дявол“. Няколко бележки върху чешкия период на Кирил Христов (1929 – 1938), 199–215; **Спасова-Дикова, Й.** Актьорът и националната драматургия между двете световни войни, 216–235; **Огойска, М.** Посланията на Новозаветното слово в непубликувания роман на Константин Петканов „Петър“, 236–242; **Радева, В.** Престъпление и наказание в „Грях“ на Георги Райчев, 243–256; **Чернокожева, Р.** Страшните детски сънища – своеобразно осъществяване на желанието. Психоаналитичен и психодраматичен ракурс, 257–268; **Кирова, М.** От гънките на историята. Модерни идеи в ранната проза от български писателки, 269–279; **Алексиева, Е.** „В Париж. Скици“. Пътните бележки на Ана Карима, 280–291; **Станчева, Р.** Фаталната жена и самодивата, 292–307; **Владиминова, Б.** Образът на призрачната жена в българската социалистическа поезия, 308–312; **Борисова, Е.** Изговаряне на травмата: майчинството като проблем на българската женска проза след 2000 г., 313–325; **Неделчев, М.** За българските смисли на определенията АВАНГАРД и АВАНГАРДИЗЪМ в литературната култура, 326–337; **Мискив, Н.** „Път, който зове да бъде изминат...“. Предизвикателствата на Атанас-Далчевата поезия, 338–343; **Русев, Р.** Изгнание и литература (Из литературния живот на руските емигранти в България през 20-те и 30-те години на XX век), 344 – 356; **Дойнов, П.** Литературата на НРБ във фокуса на микроисторията, 357–372; **Цанков, Г.** Писането като битка за живот, или ние и емигрантската литература, 373–377; **Дикова-Миланова, М.** Съвременният български роман и (пре)написването на историята, 378–401; **Сливински, О.** Между живата памет и политическата конюнктура: „новата историческа вълна“ в славянските литератури на Централно-Източна Европа, 402 – 413; **Кюлявкова, К.** Intertextual dialogue in contemporary Bulgarian poetry, 414–425; **Асенова, Д.** Литературна експедиция: шведските студенти като откриватели на българската литература, 426–440; **Златанов, Б.** Парадигмата на деконцептуализираните пароли за допуск в части от литературнотеоретическия дискурс на XXI век, 441–450; **Нанков, Н.** Холистичният блян: три теми в критиката на Осип Манделщам, 451–469; **Врина-Николов, М.** За една „щастлива“ критика на преводите: да поставим различията в диалог, за да изпитаме тяхното съ-ответствие, 470–486.

Свободен пълнотекстов онлайн достъп: <https://studialiteraria.eu/bg>

ДИСЕРТАЦИИ

Дисертации, защитени през 2023 година

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Жанета Здравкова АНДРЕЕВА. Когнитивните метафори като средство за езикова демагогия в българските политически речи. София, 2023.

Светослав Валентинов АРСЕНИЕВ. Преводни еквиваленти в метаезика на финансовата отчетност на руски и български език. София, 2023.

Росица Венелинова ВАСИЛЕВА. Войната в контекста на другостта във военните разкази на Волфганг Борхерт и Йордан Вълчев. София, 2023.

Огняна Атанасова ГЕОРГИЕВА-ТЕНЕВА. Граждански ценности в българската детско-юношеска литература (1878 – 1918). София, 2022.

Теодора Викторова ДИМИТРОВА. Творческият образ на Иван Вазов в литературната периодика в края на XIX и началото на XX век. София, 2023.

Лора Огнянова ЖЕЛЕВА. Семантична структура на съществителните имена, образувани с наставка *-ик*, в българския език. София, 2023.

Радослава Николаева КОЛЕВА. Езиковият образ на престъпността в българския и полския език. София, 2023.

Теодора Пламенова КРЪСТЕВА. Устойчиви сравнения в български и в руски – лингвистични и лингвокултурни аспекти. София, 2023.

Венелин Иванов НИКОЛАЕВ. Формално и семантично изразяване на биологичния пол в балканския езиков ареал. София, 2023.

Марияна Николова ПАПАЗОВА. Митът Яворов и списание „Златорог“. София, 2023.

Бойко Пенчев ПЕНЧЕВ. Прогресисти и консерватори. Темпорални модели в българската литература от края на 40-те до 70-те години на ХХ в. София, 2023. ДН

Виктория Красмирова ПЕТРОВА. Полуавтоматично разработване на многоезикови терминологични ресурси. София, 2023.

Сафете СТАТОВЦИ-ШАЛА. Художествените текстове в учебниците по литература за училищата в Косово. София, 2023.

Велислава Райкова СТОЙКОВА. Подходи за машинен превод на български език. София, 2022. ДН

Еуннаре ЧО. Граматични средства за изразяване на подбудителност в съвременния български и руски език. София, 2023.

Николай Михайлов ШИНДАРОВ. Психолингвистични аспекти при усвояването на знакови системи. София, 2023.

ИСТОРИЯ, ЕТНОЛОГИЯ, ФОЛКЛОРИСТИКА И ИЗКУСТВОЗНАНИЕ

Радина Иво БОЖИЛОВА. Кирила Възвъзова-Каратеодорова – творчески път, архивни ресурси. София, 2023.

Асен Любомиров БОНДЖЕВ. Културно-историческото богатство на България в Списъка на световното културно и природно наследство на ЮНЕСКО. Нови данни и методи за популяризиране. София, 2023.

Васко Христов ВАСИЛЕВ. Обучението по иконопис в детски школи по изобразително изкуство в България. Велико Търново, 2023.

Марин Тодоров ВУТОВ. Православна символика в съвременната българска керамика. Велико Търново, 2023.

Пламен Златков ГЕОРГИЕВ. Селищна система по средните течения на реките Марица и Тунджа през късната бронзова и ранната желязна епохи. София, 2023.

Илкер Аднанов ДАНАЛОВ. Абстрактното изкуство и неговото влияние в българската живопис. Велико Търново, 2023.

Веселина Димитрова ДИМИТРОВА. Погребални практики и съоръжения в Казанлъшката долина през късножелязната епоха. София, 2023.

Явор Ангелов ИВАНОВ. Защитно въоръжение в Древна Тракия на север от Хемус през V – III в. пр.Хр. София, 2023.

Пламена Йорданова КИРОВА. Обучение и игри на децата в постсоциализма. Велико Търново, 2023.

Янита Веселинова КИРОВА. Невербални театрални форми в Югоизточна Европа (90-те години на XX – първите две десетилетия на XXI в.). София, 2023.

Иво Христов КОСЕВ. Родът Стайнови и Казанлък от началото на XIX до средата на XX век – опит за реконструкция. София, 2022.

Ивета Драгомирова КОСЕВА. Далмация във венецианско-руските отношения през XVIII век. София, 2023.

Весела Валентинова КУЧЕВА-ПЕТРОВА. Художествена проблематика на графичния роман (на графичната новела – Graphic novel) като жанр в изобразителното изкуство. Тематична насоченост и специфични наративни и изобразителни особености. София, 2023.

Мариана Ивелинова МАНЕВА. Приносът на Трявна за развитието на дърворезбата от началото до 90-те години на XX век. София, 2023.

Боян Красимиров МАНЧЕВ. Изкуство и поюзис: философия на образа и философска фигуурология. Опити по епистемология на основанията на теорията на изкуството. София, 2022. ДН

Петър Пламенов МИНКОВ. Малки керамични артефакти от ранната бронзова епоха от Горнотракийската низина. София, 2023.

Рангел Георгиев МЛАДЕНОВ. Падането на Втората българска държава под османска власт: исторически дискурс и богословски интерпретации. София, 2023.

Радослав Генчев МЪГЛОВ. Граничност в интерпретациите на телесното в съвременното изкуство. София, 2023.

Анелия Сашева ОБНАРСКА-МИЛУШЕВА. Развитие и трансформация на българското традиционно облекло от средата на XX и началото на XXI век през призмата на сценичното изкуство. София, 2023.

Николай Пламенов НИКОЛОВ. Одриската династия в периода на македонската хегемония в Тракия и борбата на елинистическите владетели за тракийското наследство (ср. на IV – средата на II в. пр. н. е.). Велико Търново, 2023.

Калоян Иванов ПЕТКОВ. Оръжията като вотивен дар в Тракия и съседните райони през I хил. пр. Хр. София, 2023.

Стефан Петров ПЕТРОВ. Руската империя и антивоенните движения в годините на Първата световна война. София, 2023.

Иван Георгиев ПЪРВАНОВ. Хайдутството по българските земи във фолклора и писмените източници от XV – XVII век. Велико Търново, 2023.

Кемал РАШИД. Политико-дипломатически отношения между България и Турция в периода от 1918 до 1930 г. София, 2022.

Ваня Младенова СТАВРЕВА. Антропоморфната пластика на късноенеолитните култури Варна, КГК VI, КСБ – възможности за интерпретация. София, 2023.

Александър Щилиянов СТАНКОВ. Градоустройството на Константинопол IV – XV век. София, 2023.

Петко Александров ТАНЧЕВ. Инструменти за визуално програмиране. София, 2023.

Яница Красиминова ФЕНДУЛОВА. Пърформанс и перформативност в изкуството – перформативна инсталация. Велико Търново, 2023.

Христина Йорданова ХРИСТОВА. Христо Тодоров Стоянов – живот и дейност. Велико Търново, 2023.

Станислава Цанкова ЦАНЕВА. Българите и Византия (480 – 695 г.). София, 2023.

Веселин Костов ЯНЧЕВ. Армия, обществен ред и вътрешна сигурност. Септември 1923 година. Провалът на едно поръчано въстание. София, 2022. ДН

НАУЧНИ ФОРУМИ

2023 г.

Априлски четения

Научна конференция

Исторически факултет на Софийския университет

27 – 29 април 2023 – София

30 доклада

Програма: <https://t.ly/Z6MI>

Балканските войни 1912 – 1913 г. Между триумфа и трагедията

Научна конференция с международно участие

Регионален исторически музей – Видин, Министерство на отбраната, Военноисторическа комисия, Съюз на офицерите и сержантите от запаса, Община Видин

22 – 23 юни 2023 г. – Видин

21 доклада

Програма: <https://t.ly/yPUP>

Банатските българи – културно наследство, език и литература

Научна конференция

Институт за литература при БАН, Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН и Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

26 януари 2023 г. – София

10 доклада

Програма: https://t.ly/b_ER

Бедствия и катастрофи в историята. XXVII Кюстендилски четения

Регионален исторически музей Кюстендил

2 – 4 юни 2023 – Кюстендил

43 доклад

Програма: <https://cutt.ly/lwwjbXk>

Белетристиката в архивите: подборът на факти и документи в научното изследване

Интердисциплинарна научна конференция

Институт за литература при БАН и Българско общество за проучване на XVIII век

27 март 2023 – София

21 доклада

Програма и видеозапис на конференцията: <https://t.ly/diOf>

Българското гражданско общество срещу Холокоста през Втората световна война“

Международна конференция

Институт за балканистика с Център по тракология при БАН и Организация на евреите в България „Шалом“

26 – 27 май 2023 г. – София

13 доклада

Програма: <https://t.ly/j-Vz>

Българският Илинден (1903). 120 години от Илинденско-Преображенското въстание

Научна конференция

Македонско културно-просветно дружество „Гоце Делчев“ – Варна, Институт за исторически изследвания при БАН, Македонски научен институт

22 април 2023 г. – Варна

14 доклада

Програма: <https://t.ly/jqpd>

Българският модернизъм в диалог със световния

Международен научно-образователен семинар

Институт за литература при БАН

21 юни 2023 г. – София

8 доклада

Програма: <https://t.ly/ILdM>

Българският образ на Сервантес, отвъд „Дон Кихот“

Кръгла маса

Институт за литература при БАН

25 април 2023 – София

6 доклада

Програма: <https://t.ly/g6Nn>

Българският Северозапад: просвета и култура

Национална научна конференция

Институт за балканистика с Център по тракология при БАН, Регионален академичен център – Монтана, Регионален исторически музей – Монтана

2 юни 2023 – Монтана

21 доклада

Програма: <https://t.ly/xXhE>

Васил Левски и освободителното дело в Македония

Национална научна конференция

6 – 7 април 2023 г. – Разлог

22 доклада

Запис от конференцията: <https://t.ly/gBsQ>

Възможни и невъзможни истории на българската литература

М еждународна научна конференция

Институт за литература при БАН

22 – 23 юни 2023 г. – София

30 доклада

Програма: https://t.ly/7_PV

Дарителство и благотворителност в България – традиции и съвременност

Национална научна конференция

Институт за исторически изследвания – БАН и Регионален исторически музей – Хасково

20 – 21 април 2023 г. – Хасково

34 доклада

Програма: <https://t.ly/WA4hQ>

Единство и разделение в езиците, литературите и културите

Международна научна конференция

Факултет по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“

9 – 11 май 2023 – София

118 доклада

Програма: <https://t.ly/Vpw2G>

Езици, култури, комуникации

Международна научна конференция

Филологически факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

8 – 10 юни 2023 г. – Велико Търново

97 доклада

Програма: <https://t.ly/eBYfb>

Епископ-Константинови четения

Национална научна конференция

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

22 май 2023 – Шумен

30 доклада

Програма: <https://t.ly/6Z80R>

Етно-религиозни проблеми на Балканите: теория, практика и политики

Международна интердисциплинарна научна конференция

Институт за балканистика с Център по тракология при БАН

29 – 30 май 2023 г. – София

36 доклада

Програма: <https://cutt.ly/wwqMLCIT>

Жени и войни

Научна конференция

Академичен кръг по сравнително литературознание

14 юни 2023 г. – София

15 доклада

Програма: <https://cutt.ly/VwqMZJdl>

Изкуствоведски четения 2023 – „Метаморфози“

Международна научна конференция

Институт за изследване на изкуствата при БАН

Старо изкуство

20 – 22 април 2023 г. – София

42 доклада

Програма: <https://cutt.ly/DwqMZ7Ld>

Ново изкуство

27 – 29 април 2023 г. – София

64 доклада

Програма: <https://cutt.ly/OwqMX3vT>

Историческата българистика извън България: състояние и перспективи

Международна научна конференция

Съвет за чуждестранна българистика при УС на БАН, Институт за балканистика с

Център по тракология при БАН и Институт за исторически изследвания при БАН

19 май 2023 – София

16 доклада

Историческо реконструиране: полета на опита

Научно-приложна конференция

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН, Сдружение за исторически възстановки „Чигот“ и Регионален исторически музей – Варна

22 – 23 април 2023 г. – София

39 доклада

Програма: <https://cutt.ly/DwqMCUq2>

Кинокултура, изкуства и национални образи в България (кино.бг). Формиране на обществената значимост на филмовата култура в периода между двете световни войни

Научна конференция с международно участие

Институт за изследване на изкуствата при БАН

2 – 5 май 2023 г. – София

Програма: <https://cutt.ly/Awq1gXlb>

Кирило-Методиевото дело в научната и културната памет

Международна научна конференция, посветена на 1160 години от създаването на славянската писменост, 110 години от учредяването на Климентовата комисия и 60 години от възстановяването на Кирило-Методиевската комисия

Кирило-Методиевски научен център при БАН

22 – 24 май 2023 – София

70 доклада

Програма: <https://cutt.ly/lwq1htNO>

Кирило-методиевски четения

Катедра по кирилometодиевистика на СУ „Св. Климент Охридски“

25 май 2023 г. – София

22 доклада

Програма: <https://cutt.ly/Pwq1lBUr>

Лингвистиката – история, предизвикателства, перспективи

Научна конференция с международно участие в чест на професор д-р Лилия Илиева

Катедра по български език към Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“

1 – 2 юни 2023 г. – Благоевград

69 доклада

Програма: <https://cutt.ly/Pwq0fioj>

Между световете на старите и нови домове/Between the worlds of old and new homes

Международна научна конференция

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

29 – 31 май 2023 г. – София

34 доклада

Програма: <https://cutt.ly/pwq1zwGZ>

Международна годишна конференция 2023 г.

Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН

15 – 16 май 2023 – София

38 доклада

Програма: <https://ibl.bas.bg/confibl2023/> и видеозапис: <https://cutt.ly/qwq1zEvM>

Миналото: разкази, представления, възстановки

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей при БАН

21 април 2023 г. – София

13 доклада

Програма: <https://cutt.ly/Uwq1xoz2>

Музика и светоглед. XIII академични пролетни четения

Катедра „История на музиката и етномузикология“ към Теоретико-композиторския и диригентски факултет на НМА „Проф. Панчо Владигеров“

27 – 28 април 2023 г. – София

18 доклада

Програма: <https://cutt.ly/owq1RMRa>

Наследство БГ 2023

Годишна научна конференция

Център за върхови постижения „Наследство БГ“

18 – 20 април 2023 г. – София

28 доклада

Програма: <https://cutt.ly/Awq1O1jL>

Нови направления, теми и идеи в социолингвистиката

XV международна конференция

Международно социолингвистично дружество

20 – 21 април 2023 – София

37 доклада

Програма: <https://t.ly/In-B>

Острови на неблажените. Неконвенционалната българска литература от периода 1944 – 1989 г.

Национална научна конференция

Институт за литература при БАН

10 – 11 март 2023 – София

32 доклада

Програма: <https://cutt.ly/Rwq1Pb1X>

Привилегировани и ощетени

XXXII международна конференция

Югозападен университет „Неофит Рилски“

20 – 21 април 2023 – Благоевград

48 доклада

Програма: <https://cutt.ly/Swq1PPBC>

Религиозното образование в българското училище

Научна конференция

Богословски факултет на СУ „Св. Климент Охридски“

12 – 13 май 2023 г. – София

15 доклада

Програма: <https://cutt.ly/Vwq1CF7Z>

Ролята на юристите за спасяването на българските евреи

Международна конференция

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

9 март 2023 г. – София

10 доклада

Програма: <https://cutt.ly/cwq1PV0c>

100 години от Септемврийското въстание

27 май 2023 г. – София

6 доклада

Програма: <https://t.ly/3Ni5>

150 години безсмъртие: Васил Левски, революцията и бъдещият свят

Национална научна конференция

Институт за исторически изследвания при БАН и СУ „Св. Климент Охридски“

6 февруари 2023 г. София

22 доклада

Програма: <https://cutt.ly/xwq1ArSM>

Творческото въображение и променящата се чувствителност за природата

Национална научна конференция

Институт за литература при БАН

15 – 17 февруари 2023 – София

46 доклада

Програма и запис от конференцията: <https://cutt.ly/Lwq1AkIv>

Language Technologies and Digital Humanities: Resources and Applications (LTaDH-RA)

Втора международна конференция на националната е-инфраструктура за българско езиково и културно наследство КЛяДа.БГ

10 – 12 май 2023 г. – София.

24 доклада

Програма: <https://t.ly/UGBz>

ХОРИЗОНТИ

Българистика в Ирландия?

Да, моля, но малко: колкото да си кажем наздраве

Преди дни на коктейл след премиерата на книгата на Росица Димчева, прословута с проникателността си колега от Софийския университет забеляза, че съм прибягнал до глагола „прибирам се“, говорейки за Дъблин. Не бях се усетил и се учудих, защото знам, че по правило използвам „прибирам се“, когато се случи да се връщам в София. Оказа се, че вече се „прибирам“ и на двете места, което, след девет години лекторство в Дъблин, не би следвало да е дотам учудващо, но предвид категоричната ми психологическа съпротива да преживея Дъблин като дом, явно е възможно човек да се прибира и на работното си място, в каквото за мен се е превърнал през годините Тринити Колидж.

Бях помолен да споделя опита си от мястото и развоя на българистиката в колежа ми в Дъблин. Както ще стане видно, този опит е доста специфичен и няма белезите на постижение, но вече съм достатъчно възрастен, за да мога да си представя, че и един по-скоро скромнен задграничен опит си струва споделянето. Към него, по причини, свързани със симетрията и контраста, ще прибавя и впечатления от преподаването през всичките тези години на български език и литература на българските гимназисти от дъблинското училище „Азбука“.

В далечното лято на 2014 г., след конкурса за лектор в Дъблин, воден от въодушевление и амбиция, разбираеми след три години в Ню Йорк, където изкарвах прехраната на семейството си с професии, които рядко имаха допирни точки до дългогодишната ми квалификация на преподавател по литературна теория, побързах да пиша на тогавашния шеф на Катедрата *Russian and Slavonic Studies* Джъстин Дохърти с цял списък с предложения, уреждащи „приложението“ ми в университета и „употребата“ ми от страна на Катедрата. Изтъквах, че от Ню Йорк съм добил съзнание колко непознат е не само българският език, но също и българската литература и кино, българските изкуства и култура, историята и дори географията на България. И че ще се радвам да способствам с всички сили за запълването на белите полета на желаещите да се образуват. Предложих специализиран курс по съвременна

българска литература и друг по българско кино. Също и един по българска култура. Както и такъв по история. Изявих желание, в качеството си на гост-професор, да изнася серия открити университетски лекции върху литературно-теоретична проблематика, евентуално обвързана с български литературен материал. Имах желание също така да организирам кинопрожекции на ключови български филми от последния половин век, а също и читателска група, посветена изцяло на преведена на английски българска литература. Без излишна скромност признах за личните си познанства с практически всички вече преведени на английски български писатели и предложих да организираме още първия семестър срещи било с Емилия Дворянова, било с Алек Попов, било с Теодора Димова, било с Георги Господинов. Посочих също, че при все по-опосредстваните ми контакти с големите кинорежисьори на България, все пак бихме могли да опитаме да поканим Георги Дюлгеров и Явор Гърдев, които хем са най-добрите, хем имам късмета да познавам лично, тъй че и те вероятно биха се отзовали на една подходяща покана. И т.н., и т.н.

Отговорът на колегата издаваше изненада и лека неловкост, но безукорната му вежливост въобще не криеше волята му да бъде невъзмутимо обезкуражаващ. Той, д-р Дохърти, намирал за нужно да подчертае, че ми предстояло да бъда лектор изключително по български език; ето защо за мен главната грижа понастоящем следвало да бъде шансът достатъчно хора да проявят интерес към българския език и да се запишат в моите курсове. Впрочем следвало да съм наясно, че моят предходник на същата позиция бил направил много, за да привлече курсисти, но той, Джъстин Дохърти, не бил сигурен доколко усилията на българския колега се били увенчали с успех. Във всеки случай той искал да сподели с мен загрижеността си относно евентуално свръхмерните очаквания, с които като че ли съм пристъпвал към бъдещата ми позиция. Всъщност Катедрата по русистика и славистика неслучайно носела първата съставка от името си, тъй като руският език, литература, култура и общорегионални компетентности наистина се радвали на пълна петгодишна бакалавърска програма. Що се отнася до втората съставка, тя, за съжаление, следвало да се разбира доста по-конкретно като западна славистика или направо полонистика. Аз вероятно съм бил пропуснал да узная, че полският е вторият най-употребяван език в Ирландия след английския, което означавало в прав текст, че в Ирландия имало много повече поляци, отколкото ирландци с познания върху ирландския език, факт, който можел да се стори стъписващ за един чужденец, но истината била, че Катедрата съществувала преди всичко по силата на интереса на несметната полска диаспора към възможността нейните питомци да получат ирландска бизнес диплома, подсилена от полска филология. Що се отнася до курсовете по български, той със съжаление следвало да признае, че те рядко били избирани от редовни студенти поради липсата на перспективи за поне едногодишни специализации в български университет, възможности, щедро предоставяни от два полски и два руски

университета. Ето защо следвало да се подготвя за преподаване преди всичко във вечерни *extramural* курсове, което означавало, че моите евентуални курсисти не само нямало да бъдат студенти, но и най-вероятно щели да бъдат възрастни хора с дневни професии и стъписваща готовност да споделят два пъти по два часа в две вечери от седмицата с мен. Ако съм имал късмета да събера група от начинаещи и курсисти от средно ниво, четири от моите вечери щели да бъдат запълнени всяка седмица в интервала между 19 и 21. Ето защо моите иначе щедри предложения за допълнителни курсове, които той самият приемал с възторг, но без иначе присъщия му оптимизъм, следвало да се фокусират върху единствения оставащ работен ден от седмицата, а именно петък, ден, който по традиция не привличал непомерен интерес от свободното гражданство, на което единствено можело да се надявам, тъй като студентите и без това били претоварени с курсове и курсови работи и просто не можели да си позволят никакви извънкласни любопитства, никакви луксозни преживявания като например българска кинолектория или българска читателска група. Впрочем той бързал да разсее чувството за безперспективност, с което, опасявал се, думите му можели да ме попарят. Всъщност искал веднага да ме увери, че те в Катедрата внимателно били проучили моите *credentials* и възнамерявали да се възползват в пределна степен от факта, че съм гост-лектор по силата на двустранен договор между Тринити Колидж и две български министерства, съгласно който колежът в Дъблин получавал абсолютното право да ползва компетентностите на изпратения от българска страна лектор в пълна степен и напълно безвъзмездно. Ето защо той се радвал да ме увери, че всички мои желания да преподавам истински университетски курсове в областите, в които била висшата ми експертиза, имало реални шансове да се реализират в магистърските програми, за които Департаментът предоставял курсове. Той всъщност бил убеден, че предложенията ми за курсове по българска литература и съответно кино можели да намерят адекватна реализация благодарение на курсовете „Кино и комунизъм в Централна и Източна Европа“ и „Постмодерна литература в Централна и Източна Европа“. Той можел да ми обещае, че щял да направи всичко по силите си да получи максимално количество часове във всеки от тези магистърски курсове. Това, разбира се, не отменяло възможността аз да заявя свои курсове, които биха стартирали, ако успеят да съберат желаещи, всъщност поне един желаещ, стига той да бил готов да заплати сумата от 650 евро за семестър за двучасов ежеседмичен курс в продължение на 10 седмици. Той, Джъстин Дохърти, разбирал, че цената за подобен свободноизбираем курс можела да ми се стори малко непосилна, но не бивало да се заблуждавам: стандартът на живот в Ирландия бил достатъчно висок, а освен това ирландците проявявали подозрителност към всяко пазарно предложение, особено в сферата на образованието, което демонстрирало скромност или сдържаност. Всъщност най-сигурният начин един свободноизбираем курс да се провали, бил той да

бъде обявен като безплатен. Що се отнасяло до общоуниверситетските лекции, той щял да направи всичко по силите си да предложи организацията на такава на колегите от Английската катедра, които завеждали теорията и щели без друго да са в състояние да я предложат на изследователския център, в който Департаментът се ползвал с относително добри позиции благодарение на колегите от Германската секция. Що се отнася до Департамента, в който ми предстояло да работя, преди да реша, с пълно право впрочем, че не си струва да продължавам да си губя академичното време, той – следвало да подчертае – бил по правило лишен от капацитета да поддържа какъвто и да било научен живот поради преподавателска свръхзаетост на щатните преподаватели, поради традиционна липса на любопитство от страна на публиката и поради дефицита на мотивация у щатния състав. Както скоро съм щял да забележа, в Катедрата имало само един професор и нямало нито един доцент, тъй че с моята поява съм щял да запълня важна празнина и в това отношение. Въобще те били радостни да ме посрещнат и щели да направят всичко по силите си да ме употребят в максимална степен, само че се опасявали дали аз съм щял да бъда дотам удовлетворен из/от моя хоризонт на явно опасно високи очаквания.

Всъщност всичко, което Джъстин Дохърти, един от големите преводачи на руска класика в англосаксонския свят, беше описал, се оказа точно така. Въпреки това през първите пет годините направих и серията лекции, и кинолекторията, и читателската група, и курса по българска културна история, за всеки от които се събираха по трима-четирима мющери. Курсовете бяха за два семестъра и приключваха с много благодарности и уверения за ценни открития и запълване на големи бели петна; после бяха подновявани в продължение на три години, но после дойде пандемията и оттогава всичко секна, а и Катедрата по някакви причини престана да ги обявява преди началото на учебната година. Така постепенно ентузиазмът ми да изнасям българска култура зад граница позамря.

Но да се фокусирам върху езика. През първите години беше налице достатъчно търсене на курса за начинаещи, а наследих и двама от курсистите на предходника си, единият на средно, а другият на напреднало равнище. Това означаваше не само, че всичките ми четири вечери бяха заети с присъствено преподаване, но и че трябваше да намеря начин да преподавам на напредналия си курсист, който, слава Богу, по същото време пишеше дисертация по антична гръцка литература и като по чудо се интересуваше от мистичната ниша на тракологията в нея, тъй че се забавлявахме да четем Богдан Богданов и Александър Фол, както и да споделяме скепсиса си относно проверимостта на екстравагантните им тези. През първата година се сдобих и с най-оригиналния си курсист – бивш върховен прокурор с биография в Правната комисия към Европарламента, който беше решил да учи български, тъй като забележителна част от колегите му, след като междувременно се бяха

сдобили с имоти някъде по Българското Черноморие, с пенсионирането си се бяха оказали заплашени от разводи, инициирани от благоверните им, тъй че всички те се нуждаеха от правна помощ от човек с достатъчни познания по български език. Това беше амбицирало моя курсист да се запише за своя начален курс. За съжаление, той твърде скоро разбра, че българският е непосилен за неговите седемдесет и кусур години, тъй че на мен не ми оставаше друго, освен да запълвам часовете ни с уроци по родинознание, изнасяни на английски.

През първите години имах късмета и по няколко русисти да избират българския като втори славянски език и това ми позволяваше да работя сериозно с млади хора с доста добра филологическа и лингвистична подготовка, на които не се налагаше да обяснявам какво е наречие, вид на глагола и минало неопределено време и които дори разбираха какво е това преизказност. Студентите имаха един недостатък – бидейки фокусирани върху руските си дипломи, очакваха българският да им е по-лесен, отколкото той се оказваше, за което разминаване те бяха склонни да винят единствено моята свръхвзискателност, каквато всъщност липсваше.

Някъде от втората година започнах да преподавам, покрай идващите и отиващите си французи, португалки и ирландци, и на добре поставен държавен служител, Подриг Ланган, и на една голяма писателка, Ейлиш ни Гуивна (носител на Irish PEN Award, 2015), които останаха с мен през следващите осем години и още записват курсовете ми. През 2019 г. издателство ICU публикува книгата на Ейлиш ни Гуивна „Литературен обяд и други разкази“, чийто преводач, съставител и автор на въвеждащата студия бях аз. През март 2019 г. издателство ICU, Ирландското посолство и съответните университети бяха сред главните организатори на серията от представяния на книгата в София и Велико Търново, а Ейлиш даде десетина интервюта за всякакви медии, част от тях на български. През 2022-ра, заедно с Ейлиш и Настоятелството към българското училище „Азбука“, в което съм учител, проведохме среща разговор с родители и ученици при, по думите на Ейлиш, въодушевяващ интерес и въвличеност на българската общност. Ето защо възнамерявам да подготвя нова селекция от нейна актуална проза през идната година, тъй че тя да стане единствената световна небългарска писателка, която е в състояние да прочете две свои книги на български.

Междувременно през курсовете ми преминаваха, напредваха и си отиваха всякакви хора, които се записваха да учат български по една-единствена причина – за да могат да разговарят със своите български партньори или поточно с техните български роднини. Това е основната истина от моя преподавателски опит в Тринити Колидж Дъблин – главната причина, която може да накара мъже и жени с всевъзможни професии и на различни възрасти да учат български, е сантиментална: любимите им мъже и жени са българи. Всъщност общуването във връзките или браковете им практически не се нуждае

от този език, след като те явно общуват на английски. Ученето на български е по-скоро жест към партньора и произхода му, към неговото семейство, род и близки. Някои от курсистите ми направиха семейства в процеса на обучение, произнасяха своите сватбени тостове, които пишех аз, по разни места в България, научиха се да разбират какво споделят за тях с партньорите им техните български близки и роднини. Ала отвъд този очевиден мотив курсистите ми през години като да бяха водени и от един по-дълбок и недоо-съзнаван мотив. Да овладеят езика на партньора си, изразяваше волята им да се приближат до другостта му, без всъщност да могат да я застрашат: българският като свят, като друг свят. Всички тези ирландци и ирландки, италианки и португалки, французи и дори швейцарец, хърватка и белгийка явно се надяваха да се поприблизят до непроницаемата, неприкосновената скритост на своите любими, до онова, което ги беше направило различни, интересни – любими. Разбира се, те неизменно откриваха, че тази сърцевина е трудна и неподатлива, но сякаш озадачаващо, този факт ги изпълваше със странна наслада. Постепенно осъзнах, че неизменното откритие на всички тези чужденци колко труден език е българският (напук на пропагандираната от мен най-голяма прилика с английския измежду славянските езици), парадоксално ги изпълваше с триумфализма на прозрението: сякаш всички те се приближаваха до скритата причина за магнетизма на своите българи, без да има опасност да я постигнат, овладеят или подчинят. Всъщност най-верните ми курсисти – Ланган, Ни Гуивна и Моран – останаха с българския, защото сякаш поначало бяха приели, че този език няма научаване, много след като вече са отишли далеч отвъд началния мотив да се захванат с него: да общуват с „родата“, а в случая с Ейлиш – с внучето Нико, детето на сина ѝ Олаф и снаха ѝ Наде (от Надежда). Писателката, която пише на английски и ирландски и която владее и останалите големи езици, беше избрала да застане спрямо своя внук от майчината му страна, след като жертва своята сила и власт. В това писателка, която владее до съвършенство *lingua franca*-та на днешния свят, да избере позицията на езикова немощ, има нещо възхитително, трогателно и мъдро. Детето и писателката заедно навлизат в дебрите на един говорен от все по-малко хора език, който много от тях – аз самият в това число – често пренебрегват, за да общуват безпрепятствено с децата си, живеещи в чужбина. Впрочем този избор беше направен от писателка, чийто роден език в момента е трети по употреба у дома: след английския и полския. Ученето на български изразява за нея и съпричастие към език, който е в ситуация, близка до тази на ирландския. И двата са езици, които се нуждаят от превод, за да добиват световна видимост. Ако не бъде превеждан, българския го очаква онова, в което се е превърнал ирландският за последните два-три века – в зле назнайван семейно-родов език и в чужбина, и дори в рамките на собствената му страна.

Все пак трябва да отбележа, че все по-често започват да възникват и алтернативни мотиви за учене на български. От четири години работя с висш

1869

администратор на Американския колеж в Дъблин, който има филиал с фокус върху филмовата музика в България, чийто ректор е той. За него ученето на български има различен сантиментален мотив – способността да общува с българи извън професионалната си среда, по пазари и вегански ресторанти, тъй като отдавна е установил, че в България представите за веганството са достатъчно неясни, за да се налагат внимателни уточнения. Една дипломирана художничка беше сменила полския с българския, тъй като се беше видяла очарована от българския модернизъм, скрит за индустриалното социзкуство, и беше харесала работата си в български художествени галерии. Значителна част от курсистите ми посещават и българистичния летен семинар във Велико Търново, а някои, като писателката и ректора, вече са били по няколко пъти на него.

И все пак трябва да призная, че курсът по български език е едно луксозно занимание най-вече за осъществени мъже и жени, които могат да си позволят непосилната такса, изисквана от колежа, и които се интересуват от този език по-скоро идеално и естетически, отколкото материално и практически. Това поражда една специфична вярност към курса и към мен лично, но липсата на практическа мотивация прави напредъка труден, писането на домашни и изпълняването на поставените задачи от страна на курсистите – пренебрежимо, а компромисите, щедростта и глезенето от моя страна – неизбежно. Тъй че това отдавна не са само часове по български език, те не само включват българска история, политика, култура, изкуство, кино, дори сериали и книжки за деца. От години вече във всеки час четем по две-три страници от ново или класическо българско литературно произведение и всеки курсист си избира коя от книгите, които сме зачевали, да се опита да докара докрай, вече самостоятелно. В часовете се обсъждат българските дебати и конфликти, провалите и успехите на страната и над всички тях витае едно общо чувство на загриженост с елемент на тревога за настоящето и бъдещето на България. Докато започваше пандемията, моите ирландски курсисти се удивляваха как така ние, българите, се справяме толкова по-добре, какво ни помага да имаме толкова по-малко болни и дотам нисък процент смъртни случаи в сравнение с Ирландия. И Бога ми, те бяха приятно превъзбудени и щастливи, че ние, българите, се справяме толкова добре; и в същото време се сърдеха на своята преса, която си беше позволила според тях откровено расистки коментари на фона на екстрадирани български ягособерачи. Тъй че е факт, че при моите верни курсисти отдавна става въпрос за привързаност към страната и езика, която е отишла отвъд грижата и любопитствата спрямо партньора и зоните на неговата непроницаемост. Отдавна българският език, България и българската литература в частност са се превърнали в зони на специален интерес, на луксозна клубна култура, на своеобразен култ за избрани посветени. И на мен подобна непривична аура около българското изключително ми харесва. Проблемът е единствено в твърде отбрани брой на членуващите в клуба...

Съвършено различна е ситуацията в българското училище. Там броят на гимназистите също варира: през първите пет години училище „Азбука“ беше единствено за Дъблин, но после директорката вдигна бунт срещу настоятелството, обвини го голословно във финансови злоупотреби, привлече част от родителския комитет и го разцепи. Сега вместо една единна българска диаспора в Дъблин има разцепена българска общност, но поне конкуренцията между двете групи е достатъчно голяма, за да има и полза от раздялата. В училището ситуацията е точно обратната на колежа – тук липсва каквато и да е идеална и естетическа цел, никакво любопитство към българското като естетически или културно ценно. Всичките ми опити да преподавам ненационалистическа българска история, която да е винаги контекстуализирана и да е толерантна към съседни култури и исторически интерпретации, се провалят по една-единствена причина – те са в разрез с пълзящия национализъм, схващан като дълг при артикулирането на каквато и да е българска проблематика. Българската литература се ползва с интерес само в случаите, в които тя открито и откровено проповядва някаква форма на патриотизъм с елемент на гордеене и българска победа над един или друг противник. Усилията ми да защитя българското през изключителното качество на художествените му постижения, системно претърпяват провал. Липсва ли някаква осъщественост през сблъсък, конфликт и съпоставка с противник или конкурент, шансовете за родолюбива интерпретация се оказват неубедителни. Щеше да бъде така и с правописа, ако не беше налице едно съвсем различно съображение.

Учениците от гимназиалния курс имат едно възжеление – да се справят отлично на матуритетния изпит *Leaving Certificate* по български, който им позволява да се класират в специалности, които иначе биха били непосилни за тях. Ето защо подготовката за въпросния изпит, която включва четене с разбиране, коментар и есе върху трудни актуални български медийни текстове от полето на културата и социалния живот, се превръща в единствен мотив за огромната част от учениците да посещават часовете по български език и литература. В резултат всички те в рамките още на първите две години постигат ниво на владееене на езика, граматиката и правописа, които са непостижими за техните родители, а през последните две някои постигат ниво на висш пилотаж в боравенето с българския език. Важна подробност е, че този изпит е за носители на езика, които разполагат със специална писмена подготовка извън семейната среда на устна комуникация. Както недвусмислените резултати от изпитите, така и явният прогрес в боравенето с езика превръщат часовете по български език и литература в ценност, в случаен дар, в манна небесна както за учениците, така и за родителите. Всички те са плахо благодарни за този късмет изневиделица, повечето знаят, че трябва да се възползват максимално, но фактът, че работя за тях практически *pro bono*, им действа демотивиращо и деморализиращо. В резултат само най-добрите ученици от най-елитните семейства успяват да се възползват в пълна степен

1869

от шанса да имат за гимназиален учител университетски преподавател с огромен опит и познания в широк кръг от области. Както и в лекторските часове, най-напредналите осъзнават, че тук не става въпрос само за български език, литература или за топ публицистика, а за безвъзмездно разширяване на жизнения хоризонт, за променяща живота среща.

Накрая искам да добавя само едно. След като дълги години бях преподавал по-скоро западна литературна теория, която в книгите си бях прилагал към български поетически текстове поради простата причина, че лириката предполага работа в оригинал, аз истински преоткрих ценността на българската литература, кино, изкуства и култура едва след като започнах да ги преподавам на чужденци. Преди това Яворов ми беше станал важен покрай опита ми да деконструирам каноничните му прочити, Ботев ме беше провокирал с модерния си титанизъм и с удивителната си способност да вдъхновява погрешни четения, но все пак аз третирах и Яворов, и Ботев, и Вапцаров, и останалите големи от българския лирически канон по-скоро като световни поети, несправедливо пристегнати в раменете от свеждането им до български интерпретативни матрици. Едва след като започнах да преподавам на чужденци и на българи в чужбина, осъзнах вътрешно българската ценност и смисленост на тези и други автори. Световността се оказа напълно съвместима с решаването на български, на вътрешни идентификационни проблеми. Възможност преодоляването на травмите от закъснялата затвореност на българската култура, литература, пък и въобще живот се оказаха по важен начин решаващи за сдобиването със световен ръст на българската литература в най-високите ѝ образци. Ето защо за мен преподаването на български език, литература, кино и култура за шестнайсет години – от първия ми лекторат в Китай та до днес – се превърна в някак споходила ме изневиделица съдба, която аз приех като заслужена участ, като скръбен донякъде, но справедливо споходил ме дял.

Димитър Камбуров
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

НАУЧЕН ЖИВОТ

Национална научна конференция „Найден Геров и духовните измерения на Българското възраждане“ Копривщица, 23 – 24 февруари 2023 г.

Копривщица, родното място на Найден Геров, бе домакин на двудневната Национална научна конференция „Найден Геров и духовните измерения на Българското възраждане“, състояла се по повод 200 г. от неговото рождение. Организирана бе от Дирекцията на музеите – гр. Копривщица и Община Копривщица със съорганизатори два института на БАН: Института за исторически изследвания (ИИСТИ) и Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (ИБЕ). Участниците бяха над 25 – предимно учени и музейни работници, представители на 10 научни и културни центъра у нас.

Форумът беше почетен от Бойка Дюлгярова, кмет на Община Копривщица, Росица Иванова, началник на РУО – София-област, Кунка Неделева, директор на Дирекция на музеите – гр. Копривщица, от представители на Община Златица и други общественици. Официалните лица приветстваха участниците в конференцията. Г-жа *Неделева* не скри задоволството си от провеждането на този юбилеен научен форум, тъй като последната подобна проява, организирана от институцията, която тя сега ръководи, е била преди 50 години.

В приветствената си реч при откриване на конференцията Антоанета Кирилова от ИИСТИ, познавачка на делото на Найден Геров, го нарече първопроходец и новатор, просветител и учител, надскачащ времето си, човек, който е имал чувство за мисия, за това, че е дарен и призван да помага на сънародниците си с по-големи дела: което всъщност прави с дейността си като руски дипломат и български общественик в годините след Кримската война, както и със създаването на приносяния *Речник на българския език*.

Приветствие в емоционален тон поднесе и Надежда Теодорова, правнучка на Найден Геров. За нея Геров – с постигнатото в разнообразните си дейности – е рожба на епохата. Г-жа Теодорова показва скъпия за рода ѝ тефтер реликва, в който бащата на Найден Геров е отбелязал датата и часа на раждането на 13-те си деца. Друг интересен факт, изнесен от г-жа Теодорова, е, че като вицеконсул Геров води голяма кореспонденция, изпращайки множество

писма, на които прави копия, т.е. преписва, в свой тефтер. Това още веднъж доказва изключителната работоспособност, организираност и подреденост на Геров.¹ Родственичката напомни за фундаменталното значение за опознаване на езика – и в онази епоха, и днес – на Геровия *Речник на българския език*, труд, непосилен за един човек.

Геров като лексикограф

Върху *Речник на българския език*, дело на живота на бележития възрожденец, се обединиха докладите на учените от ИБЕ. Този лексикографски труд, вече почти 120 години след издаването на последния VI том на *Речника*, не престава да бъде източник за проучвания върху българския език.

Ана Кочева в доклада „*Речник на българския език*“ на *Найден Геров – градиво за съвременните диалектни лексикографски изследвания* подчерта уникалността на речниковото дело на Найден Геров, което е изумяващо по обхват както на лексикалния материал (близо 80 000 заглавки), така и на илюстративните примери от фолклора (около 20 000). Авторката посочи, че липсата на съвременен диалектен речник на българския език от цялата българска езикова територия, аналог и продължител на Геровия речник, предстои да бъде запълнена в бъдеще от цял колектив, този на Секцията по българска диалектология и лингвистична география в ИБЕ, където пък от няколко години се изработва *Български диалектен кулинарен речник*, основното градиво за който е Геровият *Речник на българския език*.

В презентацията си *За някои лексикографски подходи при отразяване на терминологична лексика в Речника на Найден Геров* Кристияна Симеонова очерта опита, който терминологите черпят от Геров при отразяването на лексика с терминологичен характер, каквито са съществителните *лихва*, *вар*, *бедро*, *брьдо* (бърдо), *навяхване*, *сачма*, *барут*, *аскер* и др., при които Геров намира отговор на въпросите за тълкуването и за езиковата форма на този вид лексика, както и за отношението „*свое – чуждо*“ при заетата лексика. С характерния си емоционален тон Кр. Симеонова завърши своята презентация и предизвика бурните ръкопляскания на присъстващите с думите, че Найден Геров ни е завещал „сърцевената любов към българския език, един безценен диамант, и грижата за неговото развитие и обогатяване“, но че

¹ Тези качества на автора на *Речник на българския език* се виждат и от ръкописните листове на *Речника*, изложени в музея на просветното дело в Копривщица, в които с калиграфски почерк са оформени заглавките с необходимите подчертавания, нужни за ошрифтяване и под. на текста при отпечатване.

„днес ние, днешните българи, сякаш чупим с чук този диамант, безразлично гледаме как хвърчат на вси посоки отломки от него и като че ли никому не му пука от обезбългаряването на българския език“.

В доклада *Съществителните имена от общ род в Найден-Геровия речник* Ванина Сумрова посочи, че имената от общ род и до днес не намират едноточна интерпретация както в граматичните трудове, така и в лексикографската практика. Авторката представи начините на тълкуване на посочените имена у Геров като напр. *панта, хайта, пияница, маскара, подлизурка, лудетина, бѣбрица, клинка, здравица, джангаза* и много други и подчерта, че Найден-Геровият речник, първият многотомник в нашата лексикография, дава правилна граматична характеристика и точно тълкуване на семантиката на съществителните от тази лексико-семантична група в езика ни.

Георги Митринов запозна аудиторията с начините на представяне на етнографонимите в *Речника* на Найден Геров, посочи особеностите при оформяне на заглавките (в единствено или в множествено число) и разновидностите при тълкуването на етническите названия, за които *Речникът* дава ценна етнографска и етнокултурна информация.

Твърде любопитен бе докладът *Редки думи от копривщениския говор, неотбелязани в Речника на Найден Геров* на копривщеничката Славка Керемидчиева. Тъй като, „за да се съберат всичките речи из устата на народа, трябва да ся работи още много време, па и не е това работа само за един човек“, както отбелязва сам Геров в предговора към *Речника*, в труда не са намерили място лексеми дори от родния му копривщениски говор. Това са диференциални лексеми, не неологизми или новопроникнали в диалекта, и в по-голямата си част са регионализми като напр. *бѣхер* (охлюв с черупка), *зѣмски бѣхер* (охлюв без черупка), *придворен* (човек, който помага в къщната работа), *окѡзен* 'който е опѣрен, оправен, буден, хитър', *на прекарѣя* (за чужда сметка, на аванта) и др.

Кирил Кирилов в презентацията *Понудата в българските диалекти и в българската култура* посочи значенията на тази лексема и нейните хетероними, обединяващи се от представата за понудата като храна, която се носи на човек, изпитващ трудности в даден момент, напр. болен, родилка и др. В културологичен аспект авторът поставя лексемата във връзка с екзистенциализма и разглежда граничната ситуация в човешкия живот като обуславяща нуждата от понуда.

В презентацията *Глаголи със значение изгубвам качествата си (за храна)* в *Речник на българския език с тълкуване на думите на български и на руски* Илияна Гаравалова подробно разгледа съществуващото в българските говори многообразие от глаголи със семантика 'изгубвам качествата си (за храна)' като напр. *изкуфявам/изкуфяя, спаружвам се/спаружа се, изтуфявам/изтуфяя* и др., техния произход и разпространение. Авторката обърна внимание върху впечатляващото многообразие на езиковите средства, слу-

жещи за обозначаване на процеса на загуба на качества на храната, както и върху богатството от смислови връзки, семантични нюанси и аналогии, довело до него, а фактът, че огромна част от анализиранияте глаголи и техните производни се откриват и в *Речника* на Найден Геров, още веднъж доказва широката диалектна основа на възрожденския лексикографски труд, събрал своето лексикално богатство от всички краища на българската диалектна територия.

Участие в конференцията взеха и десетокласниците от МГ „Акад. К. Попов“ в Пловдив *Велислав Борисов* и *Катерина Прончева*, които разгледаха названията за облекло в *Речник на българския език*. Учениците под ръководството на научния си консултант Диана Благоева от ИБЕ и на своята учителка Невена Ичевска са ексцерпирали 500 имена за облекло, включени в *Речника*, като са ги анализирали и класифицирали по различни критерии, описвайки техните структурни и словообразователни особености, произход и др.

Изнесените доклади върху *Речника* на Найден Геров за пореден път потвърдиха неговата непреходна стойност и представата за автора му като за вещ познавач на езика ни.

Останалата част от докладите беше посветена на разнородната дейност на бележития възрожденец.

Герв като просветител

Докладът на *Светлана Мухова* от Дирекция на музеите в гр. Копривщица, озаглавен *Мястото и ролята на Копривщица в изграждащата се новобългарска училищна система в Пловдивския край (1846 – 1859)*, представя статистически данни за състоянието на образованието в посочения период и място и на този фон подчертава заслугите на Найден Геров като просветител, който въвежда редица нововъведения в образователния процес: нов тип организация и преподаване – класно-урочна система, нови, непреподавани дотогава учебни предмети, безплатно и общодостъпно за всички желаещи образование, изискване за висок морал у учители и ученици. Св. Мухова спомена за споровете кое е първото българско класно училище. Тя отбелязва, че според повечето изследователи на възрожденската просвета това е копривщенското училище, основано именно от Герв, който в него придобива опит и известност, послужили му след това при устройването и ръководенето на гимназия в Пловдив, както и на преподаването в нея.

Друга страна на училищното дело в Копривщица разгледа Райна Пачева от Дирекцията на музеите – Копривщица в доклада *Родът Герови и девическото училище в Копривщица*. Тя посочи, че до откриването на девическо училище малко момичета от Копривщица имат възможност да учат. По настояване на някои копривщенци хаджи Геро, бащата на Н. Герв, започва да

обучава в дома си няколко девойки, като така постепенно се създава девическото училище, в което постъпват дъщери на местни първенци. Училището има устав, правила, както и фонд за неговото поддържане. Първата учителка в Копривщица е дъщерята на хаджи Геро, Ивана, която преди това е била помощничка на баща си. Стават ясни безспорните заслугите на рода Герови за просвещението в родната Копривщица.

Геро като общественик

Голям интерес предизвиква докладът *Щрихи към обществената дейност на Найдено Геро през 50-те – 70-те години на XIX век* на Антоанета Кирилова (ИИСТИ), която подчерта изключително важната роля на Геро като руски дипломат. Авторката изнася факти (посочва множество източници, както и анонимни статии във в. „Народност“ и във в. „Дунавска зора“, дело всъщност на видния възрожденец), които открито призовават за борба против поробителите въпреки нареждането от страна на Русия Найдено Геро, като руски вицеконсул, да усмирява революционните пориви на българите дотогава, докато Русия не е готова военно, икономически и политически за нова война с Османската империя.

На участието на Н. Геро в борбата за църковна независимост е посветен докладът на Илия Тодев (ИИСТИ) *В едно гърне стъпнат: Найдено Геро и Стоян Чомаков в църковния въпрос*. Авторът изследва взаимоотношенията между двамата ключови активисти на Българското възрождане, които са земляци, приятели и съратници. Обаче църковнонационалният въпрос в най-решителния си момент ги превръща в противници. Докладът разглежда как и защо настъпва такъв обрат в отношенията им и какво е отражението му върху един от най-важните процеси в прехода на България от традиция към модерност.

Друга страна от обществената дейност на Н. Геро е възстановяването и укрепването на духовните ни средища чрез дейно подпомагане на редица манастири и църкви, сред които и Осоговският манастир, посочва в доклада си *Найдено Геро и Осоговският манастир „Св. Йоаким Осоговски“* Елена Узунова (Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“). Авторката ни запознава с историята на манастира и с делото на книжовника Теодосий Лекков, който през 1789 г. изготвя житие и служба на Йоаким Осоговски, както и със запазената преписка между Геро и игумена на манастира, откъдето става ясно, че Геро е имал намерение да издаде житието на светеца, но за жалост, намерението остава нереализирано.

Атанас Шопов (Исторически музей – гр. Панагюрище) в доклада *За духовните измерения на Панагюрище и подкрепата на Найдено Геро* се спира на контактите на панагюрци с Найдено Геро, като описва неговата подкрепа за духовното развитие на Панагюрище.

Креса Стоянова (Исторически музей – гр. Перушица) в доклада *Найден Геров и перущенци* очерта взаимоотношенията на Геров с перущенци през 70-те години на XIX век, важни за живота в градчето, както и отзвук на Геров на събитията по време на Априлското въстание и след него.

Животът и делото на Найден Геров в музейни и архивни сбирки

В доклада *Проблеми при публикуването на документи от богатото архивно наследство на Найден Геров* Даниела Вичкова-Нушева (ИИСТИ) сподели разочарованието и недоволството си от публикуването на възрожденски архивни материали не с авторския, оригинален език със съответните правописни, лексикални, словообразователни, синтактични особености и под., а подложени на осъвременяване според днешните езикови правила.

В доклада на Дарина Илиева-Петрова (Научен архив на БАН) *Проф. Петър Миятев, архивът на Найден Геров и дигитализацията* се говори за П. Миятев, за ролята му при събирането и запазването на архива на Геров и изобщо за приносите на професора към архивистиката. Авторката изразява позитивното си отношение към дигитализирането на архивни източници, допринасящо за съхраняването на документалното наследство във времето и водещо до улеснен достъп до документи и проч. с различно и далечно от ползвателя или проучвателя местонахождение.

Лушка Лудова (Дирекция на музеите – гр. Копривщица) запозна аудиторията с музейното представяне на личността и делото на Найден Геров в Копривщица. Тя разказа за неговата родна къща и за наличието на документална изложба там до 1990 г., когато къщата се връща на наследниците. От 1 ноември 2012 г. обаче в Доросиевата къща в града, превърната в музей на просветното дело, е открита постоянна изложба „Копривщица – просветен център през Възраждането“, като в експозицията е отредена специална зала, посветена на Найден Геров.

Веселин Лазаров от Националния музей на образованието в гр. Габрово подробно представи книжовното наследство на Найден Геров във фонда на този музей, сред което е първият български учебник по физика, преводът от руски на „Начала на християнското учение или Кратка свещена история и кратък катехизис“, както и други Герови преводи за възрожденското списание „Български книжници“.

Епистоларното наследство на Геров

Кореспонденцията на Н. Геров обогатява представата за човека, общественика, просветителя и книжовника Геров. *Силва Маринова* (Научен архив на БАН) запозна аудиторията с *Българо-гръцките отношения в неиздадена-*

1869

та кореспонденция на Н. Геров. Научихме, че това наследство е с голям обем и че Научният архив има амбиция да го издаде в сборник, така че читателите да се осведомят „от първа ръка“ за дейността на видния възрожденец срещу Фенер, за приноса му в борбата за църковна независимост, за утвърждаването на българския език в училищата, за защитаването на българските национални интереси и пр.

Докладът на Даниела Цонева (историк на свободна практика) *Архимандрит Йосиф Соколски и Габровският манастир според документалното наследство на Найден Геров* е посветен на писмата между видния копривщенец и габровци. Тези писма документират състоянието на Габрово по онова време, описват какво е вълнувало габровската възрожденска общественост и какво е участието на габровци в националноосвободителните борби, а показват и това, че Геров искрено се е интересувал от живота на габровци. Особено интересна е преписката между Геров и архимандрит Йосиф Соколски, който открива училище в Соколския манастир.

Докладът *Кореспонденция между Найден Геров и Никола Пулиев от Карлово* на Мария Деянова (Исторически музей – Карлово) показва ангажираността на Геров с проблемите и на Карлово, като писмата представят интересни данни и факти за живота на карловци през Възраждането и след Освобождението, за борбите за църковна независимост, за общинското самоуправление, за развитието на училищното дело, за делови и търговски въпроси и др.

Галя Господинова (Научен архив на БАН) направи кратък преглед на кореспонденцията на Найден Геров, съхранена в личния му фонд от Научен архив на БАН (1853 – 1889), а Андриана Спасова (Институт за литература – БАН) в доклада *Любовта за поета и съпруга Найден Геров, или за даровете към любимата* разгледа писмата между Геров и съпругата му, в които се обсъждат не само лични и битови, но и обществени и културни въпроси, и потвърди факта, че личното е неразделно от общественото при видните фигури от нашето минало.

Родът на Геров

Делка Гугова (Дирекцията на музеите – гр. Копривщица) в доклада *Родът на Найден Геров* се спира на една сравнително по-слабо изследвана тема – родословието на Герови, като се фокусира върху възникването на рода и върху по-известните му представители. Сред предците на Геров са хора, вписали имената си сред най-изявените народни будители в периода на Българското възрождане. Събираната и систематизирана информация за произхода, предците и семейството на Найден Геров показва, че жаждата за пробуда, за знания и просвета е наследствен белег у представителите на рода Герови, от който неслучайно произлизат множество видни личности – учители, просветители, доктори, министри, духовници, учени.

От доклада *Рада Герова-Теодорова и превратностите на съдбата* на Веска Николова научихме за живота на една от дъщерите на Н. Геров.

Двудневната национална научна конференция добави нови щрихи към просветителската, книжовната и обществената дейност на Найден Геров, към неговото документално наследство и към него като човек. Антоанета Кирилова закри конференцията, като от името на всички участници благодари на организаторите за перфектната организация, атмосфера и провеждане на научния форум.

До края на годината предстои издаването на сборник, който ще събере изнесените доклади, и така всеки, интересуващ се от живота и делото на колоса Найден Геров, ще се докосне до още факти и нова информация.

Ванина Сумрова
Секция за българска лексикология и лексикография,
Институт за български език,
Българска академия на науките

Международен научен форум за книжовното наследство на Константин Преславски в светлината на съвременната палеославистика

От 25 до 27 април 2023 г. в София, в Зала 1 на РИМ – София в Античния културно-комуникационен комплекс „Сердика“ се събраха учени от 8 държави, за да участват в конференция под наслов „Учителното евангелие на Константин Преславски и южнославянските преводи на хомилетични текстове (IX – XIII в.): филологически и интердисциплинарни ракурси“. Форумът бе организиран в рамките на проект КП-06-Н50/2 „Словното богатство на *Учителното евангелие* на Константин Преславски: старобългарско-гръцки и гръцко-старобългарски речници индекси“, финансиран от ФНИ и работен от международен екип в ИБЦТ – БАН.

От името на организационния комитет участници и гости бяха приветствани от проф. Лора Тасева, а след това поздравления и пожелания за успешна работа поднесоха чл.-кор. Илза Пъжева – член на Изпълнителния съвет на ФНИ, чл.-кор. проф. дин Александър Костов, член на УС на БАН и председател на Съвета за чуждестранна българистика при БАН, заместник-директорът на ИБЦТ-БАН доц. д-р Калин Стоев и д-р Марио Филипов – представител на партньорите от РИМ – София.

Работната програма започна с два пленарни доклада. Проф. Кристиан Ханик (Вюрцбург) представи доклад на тема „Учительное Евангелие и его литургическое использование“, в който разгледа как съставеният от Константин Преславски дидактичен корпус е бил използван в църковна среда в средновековния славянски свят. Сравнявайки *Учителното евангелие* с други подобни хомилетични сборници, разпространени във Византия, той доказва, че литургическите указания, които се разминават нерядко в преписите, са по-късна добавка. В своя доклад „Константин Преславски и неговото творчество в контекста старобългарската книжнина“ проф. Роланд Марти (Саарбрюкен), разгледа оригиналните и преводните произведения на старобългарския писател, поставяйки ги в по-широкия контекст на началната фаза от развитието на старобългарската литература. Той подчерта значимостта на Константин Преславски като автор на оригинални акростихови химнографски творби, запазени в триодни сборници, но също и на непесенна поезия, както е случаят с *Азбучната молитва* в състава на *Учителното евангелие*. В края на първата сесия проф. Лора Тасева (София) представи проекта „Словното богатство на *Учителното евангелие* на Константин Преславски: старобългарско-гръцки и гръцко-старобългарски речници индекси“, неговите основни цели, досегашните резултати, а също и предстоящите задачи на екипа.

Програмата на следващия ден бе открита с есеистично поднесените разсъждения на доайена на българската филологическа медиевистика проф. Иван Добрев (София) в доклада му „Панонската епоха в историята на старобългарската писменост и поп Константин“. Ученият акцентира върху черти от речта на панонските славяни, вплетени трайно в старобългарския, а и в новобългарския език, оспори някои съвременни атрибуции на паметници от класическия корпус и подчерта близостта между цитатите в *Учителното евангелие* на Константин Преславски и началните части на *Савина книга*, като лансира идеята, че нейният преписвач би могъл да бъде седмочисленикът св. Сава.

В доклада си „Уводите и заключенията в *Учителното евангелие*: източници и инспирации“ доц. Добриела Котова (София) се спря на някои от смятаните досега за оригинални Константинови откъси, като показва, че по-близки или по-далечни гръцки паралели за изложените от старобългарския писател мисли могат да се открият в някои от хомилиите на Йоан Златоуст и Епифаний Кипърски. Анализът показва, че цели части в заключителната част на третото слово в *УЕ* са заимствани от две Златоустови хомилии, докато в заключението на 43-то слово се откриват някои влияния от Епифаниевото слово за Велика събота, което е запазено в старобългарски превод в Супрасълския сборник.

Един новоидентифициран славянски превод на писмо от Исидор Пелусиот беше обект на доклада на маг. Георги Митов (Льовен) „The Slavonic Reception of Isidore of Pelusium: Texts from the *Uchitelno Evangelie* (Didactic Gospel) by Constantine of Preslav“. Той представи фрагмент от 35-то слово в *Учителното евангелие*, за който доскоро се смяташе, че принадлежи на Кирил Александрийски. Проучвайки гръцки ръкописи, съдържащи новозаветни катени, и сравнявайки славянския текст на този фрагмент с критическото издание на писмата на Исидор Пелусиот, Митов показа, че той е част от писмо 1 959 от Исидор Пелусиот.

Докладът на доц. Николай Николов (Шумен) „Паренеза и катехеза: дидактични аспекти на *Учителното евангелие* и *Огласителните слова* на Константин Преславски“ бе фокусиран върху съпоставката на тези два ранни преводни корпуса – единият със сигурно, а другият с предполагаемо Константиново авторство. Ученият разграничи паренетичния и катехитичния характер на тези Константинови произведения, като се опря на тяхната литургическа функция и на стилно-езиковите им характеристики.

Два доклада бяха посветени на библейските цитати в славянски хомилетични и агиографски текстове. В своя доклад „*Evangelní citáty v autorských částech Poučného evangelia Konstantina Preslavského a jejich srovnání s citáty v Besědách Řehoře Velikého na evangelia*“ доц. Петра Станковска (Люблина) и д-р Вацлав Чермак (Прага) мотивираха избора на сравняваните текстове – *Учителното евангелие* на Константин Преславски и *Беседите* на папа Григо-

1869

рий Велики – с наличието в тях на някои редки думи, които според Пражкия речник са засвидетелствани само в тези два паметника. Анализът на общите за сборките цитати показва, че в два случая и *Беседите* следват Кирило-Методиевия превод, а в три личи влиянието върху тях от латински източници.

Докладът на докторант Преслава Георгиева (София) „Библейските цитати в славянския превод на *Житието на св. Григорий Акрагантски* (ВНГ 707)“ бе посветен на това как 25 новозаветни цитата и парафрази са предадени в старобългарския превод на тази творба. Сравнението им с новозаветния текст в най-старите запазени славянски библейски преводи разкри, че в повечето случаи *Житието* показва близост с архаичния славянски евангелски превод, но в други преводачът се придържа към своя пряк източник, където понякога цитатите са леко изменени.

Група доклади бяха фокусирани върху различни аспекти на словния инвентар на *Учителното евангелие*. В презентацията си „Ещё раз о лексике *Учительного Евангелия* Константина Преславского“ д-р Елеонора Галучи (Лече) анализира данни за съотношението между архаизми (кирилометодиевизми) и преславизми и заключи, че вторите преобладават. Същевременно тя подчерта, че не бива противопоставянето им да се преувеличава и че *УЕ* определено свидетелства за преходен период в България в края на IX в., когато езиковата норма на най-ранните текстове съществува и си взаимодейства с локалната речева практика.

Близки бяха и заключенията на проф. Явор Милтепов (София), който разгледа „Лексиката в хомилетичните текстове на Константин Преславски в „преславски“ контекст“. Спирайки се на дистрибуцията на редки думи в *УЕ* и определен кръг старобългарски текстове, той се опита да отговори на въпроса как средата, в която книжовникът работи, е повлияла на неговия преводачески избор. Извършеният анализ мотивира неговия извод, че в езиково отношение Константин Преславски е категорично обвързан с Кирило-Методиевата традиция.

Докладът на д-р Иван Илиев (София) „*Учителното евангелие* и Иполитовите произведения – прилики или разлики?“ се фокусира върху главния обект на конференцията в съпоставка с две произведения на Иполит Римски: екзегетичното *Слово за Христа и Антихриста* и *Тълкувание върху Книга на пророк Даниил*. Той систематизира общото и различното между тях при употребата на гърцизми, специфичната лексика и някои словообразователни модели. Изтъкнато бе, че и трите произведения са ранни старобългарски образци на екзегетичната литература. Илиев изказа хипотезата, че Иполитовите произведения са преведени в Плиска и са свързани с времето около преврата на Владимир Расате.

„Преводаческите решения за гр. ἀγών у Константин Преславски и средновековната българска книжнина“ бяха обект на доклада на д-р Иван П. Петров (Гисен). Той предложи систематизиция в три семантични полета на 10-те

преводни съответствия, в т.ч. две от *Учителното евангелие*, и акцентира върху начините на предаване и осмисляне на гръцката лексема в аскетическите съчинения, където тя е част от ключовите понятия.

В доклада си „Съществителните собствени имена в *Учителното евангелие* на Константин Преславски“ д-р Екатерина Дикова (София) анализира по какъв начин названията на библейски места и личности са предадени в словата от *Учителното евангелие*. Съществителните собствени имена в изследвания текст корпус препращат към места и личности от Стария и Новия завет, както и от постбиблейския период. Според представените данни антропонимите и топонимите са предавани без промени, докато при прозвищата има тенденция да се превеждат.

Проф. Лора Тасева (София) и проф. Алесандро Мария Бруни (Венеция) в доклада си „Гръцко-славянските съответствия като критерий за атрибуцията на старобългарски преводи“ анализираха вариативността на преводните корелати в преведените от Константин Преславски *Учително евангелие* и *Първо слово против арианите*, а също и в още четири анонимни превода с преславски произход – *Трето слово за Успение Богородично* от Йоан Дамаскин, преводи А и В на *Хомилията за Преображение* от Прокъл Константинополски и *Надгробно слово за Василий Велики* от Григорий Богослов. Представените резултати показаха, че относителният дял на съвпадащите славянски съответствия за гръцки лексеми е значително по-голям при текстовете, принадлежащи на известния книжовник. Заключение бе, че количественият критерий може да се използва при проверката на предполагаема атрибуция на анонимни преводи, но само в съвкупност с останалите филологически показатели.

Докладът „Два канона близнаци в славянските литератури“ на д-р Станка Петрова (София) се фокусира върху два близки по съдържание славянски канона за безплътните сили: единия на втори глас с неизвестен автор, а другия на осми глас, оригинално произведение на Константин Преславски. Изследователката обърна внимание на сходствата помежду им и изказа хипотеза, че двата канона са се изпълнявали антифонно от два хора църковни певци по време на Празника на безплътните сили.

Една сесия бе посветена на ранните славянски хомилетични – оригинални и преводни – произведения. Проф. Дитер Щерн (Гент) представи доклад на тема „How close is close enough? The relationship between the *Adhortatio ad poenitentiam* (Freising II) and Kliment of Ohrid's *Homily for martyrs and apostles*“, в който разгледа връзката между *Фрайзингенските откъслеци* и *Словото за мъченици и апостоли* на Климент Охридски. Ученият съпостави двата текста, съсредоточавайки се върху списъците с прегрешения, изредени в тях. Извършеният анализ показа, че те споделят редица общи езикови особености, което може да се обясни или с пряка връзка помежду им, или с техен общ първоизточник.

Докладът „Към славянската рецепция на византийски катени извън състава на *Учителното евангелие*“ на д-р Томаш Микулка (Прага) изследва как византийски новозаветни катени са били използвани при съставянето на други славянски хомилетични текстове. Той се фокусира върху *Слово за Рождество на Йоан Предтеча* от състава на Ягичевия *Златоуст* и *Слово за Сретение Господне* от Климент Охридски, като подчерта наличието на общи езикови черти и на съществени текстови паралели с византийски новозаветни катени.

Проф. Искра Христова-Шомова (София) разглежда „Двата превода на *Словото за Въведение Богородично* от Герман Константинополски (ВНГ 1103)“. Изследването се фокусира върху съпоставката между двата текста – единият възникнал още в старобългарската епоха и запазен в няколко староизводни панигирика, а другият направен вероятно през XIV в. Наблюденията върху преводаческите подходи при предаването на гръцкия текст, лексикалните и стилистичните особености на двете версии очертаха тяхната специфика и позицията им в общия процес на рецепция на византийската агиография.

Доц. Анета Димитрова (София) се насочи към слабо проучената славянска рецепция на серията от хомилии на Йоан Златоуст до жителите на Антиохия, известна като *Андреанти* или *За статуите* (СРГ 4330). В доклада си „Архаични черти в пълния старобългарски превод на Златоустовия сборник *Андреанти*“ тя изследва отношенията между преписите на сбирката, запазени в южнославянската и източнославянската традиция, и предложи нова схема за взаимоотношенията между версиите. Димитрова заключи, че може да се говори за един пълен старобългарски превод на този комплект от Златоустови слова през X в., за негова атонска редакция и за късна източнославянска редакция, извършена през XVII в.

Докладът „Трапезната метафора в старобългарския превод на Златоустовия *Шестоднев* и в *Учителното евангелие* на Константин Преславски“ на проф. Мария Спасова (Велико Търново) проследи как метафората за духовната трапеза, която засища не само тялото, но също и душата на християнина, е използвана в Константиновите текстове в *УЕ* и в старобългарския превод на беседите на Йоан Златоуст върху *Битие*, известни още като *Шестоднев*. Подчертано бе, че широката употреба на трапезна метафора в словата на Константин Преславски е вдъхновена от по-ранната хомилетична традиция на Отците на Църквата, от една страна, но от друга – показва и дълбоките познания на патристичната хомилетика, които Константин е притежавал.

В доклада си „Беседа III от *Учителното Евангелие* на Константин Преславски в състава на среднобългарски триоден панигирик от XIV в.“ д-р Цветомира Данова (София) представи един наскоро открит среднобългарски препис на трето слово от *УЕ*, който е засвидетелстван в ръкопис 540 (староизводен Триоден панигирик от XIV в.) от сбирката на Павел Никитич Тиханов от Руската национална библиотека в Санкт Петербург. Извършената

съпоставка с пълните преписи на сбирката показва, че отклоненията в Тиханов 540 са редки и често съвпадат с разночетенията в източнославянския ръкопис Син. 262.

Последната секция от конференцията бе посветена на използването на някои от най-новите постижения на дигиталната хуманитаристика в областта на палеославистиката и най-вече за изготвянето на електронни издания на славянски текстове и двуезични речници. В доклада си „Quantitative analysis of pre-modern Slavic: How to deal with noise?“ проф. Ахим Рабус (Фрайбург) представи как програмата *Transkribus* се прилага в работата с предмодерни славянски текстове. На базата на различни средновековни славянски паметници, вкл. *Учителното евангелие*, бе демонстриран пренебрежимо малкият брой грешки при автоматизираното разчитане на текста. Ученият добави, че новите технологии могат не само да облекчат времеемкото начално разчитане и въвеждане на текстовете, но и да подготвят поле за прилагането на количествени методи в палеославистиката в допълнение на установените вече филологически подходи.

Докладът „Short and long form of pronouns in the Old Church Slavonic Dialogues of Gregory the Great: Frequencies and their relevance for Historical pragmatics“ на проф. Томас Дайбер (Гисен) изследва употребата на кратки и пълни форми на местоименията в славянския превод на *Диалозите* на Григорий Велики. Построеният под форма на разговор изворов текст съдържа изобилие от местоименни употреби, а анализът на дистрибуцията им даде основание на учения да заключи, че кратките и пълните местоименни форми имат идентична синтактична функция, но са натоварени с различен стилистичен акцент.

Проф. Андрей Бояджиев (София) в своя доклад „Пандектите на Антиох. Електронни прочити“ очерта обхвата и задачите на амбициозен проект за създаването на електронен корпус на славянския превод на *Пандектите* на Антиох. В презентацията бяха споделени някои от предвидените възможности за сегментация на славянския текст, паралелно представяне на гръцкия оригинал, отбелязване на библейски цитати и алюзии, както и връзката на текстовия корпус с двуезичен речник.

Докладът „Die zweisprachige digitale Edition der Dioptra. Probleme und Lösungsansätze beim Lemmatisieren“ на проф. Юрген Фуксбауер и магистър Фабио Майон (Инсбрук) бе посветен на проекта за електронно издание на среднобългарския превод на Диоптрата на Филип Монотроп. В него преводният и оригиналният текст ще са паралелно представени, а програмното осигуряване ще позволява търсене по отделни леми, а също така и граматически категории. Дватама изследователи разгледаха някои сложни за автоматизирана лематизация казуси и изнесоха статистически данни за словника на паметника и редки думи, които не се откриват в други средновековни писмени източници.

В презентацията си „Computer tools in creating a digital version of the Dictionary of the Croatian redaction of Church Slavonic“ д-р Ана Михалевич (Загреб) и д-р Йосип Михалевич (Загреб) представиха проекта за разработката на електронно издание на хърватския старославянски речник (*Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, Zagreb, 1991 –). Те запознаха колегията с трудностите по дигитализацията на ръчно изработената картотека и на печатните свезки и демонстрираха как чрез електронната версия на речника може да се извършва лесно търсене в отделните речникови статии и как електронната клавиатура с глаголически букви прави използването на електронния ресурс още по-достъпно.

Д-р Мартин Русков (Милано) и проф. Лора Тасева (София) в своята презентация „Специализирани софтуерни инструменти за създаването на речниците към *Учителното евангелие*“ систематизираха основните стъпки при компютърната обработка на материалите за изготвянето на двуезичните речници – индекси към УЕ на Константин Преславски. Фокусът бе поставен върху функционалностите на специално разработения програмен пакет от три софтуерни инструмента – Extractor, Integrator и IndexGenerator, с помощта на които се извършва лексикографската обработка на изворите – от дигитален текст до два пълни речника индекси.

По мнението на всички участващи специалисти – докладчици и гости, наситената с приносни доклади програма и оживената дискусия върху тях превърнаха конференцията в истинско научно събитие. Очакваме с нетърпение сборника с материалите от нея.

Георги Митов
Католически университет, Льовен

Международна конференция „Историческата българистика извън България: състояние и перспективи“

На 19 май 2023 г. в зала „Иван Евстр. Гешов“ в Централната сграда на БАН, както и в онлайн формат, се проведе международната конференция „Историческата българистика извън България: състояние и перспективи“. Конференцията бе организирана от Съвета за чуждестранна българистика на БАН, Института за балканистика с Център по тракология и Института за исторически изследвания при Българската академия на науките в изпълнение на Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“. Конференцията беше открита от чл.-кор. проф. дин Александър Костов, председател на Съвета за чуждестранна българистика. Приветствие поднесе доц. д-р Елка Трайкова, научен секретар на направление „Културно-историческо наследство и национална идентичност“ на БАН.

Конференцията се проведе в хибриден формат. С доклади участваха български и чуждестранни учени от шестнадесет държави.

Първата сесия, с модератор проф. д-р Румяна Прешленова (Институт за балканистика с Център по тракология, БАН), бе посветена на развитието на българистиката в Полша, Унгария и Гърция. В доклада, представен от доц. д-р Мая Иванова (Кирило-Методиевски научен център, БАН), *Темата за Първото българско царство в съвременните полски изследвания* бяха разглеждани малко известни факти и интерпретации. В следващия доклад д-р Евелина Джевиецка (Институт по славистика, ПАН) представи полската българистична школа в доклада *Между българската културна история и историята на идеите. Около проучванията на полската българистика проф. Гражина Шват-Гълъбова*. Несъмнената роля на разработките на проф. Шват-Гълъбова са свързани с актуалните насоки в литературната история. Принос към характеристиката на полската историография бе докладът на д-р Кшищоф Попек (Институт по история на Ягелонския университет, Краков) *Българските въпроси през втората половина на XIX век в полската историография след 1989 г.*

Следващите доклади – на проф. дин Пенка Пейковска (Институт за исторически изследвания, БАН) *Историческата българистика в Унгария – поглед от XXI в.*, гл. ас. д-р Кристина Менхарт (Будапещенски университет ЕЛТЕ), *Преподаването на история на България в Будапещенския университет ЕЛТЕ – минало и настояще* и на д-р Каталин Шрек (Университет Дебрецен) *Историческата българистика в Дебреценския университет*, проследиха развитието на историческата българистика в Унгария. Сесията продължи с доклада на д-р Мария Литина (Гръцка комисия за изследване на

Югоизточна Европа, Атина) *Историческата българистика в Гърция в началото на XXI век* и завърши с изказването на проф. д-р Константинос Нихоритис (Университет на Македония, Солун), чуждестранен член на БАН.

Българистиката в Индия, Украйна, Китай и Япония бе представена във втората сесия на конференцията с модератор чл.-кор. проф. дин Александър Костов и докладите на д-р Биляна Първанова Мюлер (Делхийски университет) *Форми и начини на тематизиране на събития и личности от българската история в Индия*, на проф. Михаил Станчев, чуждестранен член на БАН и проф. дин Сергей Страшнюк (Харковски национален университет „Василий Каразин“) *Историческата българистика в Харковския университет за 175 години: традиции, състояние и перспективи* и на доц. д-р Сергей Пачев (Мелитополски държавен педагогически институт „Богдан Хмелницки“) с изказване за българистиката в Украйна. Сесията приключи с докладите на д-р Илияна Джен (Пекински университет за чужди езици) *Историческата българистика в Китай*, на д-р Иво Владимиров (Университет Осака) *Историческата българистика в Япония* и с изказването на д-р Елеонора Йовкова-Шиш (Университет Тояма).

Проф. д-р Блавест Златанов (Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg) със своя доклад *Как (не) функционира историческата българистика във ФРГ? Умалена демонстрация по актуални публикации върху спора между Република Северна Македония и Република България* откри третата сесия на конференцията. Бяха поставени дискуссионни въпроси за начините на разискване на българистичната проблематика в неславянските страни и крайният резултат. В заседанието бе разгледано и състоянието на българистиката в Испания от проф. д-р Франсиско Хавиер Хуес Галвес (Университет Комплутенсе в Мадрид) в доклада *За историческата българистика в Испания*. Състоянието на българистичните изследвания в Белгия бе представено от д-р Миглена Дикова-Миланова (Университет Гент) в доклад под заглавие *Национално изграждане и идентичност на Балканите: приносът на проф. Раймонд Детрез към изследването на българската история*. Докладът откри съществени страни от дейността на проф. Детрез, основоположник на българистиката в Белгия. Вниманието привлече анализът на българистиката в Италия, представен в доклада *Историческата българистика в Италия – минало и настояще* от д-р Давиде Фанчуло (Софийски университет „Св. Климент Охридски“) в съавторство с чл.-кор. проф. дин Александър Костов (Институт за балканистика с Център по тракология, БАН).

Последната сесия на конференцията, с модератор проф. д-рн Любка Липчева-Пранджева (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“), бе посветена на българистиката в Руската федерация и Молдова. Проф. дин Татяна Волокитина представи доклада *Миналото и настоящето на руската българистика*, а проф. дин Игор Калиганов (Институт по славянознание, РАН) изнесе данни за съдбата на академик Н. С. Державин (ректор на Петроградския университет и два пъти създател на Института по славянознание

към АН СССР) и на институтите по славянознание в Москва и в Санкт Петербург. Проф. дин Николай Червенков (Научно дружество на българистите в Република Молдова), доайен на българистиката в Молдова, представи доклад на тема *Българистът Константин Поглубко (Молдова): Принос в ботевознанието*, както и цялостното състояние на българистиката в Молдова.

Последният доклад, представен в конференцията, *Средновековната българска сфрагистика в изследванията на чуждестранните учени от края на XIX до началото на XXI век* бе на доц. д-р Тодор Тодоров (Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“), който показва отзвук от откритията в специфичната област на сфрагистиката.

Интензивната работа на конференцията бе съпроводена от ползотворна дискусия, в която участниците се обединиха около идеята за важността на научния диалог и споделянето на различни гледни точки. Основната цел на инициативата е да създаде контактна мрежа на българистите от цял свят и да събере идеи за една обща стратегия, която да ангажира институциите на национално ниво. От изключителна важност е да се създадат условия за пълноценно развитие на ново поколение българисти – изследователи и преподаватели, реализиращи съвременните постижения на научното знание.

Конференцията бе закрыта от чл.-кор. проф. дин Александър Костов с благодарност към всички участници и със заключението, че националната програма за развитие на българистиката като модерна научна дисциплина е необходима стъпка в правилната посока.

Славяя Неделчева
Институт за балканистика с Център по тракология,
Българска академия на науките

Международна научна конференция „Кирило-Методиевото дело в научната и културната памет“

В периода 22 – 24 май 2023 г. в София се проведе Международната научна конференция „Кирило-Методиевото дело в научната и културната памет“. Форумът бе организиран от Кирило-Методиевския научен център при БАН в рамките на Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“. Конференцията е централно събитие на юбилейната за КМНЦ 2023 г., в която се отбелязват три важни за опазването и изучаването на Кирило-Методиевото дело годишни: 1160 години от създаването на славянската писменост, 110 години от учредяването на Климентовата комисия в БАН и 60 години от възстановяването на Кирило-Методиевската комисия в БАН. Централното място, което заема книжовното наследство на светите братя Кирил и Методий и техните ученици – като фактор за формирането и опазването на българския национален идентитет и същевременно на общото ни европейско наследство, бе подчертано в поздравителните слова към участниците в конференцията от страна на вицепрезидента на Р. България госпожа Илияна Йотова и доц. Елка Трайкова, научен секретар на направление „Културно-историческо наследство и национална идентичност“ към БАН.

В авторитетния форум взеха участие над 70 учени, представители на десетки университети и научни центрове по света от общо 12 страни (Австрия, България, Великобритания, Индия, Италия, Литва, Полша, Румъния, САЩ, Словакия, Украйна, Чехия). Отбелязвайки годишнина от институционализирането на кирилометодиевистиката като наука, голяма част от докладите бяха посветени, от една страна, на историята на проучванията върху делото и живота на Кирил и Методий и техните ученици, а от друга – проследиха функционирането на паметта за тях. Александър Николов (България) говори за трансформациите на символното възприемане на светите Кирил и Методий – от апостоли на славянството до български просветители. Славия Бърлиева (България) проследи научните достижения в проучването на кирилометодиевските извори в България в течение на 110-те години от 1916 г. до днес. В това отношение особено ценни бяха и наблюденията на Георги Минчев (Полша) върху записките на Йордан Иванов от обиколката му из Македония през 1906 – 1907 г. Малгожата Скворнек (Полша) се спря на прочита на богомилската ерес у един „неспециалист“ – Боян Пенев, в неговата *Literatura bulgarska do roku 1878* (Варшава – Вилнюс, 1938). Докладът на Люба Илиева (България) бе посветен на историята на мъжкия католически колеж „Св. Св. Кирил и Методий“ в София. Евелина Джевиецка (България) говори за чест-

ването на 1100-годишнината от Великоморавската мисия, дискусиите около годината на създаване на славянската азбука и нейното значение за конструирането на „българския голям разказ“ през призмата на социалистическата идеология. Независимо от своята политическа натовареност във времето славянските апостоли остават един от най-важните стожери на българската народност, особено що се отнася до емигрантските общности – въпрос, който бе подробно разгледан в доклада на Лина Гергова и Яна Гергова (България) *Честване на Кирил и Методий и българската азбука в нетрадиционни контексти: Български мигрантски общности в Близкия изток и Латинска Америка*.

Кирило-Методиевото дело се използва от всички славянски народи в отстояването на независимостта и легитимирането на идентичността им през вековете. Това стана видно от докладите на: Ян Страдомски (Полша) *Кирило-методиевски контексти на разногласието за употребата на родни езици в литургията. Един сюжет от религиозната полемика между протестантите и римските католици в Жечпосполита през XVI – XVIII в.*; Олга Смолина (Украйна – България), която се спря на мястото на кирило-методиевската традиция в културата на Украйна, и Петер Женюх, който разгледа делото на Кирил и Методий в народната култура на гръкокатолиците в Словакия през първата половина на XX в. Мястото на славянските апостоли като основополагащ фактор в културата на славянските общности в Европа, неговата роля като свързващо звено на православие и католицизма обяснява големия интерес към него – политически и научен. Цветан Василев (България) говори за *Кирило-методиевската традиция през призмата на католическата наука от XVI и XVII век: Петър Богдан и Томазо Боцио*. Христо Трендафилов (България) представи подробно хиперкритицизма на Йосиф Добровски и неговите последователи. Теодоричка Илиева Готовска-Хенце (България) говори за унгарските изследователи на Кирило-Методиевото дело, а Мажана Кучинска (Полша) обърна внимание на разказа за св. Кирил и Методий в детската литература в Полша през XIX в. За влиянието на полската славистика върху българските изследователи в лицето на Петър Динев говори Мая Иванова (България) в своя доклад на тема *Европейската представа за старата българска литература през първата половина на XX в. Приносът на Юзеф Голомбек*. Разказът за приносите в проучването на кирило-методиевската традиция бе продължен от Алберто Понтироли (Италия), който представи развитието на италианската кирилометодиевистика в периода от края на Втората световна война до наши дни; Марчело Гардзанити (Италия) се спря по-подробно върху изследванията на Виторио Пери (1932 – 2006). Настоящите проблеми пред изучаването на кирило-методиевската традиция в съвременната дигитална епоха бяха в основата на доклада на Иван Желев (България). На конференцията бяха представени и най-новите проекти на КМНЦ, целящи да осигурят свободен и лесен достъп до научното познание

посредством модерни технологични решения. Марко Скарпа и Марта Рипаранте (Италия–България) обявиха първите резултати от работата си по онлайн инвентара на южнославянските ръкописи от XIV в., а докладът на Елка Златева (България) бе посветен на дигиталното образователно съдържание по кирилometодиевистика, насочено към подкрепа на средното образование у нас.

Събирането и проучването на изворите за живота и делото на Кирил и Методий и техните ученици е първостепенна и най-важна задача на създадената през 1913 г. Климентова комисия. През годините бе постигнато много по отношение събирането на преписи, в изследването на техния език и текстология. Независимо от това обаче остават нерешени множество въпроси, свързани с осмислянето на тяхното послание в контекста на времето, в което са създадени. Илия Илиев (България) съобщи за подготвеното от него ново издание на *Краткото житие на св. Климент Охридски* от Димитър Хоматиан в рамките на поредицата *Гръцки извори за българската история*. Евгени Зашев (България) обърна внимание върху проблема за авторството на *Канона за св. Горазд и св. Ангеларий в Бератската (Венецианската) служба за св. Седмочисленици*. Лиляна Симеонова (България) разгледа жанровите особености на *Пространното житие на св. Кирил* като хибрид между агиографския литературен канон и късноантичната философска биография, а Юрген Фуксбауер повдигна отново въпроса за първоначалното съставяне на *Житието* на гръцки език от Методий и по-късния му славянски превод, който се приписва на св. Климент Охридски въз основа езиковите особености на глава XIV. Марина Чистякова (Литва) изнесе задочно в доклада си нови данни, свързани с *Поучението за пресветите Тайни Христови* от св. Климент Охридски.

Михаил Раев (България) откри литературните функции на разказа за светите братя Кирил и Методий в текста на – *Повестъ временных лѣт*. Също в по-широк литературен и исторически контекст Деница Петрова (България) анализира сведенията за създаването на славянската азбука в българските кратки хроники от XV – XVI в., залегнали впоследствие в трудовете на първите слависти. Владимир Терзиев (България) представи възрожденската книжнина, посветена на светите братя Кирил и Методий, като средство за поддържане на паметта им. Ана Влаевска-Станчева (Италия) посвети доклада си на разказа за св. св. Кирил и Методий, публикуван в многотомния труд на Олбан Бътлър (XVIII в.) *Жития на отци, мъченици и други по-важни светци*.

Два от докладите бяха посветени на реалии от българската средновековна история. Кирил Ненов (България) предложи типологизация на титлата „багаин“ по епиграфски данни от IX – X в. Камен Станев (България) свърза наименованията на русенските села Красен и Червен със среднобългарските текстове за миграцията на населението през Стара планина (от юг на север) в края на XII – началото на XIII в.

Докладът на Марияна Цибранска и Иван Билярски (България) анализира първите славянски юридически текстове, преосмислени в правно-идеологически и книжовен аспект през призмата на византийския им оригинал. Десислава Найденова (България) проследи взаимодействието между римското право, старозаветните юридически паметници и *Закона за съдене на хората*. Изложението на Светлана Шашерина (Словакия) засегна изобразяването на праведния съд в кирилската ръкописна традиция на Карпатите. Мартин Браксаторис (Словакия) разгледа мотива за първородния грях и неговите последици, представен в омилетичните творби на Климент Охридски. Цветомира Данова (България) говори за старобългарските преводи на *Словото за Изсъхналата смоковница и притчата за лозето* от Йоан Дамаскин. Катрин Мери Макробърт (Великобритания) сподели наблюденията си върху историята на текста на библейската книга *Псалтир* и семантично обусловената приемственост в кирило-методиевската преводаческа традиция. В доклада на Йон Михай Фелеа и Мадалина Унгуреану (Румъния) бе открояна ролята на кирилицата в ранните румънски и славяно-румънските псалтири. Анисава Милтенова (България) въведе в обращение славянския превод от X в. на *Capita ascetica* на Теодор Едески и неговата история. Докладът на Алесандро Мария Бруни (Италия) представи изследването на славянската ръкописна традиция на старозаветната *Книга Царства* и текстологичните наблюдения върху славянските ѝ преписи. Докладът на Синтия Вакарелийска (САЩ) бе посветен на присъствието на мистериозния мъченик Роман във всички най-ранни славянски календари (менологии). Във връзка с църковния култ на Йоан Екзарх и въз основа на датите за почитание на светеца Димо Чешмеджиев (България) допусна неговата контаминация с култа към Йоан Златоуст.

На *Учителното евангелие* от Константин Преславски бяха посветени четири доклада. Лора Гасева (България) анализира паралелни откъси от произведението с акцент върху преводаческия процес и създаването на хомилетичната сбирка от епископ Константин; Добриела Котова (България) също говори за преводаческите решения на Константин Преславски, които разкриват езиковите и дидактическите предизвикателства при превода на *Учителното евангелие*; Екатерина Дикова (България) представи задочно доклада си на тема *Платонски словеса в „Учителното евангелие“*.

Свещ. Козма (Красимир Поповски, България) предложи хипотези и интерпретации върху обема и съдържанието на Кирило-Методиевите литургически преводи, създадени във връзка с Моравската мисия. Докладът на Андрей Бобев и Любка Ненова (България) очерта достиженията в проучването на славянската традиция на *Богородичния акатист* и нововъзникналите в тази връзка изследователски проблеми. Съвместният доклад на Янко Маринов и Станислава Георгиева (България) бе посветен на певческите ръкописи от Молдовлахия от XVI в. Диана Атанасова-Пенчева (България) говори

по темата *Световна ли е старобългарската литература?*. Войчех Стелмах (Полша) изнесе доклад за антологиите на полски език на старобългарската литература и влиянието, което те оказват при възприемането на старобългарската култура и писменост в съвременна Полша.

Езиковедските изследвания също бяха представени в няколко доклада. Иван Петров (България) набеляза някои проблеми с лематизацията на наречия при изготвянето на електронни средновековни гръцко-славянски индекси. В доклада си Халина Найенко (Украйна – Полша) се спря върху източнославянската редакция на църковнославянския език през призмата на украинското езикознание. Елка Мирчева (България) представи интересен опит за създаване на терминология, свързана с наименованията на мерните и паричните единици в старата славянска книжнина. В изложението си Татяна Илиева (България) представи литургичната терминология в класическите старобългарски паметници, а Регина Койчева (България) сподели трилемата на реконструктора, свързана с наблюденията ѝ върху работата на старобългарските химнографи.

Изобразителният дял от кирило-методиевските изследвания бе представен в няколко разнообразни по тематика доклада. Агнешка Гронек (Полша) говори за политическия аспект на изображенията на Кирил и Методий в православните храмове в Жечпосполита през втората половина на XIX и началото на XX в. Тотка Григорова (България) представи аспекти на почитанието към св. Кирил и св. Методий, отразени в няколко икони от втората половина на XIX век. Александра Михалска (Полша) разкри историята около появата на статуите на славянските апостоли Кирил и Методий в църквата „Св. Войчех“ в град Познан. Елена Азманова-Рударска (България) говори за мощите на св. Климент и историята на храм „Св. Спас“ в с. Дрен.

Трите конферентни дни преминаха като своеобразен културен мост – при това не само между различните изследователски полета на кирилometодиевистиката и историческите периоди от нейното развитие като наука. В празничната и непринудена атмосфера на международния форум се срещнаха учени от различни поколения, споделящи интереса към националното и общоевропейското измерение на Кирило-Методиевото наследство и почитта към непреходната му стойност, преодолявала неведнъж политическа конюнктура и тенденциозно тълкуване.

Десислава Найденова, Люба Илиева
Кирило-Методиевски научен център,
Българска академия на науките

ПРОФИЛИ

Светлана Толстая на 85 години

Светлана Михайловна Толстая (родена 1938), лингвист, диалектолог, фолклорист, специалист в областта на славянската митология, е ярък представител на съвременното езикознание (етнолингвистика), изследващ цялата пълнота на езиковите прояви в широк културен контекст: исторически, съвременен, актуален. Професор, доктор на филологическите науки, редовен член на Руската академия на науките и чуждестранен член на Сръбската академия на науките, тя е дългогодишен ръководител на департамента по етнолингвистика на Института за славянознание (Институт славяноведения) на РАН. Съвместно с Н. И. Толстой, Св. М. Толстая създава Московската етнолингвистична школа, която изследва в широка ареална перспектива традиционната славянска култура през призмата на етнографията и лингвистиката, разкривайки културните ѝ кодове (вж. Толстой, Толстая, 2013). Московският етнолингвистичен подход е относително нова дисциплина (с около 50-годишна история), създава редица трудове, без които не можем да си представим съвременната славистика (напр. „Этнолингвистический словарь славянских древностей“ под общата редакция на Н. И. Толстой, 1995 – 2012). Московските етнолингвисти работят в тясно сътрудничество с Люблинската етнолингвистична школа (Йержи Бартмински). Направлението е изградило и повлияло върху редица изтъкнати руски и чуждестранни учени, работещи в Русия (Т. Агапкина, Е. Березович, А. Гура, А. Плотникова, И. Седакова, Е. Узеньова и мн. др.) и по света (Г. Кабакова, Л. Раденкович, А. Юдин и др.). Приносът на Св. Толстая за създаването и работата на Московската етнолингвистична школа, за методологията на теренното проучване на архаични славянски зони (Полесието), за възпитаването на поколения етнолингвисти и разработването на фундаментални научни лингво-културни изследвания има голямо значение за съвременната славистика.

Ученичка на В. Н. Топоров, възприела задълбочения му и всеотраслен подход към фактите на езика и културата, Св. М. Толстая притежава фин усет към езиковата стихия, вкус към историята, структурата, формата и функциите на езиковите факти, чувствителност към експресивния потенциал на словото и способността му да изразява, вълнува и създава асоциации, с други думи –

към езика и метаезика на културата. Широтата на интересите ѝ се отразява в трудовете ѝ, посветени на морфонологията в структурата на славянските езици (1998), на полеския народен календар (2005), на лексическата семантика в общославянска перспектива (2008), семантичните категории на езика на културата (2010), света на човека, отразен в огледалото на езика (2019). Научното ѝ творчество е огромно, свързано с важни области на езика и културата – от проблеми на теорията до изящни анализи на конкретни културни факти и концепти (подход, характерен за етнолингвистиката); въпроси на семантиката и семиотиката, семантичната и етимологичната реконструкция и семазиологията и пр. В последните години научните ѝ дирения обединяват тези многостранни интереси в постулирането на понятието *макро-семантично лексическо гнездо* – комплекс от деривационни праславянски корени, които влизат в различни взаимоотношения – синонимия, антонимия и пр. (Толстая, 2010, вж. коментар при Березович, Молдован, 2013, 115).

Вече имахме повод да коментираме конкретни изследователски акценти в научното творчество на Светлана Толстая (Анастасова, 2009, 215 – 217, вж. и Белова, 2018, 557 – 565, Китанова, 2018, 89 – 92), затова тук ми се иска накратко да се спра на последната ѝ монография (2019). Както личи от заглавието „Мир човека в зеркале языка: очерки по славянскому языкознанию и этнолингвистике“ (Толстая, 2019), разглежда мирогледа на човека в *Slavia Orthodoxa*, отразен в лексиката, очертаваща духовния и емоционалния му живот, аксиологичните му устои, които определят и изграждат фундаментални взаимоотношения със заобикалящия свят (природен и социален) в традиционната култура. Книгата „играе“ със съотношенията между значението и формата, лексическата реконструкция и дълбинната семантика, с разнообразие от подходи, изследващи формата, историята, значението и спецификите на културната и „обикновената“ лексика. Първата глава („От слова к слову. Семантическая реконструкция“) разглежда, анализира и реконструира семантиката на етимологични праславянски гнезда (**mirъ*, **světъ*, **svoјъ* и пр.). Втората глава („От смысла к слову. Лексическая типология“) се занимава с лексически полета, свързани със семантични категории, сред които значително място заема емоционалният свят на човека („Палитра чувств в зеркале языка“; „Лици любви в славянских языках“). Третата глава се занимава с формалната страна на лексиката („От формы к смыслу. Словообразование и морфонология“), включвайки фонетичните и морфонологични аспекти на славянската лексика. Четвъртата глава („Лексика в контексте культуры“) е посветена на „културната“ лексика (народен календар, медицина, обреди и вярвания, понятия като клетва, проклятие, глаголи на съдбата и т.н.) от езикова и културна гледна точка и на контекста на езиково-културните факти в различни славянски ареали. Петата глава („*Varia*“), както показва заглавието, се занимава с широк кръг от проблеми на сравнителното езикознание, свързани както с характерния за етнолингвистиката интерес към лингвогеографията и историята на литературните езици, така и с анализи на езика на поезията

(фонологията на римата например). Това кратко представяне по-скоро насочва към многообразието от проблеми, представени от Св. М. Толстая в книгата, която е сериозен принос към задълбоченото изследването на етнолингвистичните особености на Slavia Orthodoxa и без съмнение заслужава вниманието на заинтересования читател.

Вече се спряхме на научните и педагогическите аспекти на многостранната работа на Светлана Толстая. Важно е, също така, да се отбележи, че тя сътрудничи в редица редколегии на авторитетни периодични издания: „Известия Академии наук: Серия литературы и языка“ (Русия), „Живая старина“ (Русия), „Етнолингвистика“ (Полша), „Сборник за филология и лингвистика“ (Сърбия) и др. Важен е и приносът на С. М. Толстая към делото на съпруга ѝ, Н. И. Толстой, не само в съвместната им работа, но и в блестящото творческо продължение на замислите им, както и в популяризирането на наследството на големия учен и паметта за него (вж. например Толстая, 2023). „Толстовската“ линия продължава и при децата им – лингвиста Марфа Толстая и журналистката Фьокла (Анна) Толстая, които, всяка по свой, начин продължават изследването на руската култура.

След всичко изредено дотук трябва да се кажат и няколко думи за личността на С. М. Толстая – не само много талантлив изследовател, но и мил, светъл човек, срещите с когото „сгриват душата“ и обогатяват. Надарена с особена сърдечност, тя винаги намира време за колегите и учениците си. Щастие е, че има хора и учени като нея, с които светът (не само на науката) става по-богат, интересен и многостранен.

Да пожелаем на Светлана Михайловна Толстая много здраве и още творчески успехи! С надеждата да я видим скоро в България!

Екатерина Анастасова
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей
Българска академия на науките

Избрана библиография

Монографии

1. *Морфонология в структуре славянских языков*. Москва: Индрик, 1998.
2. *Полесский народный календарь*. Москва: Индрик, 2005.
3. *Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе*. Москва: Индрик, 2008.
4. *Семантические категории языка культуры: очерки по славянской этнолингвистике*. Москва: Книжный дом „Либроком“, 2010.
5. *Мир человека в зеркале языка. Очерки по славянскому языкознанию и этнолингвистике*. Москва: Индрик, 2019.

Избрани статии

1. Толстая, С. М. Лики любви в зеркале славянских языков. – В: *Смыслы, тексты и другие захватывающие сюжеты. Сборник в честь 80-летия И.А. Мельчука*. Ред. Ю. Д. Апресян. Москва: Языки славянских культур, 2012, 587–597.
1. Толстая, С. М. К семантической реконструкции слав. *vesel- и *rad-. – In: *Praslovanska dialektizacija v luči etimoloških raziskav: Ob stoti obletnici rojstva akademika Franceta Bezlaja. Zbornik referatov z Mednarodnega znanstvenega simpozija v Ljubljani, 16–18 septembra 2010*. Ljubljana, 2012, 257–264.
2. Толстая, С. М. Этимология и семантическая типология: еще раз о любви. – In: *Empiricism in Slavonic Diachronic Linguistics, Studia Etymologica Brunensia*, 15, 2012, 199–218.
3. Толстая, С. М. Желать и жалеть: этимология и семантика. – В: *Славянское и балканское языкознание. Палеославистика, Слово и текст*. Москва, 2012, 269–280.
4. Толстая, С. М. Русская честь и польский honor. – *Etmolingwistyka, Zesz.* 25, 2013. 5–15.
5. Толстая, С. М. Вера и правда: к истории понятий. – *Труды Института русского языка им. В. В. Виноградова. Т. IX. История русского языка и культуры. Памяти Виктора Марковича Живова*. Москва, 2016, 385–387.
6. Толстая, С. М. Лексическое поле пищи и питания в славянских языках (к типологии „общих“ номинаций). – В: *Лексикологија и лексикографија у светлу савремених приступа. Зборник радова*. Београд, 2016, 473–492.

Редактор

1. Толстая, С. М. (отв. ред.). *Слово и человек: к 100-летию со дня рождения Никиты Ильича Толстого*. Москва: Индрик, 2023.
2. Толстая, С. М. (отв. ред.). *Славянская этнолингвистика. Библиография*. Москва: Индрик, 2008.
3. Толстой, Н. И., С. М. Толстая. *Славянская этнолингвистика: вопросы теории*. Москва: Институт славяноведения РАН, 2013.

За нея

1. Белова, О. В. За юбилея на Светлана Михайловна Толстая. – *Български фолклор*, № 4, 2018, 557 – 565.
2. Анастасова, Е. Светлана Михайловна Толстая. Юбилейно. – *Български фолклор*, 2009, № 3–4, 2015 – 2017.
3. Березович, Е. Л., А. М. Молдован. К юбилею Светланы Михайловны Толстой. – *Славяноведение*, № 6, 2013, 114 – 116.
7. Китанова, М. Светлана М. Толстая на 80 години. – *Българистика*, 2018, № 4, 89 – 92.

Кирил Топалов на 80 години

През месец май 2023 г. проф. Кирил Топалов посрещна своята 80-годишнина. Личният празник на професора с бодър дух, младежка осанка, завладяваща енергия и впечатляваща работоспособност и творческа активност беше отбелязан с няколко събития – с премиера на 9 май в Софийската градска художествена галерия на новата му книга *Живот по неизбежност. Мемоарен роман* и с тържество на 22 май в Аулата на Софийския университет. Динамичният и разностранен професионален живот на проф. Топалов събира на неговите юбилейни рождени дни многобройните приятели, читатели и колеги на учения, белетрист, драматург, дипломат и общественик. Университетското издателство „Св. Климент Охридски“ ще издаде юбилеен сборник в чест на 80-годишнината на проф. д-р Кирил Топалов, чието премиерно представяне предстои през есента.

Кирил Топалов е роден на 21 май 1943 г. в София. През 1961 г. завършва гимназия, а през 1968 г. се дипломира като магистър по специалността „Българска филология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Първото професионално назначение на К. Топалов след завършване на Университета е като специалист филолог в Института за български език при Българската академия на науките (1969 – 70). В Катедрата по българска литература постъпва през 1971 г. като аспирант по Възрожденска литература с научен ръководител акад. Петър Динеков; от 1974 г. е редовен асистент, а от 1982 г. е доцент по българска възрожденска литература. Научното звание „доктор“ е присъдено на младия учен след защита на дисертация на тема *Проблеми на поетиката на възрожденската поезия* (1975). През 1977 г. К. Топалов е на едномесечна специализация във Варшавския университет, през 1978 – 1979 г. специализира новогръцка филология в Атинския университет, а през 1981 г. прави специализация в Солунския университет. Един от изявените участници в студентския кръжок на Петър Динеков, К. Топалов получава солидна подготовка и като фолклорист, и като познавач и ценител на старата и най-новата българска литература.

Повече от десет години изследователят съвместява работата си на университетски преподавател с редакторската работа в издателство „Български писател“. Подготвените от него издания на литературното наследство – антологията *Българска възрожденска поезия* (1980) и томове от съчиненията на Георги Раковски, Петко Славейков и Христо Ботев – се отличават с научна прецизност и висок професионализъм.

През 1992 – 1994 г. К. Топалов поема лектората по български език и цивилизация в университета в Екс-ан-Прованс, Франция.

През 1997 – 1998 г. е директор на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София. От 1998 до 2002 г. е посланик на България в Гърция. След завръщането му от Атина Кирил Топалов е избран за професор по българска възрожденска литература в СУ „Св. Климент Охридски“ (2002). Заедно с лекциите, които води в Софийския университет, проф. Топалов преподава още в НАТФИЗ „Кр. Сарафов“, в Нов български университет и в Артоколедж – София.

След отбелязването през 2013 г. на 70-годишнината на проф. Топалов той получава второ дипломатическо назначение – посланик във Ватикана и Суверенния военен орден на хоспиталиерите на св. Йоан от Йерусалим, Родос и Малта (2013 – 2019). Като посланик и учен, К. Топалов организира много научни конференции, посветени на българския духовен принос в европейската култура с участието на български, италиански, полски, гръцки, словашки и др. специалисти филолози, езиковеди, историци. Самият той редовно е канен да изнася доклади на университетски научни форуми в Рим и Неапол.

Кирил Топалов е член на Международния ПЕН, на Съюза на българските писатели, по-късно – на Сдружението на български писатели, на Съюза на българските журналисти. През 1989 – 1994 г. е заместник-председател на Съюза на филолозите българи. Член е на световната елинистична академия „Аркадия“, на международната научна академия „Космас Етолос“. Почетен член е на Националния съюз на гръцките писатели и на Съюза на гръцките преводачи (от 1998). Проф. Топалов е почетен гражданин на София и на Атина. Награден е от Президента на Република Гърция за изключителните си заслуги за развитието на българо-гръцките отношения в периода 1998 – 2002 г. с най-високия гръцки орден „Големия кръст на ордена на Феникс“.

Изтъкнат белетрист и драматург, Кирил Топалов започва научната си кариера с литературна критика, със статиите и студиите върху съвременната българска поезия, събрани в книгата *Споделено за поезията* (1975). Първият значим научен труд на изследователя е неговата кандидатска дисертация, публикувана под заглавие *Проблеми на възрожденската поетика* (1979). В книгата си той формулира нова за 70-те години проблематика. Очертаните модели на поетическо мислене и сюжетиране предлагат новаторско изследване в областта на историческата поетика. Следва антологията *Българска възрожденска поезия* (1980), в която авторът предлага максимално пълен корпус от поетически текстове на възрожденски автори. Тя съдържа 80 творби на добре познати поети или напълно забравени книжовници. В предговора и приложенията К. Топалов поставя и разисква въпроса за художествената стойност на възрожденската поезия – възможно ли е тя да бъде открита в несръчните поетически опити на първите стихотворци.

Монографията *Григор Пърличев. Живот и дело* (1982) е реабилитационният труд, с който Кирил Топалов става доцент. На базата на задълбочена изследователска работа в гръцките библиотеки с архиви, периодика и раз-

народна документалистика авторът увлекателно описва биографията на възрожденския книжовник и анализира творчеството на Пърличев в различни контексти. С интерес се четат литературоведските тълкувания на поемите „Сердарят“ и „Скендербей“, в които К. Топалов очертава художествената употреба на три типа поетика – Омирова, фолклорна и индивидуална.

Книгата *Проблеми на българската възрожденска литература* (1983) създава цялостна панорама на важните явления за развитието на литературния процес. В първия тематичен център авторът разгръща идеята за историческа последователност в еволюцията на възрожденската поезия. Той умело синтезира разнопосочните прояви в лирическото писане на Г. Раковски, Д. Чинтулов, Гр. Пърличев, Н. Козлев, П. Р. Славейков. Изследователят детайлно анализира художествените и стилистичните специфики на диалозите на Неофит Бозвели. Посочва интензивното присъствие на библейската и фолклорната традиция в тях, както и влиянието на гръцки, сръбски и руски литературни образци. К. Топалов убедително тълкува поемата на Никола Козлев „Черен Арап и хайдут Сидер“ и определя нейната художествена специфика, граничеща с фолклора и с литературата. Проучванията във втората част на книгата са насочени към наблюдения върху жанровия генезис и развой на автобиографията, върху конструиране на хумористичния художествен образ и върху създаването на възрожденската проза.

Обемният сборник със статии за българските възрожденски писатели, озаглавен запомнящо се, точно и ясно *Възрожденци*, първоначално излиза в две части (1988 – 90). Второто издание е в преработен и допълнен вариант (1999). Статиите в книгата са портретни и проблематизиращи творчеството на видни възрожденски писатели. Оригиначните анализи, богатият документален материал, на който се позовава авторът, живото му писателско слово правят от *Възрожденци* обичана учебна книга по възрожденска литература за поколения студенти филолози. Следват още три нейни издания (2001, 2007, 2012). Статиите и студиите върху творчеството на Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Неофит Бозвели, Добри Чинтулов, Димитър и Константин Миладинови, Георги Раковски, Григор Пърличев, Петко Славейков, Васил Друмев, Любен Каравелов, Христо Ботев и Иван Вазов интерпретират литературата като единна цялост, в която намират място различни жанрови, стилкови, идейни и художествени тенденции. Потърсен е и е изтъкнат личният принос на всеки от разглежданите книжовници във формирането и развитието на националната култура. Литературоведските постановки от първото издание са доразгърнати в следващите. Независимо от пълното съдържание на *Възрожденци* книгата е тематично и концептуално единна. Свои литературно-критически студии и статии върху Ботевото творчество Кирил Топалов обединява в сборника *Ботев в пътя на възрожденската поезия* (1992). Авторът анализира емблематични Ботеви творби, интерпретира задълбочено доминантни проблеми в ботевознанието.

Книгата *Раковски и Ригас в културно-историческите модели на Балканското възраждане* (2003) представя спецификите на Балканското възраждане през различните национални просвещенски проекти и в очертаните културно-исторически модели изследва фигурите на двамата политически водачи и писатели – Ригас Велестинлис и Георги Раковски. Според изследователя те играят една и съща етноформираща, държавностроителна и митотворческа роля в гръцката и в българската литература и обществен живот от XVIII в. и XIX в.

Представата за цялостната научна продукция на проф. Топалов се допълва от доклади и публикации, които ученият подготвя за редица международни и национални форуми. Проучванията на Кирил Топалов, посветени на делото на Кирил и Методий, на кирилицата като паметник на световната култура, на връзките на нашата литература със старогръцката традиция, на народната песен за мъртвия брат като изследователска тема в българските и гръцките университетски изследвания през XIX век, на ролята на византизма в балканската култура през Възраждането, допълват представата за респектиращия проблемен и тематичен диапазон на няколко десетилетия научна работа.

Забележимото присъствие на Кирил Топалов в публичното пространство е свързано и с неговото писателско битие. Автор е на няколко романа, написал е около 20 пиеси, разкази, включително и разкази за деца. Много от романите му са филмирани – *Бъди благословена*, *Не се сърди, човече*, *Бягай, обичам те*, а пиесите му се играят на български и чужди сцени. Литературните занимания и обществените ангажменти на Кирил Топалов колоритно допълват образа му на университетски учен с несъмнен професионален и граждански авторитет.

Бъдете здрав и бодър и на многая лета!

Николета Пътова
Институт за литература, Българска академия на науките

Избрана библиография

1. *Споделено за поезията. [Съвременни български писатели]*. София: Народна просвета, 1975. 112 с.
2. *Началото: [Предговор]*. – В: *Български възрожденски стихове*. [Сборник]. София, 1978, 5–28.
3. *Петко Р. Славейков. Живот и творчество*. София: Народна просвета, 1979. 96 с.
4. *Проблеми на възрожденската поетика*. София: Наука и изкуство, 1979. 148 с.
5. *Възрожденската поезия: [Предговор]*. – В: *Българска възрожденска поезия*. [Сборник]. София, 1980, 5–35.

6. Началото: [Предговор]. – В: *Първи стихотворци*. Български възрожденски стихове. [Сборник]. 2. изд. София, 1981, 5–28.; 3. изд. 1982.
7. Никола Козлев и неговата поема „Черен арап и хайдут Сидер“: [Предговор]. – В: *Козлев, Никола. Черен арап и хайдут Сидер*: [Епичен разказ, според народно предание: Поема]. София, 1980, 5–28.
8. *Григор Пърличев. Живот и дело*. София: Бълг. писател, 1982, 292 с.
9. *Проблеми на българската възрожденска литература*. [Учебник за студенти-филолози]. София : Наука и изкуство, 1983. 276 с.
10. *Възрожденци*. [Сборник статии за българските възрожденски писатели]: Ч. 1 – 2. София: УИ Св. Климент Охридски, 1988 – 1990.
11. Раковски – апостол и трубадур на своето време: [Предговор]. – В: *Раковски, Георги Стойков. Избрани творби*. София, 1988, 5–34.
12. *Ботев в пътя на възрожденската поезия*. [Литературно-критически статии]. – София : УИ Св. Климент Охридски, 1992. 104 с.
13. Славейков – сатирикът и публицистът: [Предговор] – В: *Славейков, Петко Рачов. Хумор, сатира, публицистика*. Велико Търново, 1992, 5–18.
14. *Христо Ботев – поет и публицист*. [Студии и анализи]. София: Даниела Убенова, 1997, 208 с.
15. Великият светогорец и неговото дело „на ползу роду болгарскому“. – В: *Паусий Хилендарски. История славянобългарска: Зографска чернова, 1762*. София, 1998, 301–330.
16. *Възрожденци*. [Литературно-критически статии]. София: УИ Св. Климент Охридски, 1999, 419 с.; 2. изд. 2001, 3. изд. 2007, 4. изд. 2012.
17. *Раковски и Ригас в културно-историческите модели на Балканското възрождане*. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2003, 171 с.
18. Иван Д. Шишманов – апостолът на българската наука: [Уводна студия] – В: *Иван Д. Шишманов. Избрани трудове*. Състав. К. Топалов. София: УИ Св. Климент Охридски, 2012, 1 272 с.
19. Великият светогорец и неговото дело „на ползу роду болгарскому“: „История славеноболгарска“ на Паусий Хилендарски и началото на Българското възрождане: [Предговор]. – В: *Паусий Хилендарски. Славянобългарска история*. София: Бълг. бестселър – Нац. музей на бълг. книга и полиграфия, 2022, 5–32.

Свежа Дачева на 70 години

През 2023 г. поетесата, литературовед, етнограф и преводач Свежа Дачева навършва 70 години. Тя е завършила ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ със специалност „Български език, литература и история“. Професионалният ѝ път продължава с аспирантура в Института за славянски езици в Гьотеборг (1994), а през 2001 г. защитава докторска степен по етнология в Департамент „История на културата“ в Нов български университет. Трайни нейни научни интереси са свързани с областта на фолклористиката, етнологията, митологията, културологията и социологията. Дейността ѝ е свързана с развитието на шведско-българските и българо-шведските културни и литературни връзки.

Важна част от творческия профил на Свежа Дачева е преводаческата ѝ работа. Нейно дело са преводите на художествена литература от шведски на български: *Скандинавски приказки*, *Приказки – Стриндберг*, а също така и на първата у нас *Антология на шведската поезия*, която носи заглавието *Благодаря за цветята и облаците*. В нея съставителката е включила повече от 70 поети от началото на ХХ до началото на ХХІ в. Сред тях са поети като Вернер Асперстрьом, Вагнар Едвардсон, Улоф Лагеркранц и др.

Свежа Дачева е автор на осем стихосбирки: *Додето с тръбен вик от върна* (1994), *Черни диаманти* (1996), *Писмо от птичи стъпки* (1998), *Сенки от друго измерение* (1999), *Трева между паважа* (2001), *В очакване на чужденеца* (2002), *Случаен пътник* (2003) и *Уча се да бъде Никой* (2016). Авторката проявява афинитет да пише за сливането на мистично и реалистично. Характерни за лирическия ѝ почерк са пестеливостта и вглеждането в детайла. По нейни думи стиховете си вижда като вид духовна биография. Свежа Дачева развива творческия си талант, като дебютира в прозата през 2019 г. със сборника разкази *Ще се видим пак*. В него се открива влиянието, което ѝ е оказала прозата на шведския писател Ю. Карлсон. Нейни стихове са включвани в шведски, български, американски и френски антологии.

Тя е автор и на междудисциплинното изследване на приказния мотив във фолклора *За доброто и за лошото момиче. Посланието на приказния тип „Машехата, заварената и доведената дъщеря“* (2000). Основният въпрос, който изследователката се опитва да разреши, е по какъв начин митологичната реалност присъства в художествената творба на приказката. Принос по темата за взаимодействието между книжовността и фолклора са статиите на Свежа Дачева *Устна и писмена традиция* (В: Арнаудов сборник. Т 1. Русе, 2001) и *Хтонично соларният син на Великата богиня-майка* (В: Арнаудов сборник. Т. 2, Русе, 2003). В тях тя проникновено е систематизирала съдбата на приказката след нейното откриване и записване от учения свят през ХVІ в. Изследователката откроява митологическата теория на приказките и се фокусира върху фолклорния приказан сюжет „Машехата, заварената и

доведената дъщеря“. В дълбочина са разгледани структурата на приказката и повтарящите се мотиви. Свежа Дачева изследва динамичността на езика и стила на приказката, а също и синтаксиса. Тя прави ценни обобщения на различните варианти на това фолклорно сказание в европейската традиция и откроява какво е привнесено в българския вариант на приказния свят. Друга нейна заслуга е съставителството на шведско-български и българо-шведски речник през 2015.

Свежа Дачева е космополит по душа. През 1983 г. двамата със съпруга ѝ поета Михаил Филипов отиват на екскурзия в Турция, от която не се връщат и така се причисляват към така наречените невъзвращенци. Живеят в лагер за емигранти в Истанбул и получават статут на политически емигранти. Местят се да живеят в Рим и накрая се установяват в Швеция и по-точно в гр. Стрьомстад.

Друго професионално поприще, което заема Свежа Дачева, е членството ѝ в общинския съвет на град Стрьомстад и в комисията по сградостроителство и опазване на околната среда. През същия период е и редовен съдебен заседател в Административния съд на Гьотеборг. Член е на Съюза на шведските писатели, на Писателски център „Запад“, Съюза на шведските преводачи и Съюза на българските преводачи.

Честит юбилей! В едно свое интервю Свежа Дачева казва, че времето не съществува и всичко се случва сега. Пожелаваме ѝ много здраве, творческо вдъхновение и да продължи да възприема времето по този приказан начин!

Боряна Владимирова
Институт за литература, Българска академия на науките

Избрана библиография

1. *Додето с тръбен вик отвърна*. София: Лице, 1994.
2. *Черни диаманти*. София: Факел, 1996.
3. *Писмо от птичи стъпки*. София: Български писател, 1998.
4. *Сенки от друго измерение*. София: Парнас 96, 1999.
5. *За доброто и за лошото момиче: Посланието на приказния тип „Мащехата, заварената и доведената дъщеря“*. София: ИК Синева, 2000.
6. *Трева между паважа*. София: ИК Синева, 2001.
7. *В очакване на чужденеца*. София: ИК Синева, 2002.
8. *Случаен пътник*. София: ИК Синева, 2003.
9. *Приказки. Огуст Стриндберг*. Русе: Авангард Принт, 2012.
10. *Благодаря за цветовете и облаците. Антология на шведската поезия*. Русе: Авангард Принт, 2014.
11. *Шведско-български, българо-шведски речник*. Русе: Gaiana Book & Art Studio, 2015.
12. *Уча се да бъде Никой*. София: ИК Знаци, 2016.
13. *Ще се видим пак*. София: Scribens, 2019.

Игор Хохел на 70 години

През настоящата година доц. дфн Игор Хохел, българист, дългогодишен преподавател в университета „Константин-Кирил Философ“ в Нитра, отбелязва 70-годишен юбилей. Литературен историк и критик, преподавател по словашка литература през втората половина на ХХ в., история на българската литература и култура, поет, белетрист, преводач, редактор и председател на Клуба на независимите писатели (2006 – 2008) и на Асоциацията на словашките писателски организации (2008 – 2013). От 1987 до 2001 г. и впоследствие от 2019 до 2023 г. работи в редакцията на словашкото литературно списание *Romboid*.

Роден е на 13 ноември 1953 г. в Братислава. В университета „Ян Амос Коменски“ следва словашки и български език, където е студент на големия словашки българист Ян Кошка. През 1978 г. работи в Кабинета по литературна комуникация и експериментални методики в Педагогическия факултет на университета „Константин-Кирил Философ“ в Нитра, като през този период три години преподава словашка литература в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Завръща се в родината си и преподава история на българската литература в университета „Коменски“. Впоследствие завежда Катедрата по словашка литература в университета „Константин-Кирил Философ“ в Нитра, продължава да работи там и до днес.

Научните му интереси са основно в полето на словашката литература. Изследва най-вече творчеството на различни автори и развитието на словашката поезия от втората половина на ХХ в. Изключително ценно е неговото монографично изследване *Ladislav Ballek – Pribeh ako princíp* (2005) за творчеството на словашкия писател и дипломат Ладислав Балек. В книгата си обръща внимание на малко изследвани произведения на автора като първият му роман *Biely vrabec* (1970). За върхови произведения на Балек смята сборника с разкази *Južná pošta* (1974) и романите *Pomocník. Kniha o Palánku* (1977) и *Agaty. Druhá kniha o Palánku* (1981). Игор Хохел участва в издаването на съчиненията на словашкия автор Винсент Шикула в три тома, както и в издаването на персоналната библиография на Ян Замбор. Взема участие и в сборник, посветен на неговия професор по българска литература Ян Кошка – *Najväčšmi znejú tichá. Ján Koška* (2011).

Ученият изследва теорията на комуникацията между автор и читател, а така също специфичните аспекти на знаковата и комуникативната функция на текста – по какво и как се определя ролята на автора, модели на рецепцията, ролята на читателя като реципиент. Насочва вниманието си към интерпретативния акт, с който се натоварва структурата с конкретен смисъл при

употребата на текста. Тези проблеми са неразривно свързани с въпроса за естетиката и вкуса и формирането на критериите за възприемане на текста в публикацията *Základné pojmy literárnej komunikácie* (1982). Във връзка с вкуса на читателя е и изследването му за десетилетията през XX в., когато литературните течения в славянските страни търпят силно регулиране и цензура: *Podoby a premeny slovenskej literárnej kritiky v 50. a 60. rokoch XX storočia* (2010). Участва и в обща монография заедно с Ладислав Чузи и Зузана Какошова, изследваща характеристиката на словашката литература след „нежната революция“, *Slovenská literatúra po roku 1989*, в която пише частта за поезията. Същият екип работи и по третия том на *Panoráma slovenskej literatúry* (2006). Игор Хохел има нелеката задача да представи културната ситуация, в която словашката литература попада в контекста на комунистическа Чехословакия и какви пътища на развитие поема. В същото издание разработва и словашката поезия от 1945 до 1989 г., като пише отделни очерци за различни словашки поети като Ян Костра, Милан Руфус, Мирослав Валек и др.

Игор Хохел се изявява не само като преподавател и изследовател, но и като преводач. Превежда основно от български. На словашки издава *Всички и никой* (заедно с Анна Сирокова) (1975) и *Прашка* (1977) на Йордан Радичков. За втория превод получава през 2017 г. наградата „Ян Холи“. Превежда още философската монография *Етюди за смъртта* (1985) на Иван Калчев, драмите *Любов необяснима* (1974) на Недялко Йорданов, *Най-щастливият човек* (1976) и *Дворецът на мравките* (1978) на Максим Асенев. Превежда сборник с приказки за деца под заглавие *Skupáňova košela: Rozprávky bulharských spisovateľov* (1987). Илюстрациите са дело на Даниела Слезаква-Леуканичова и съдържа произведения на Здравко Сребров, Николай Янков, Цветан Ангелов и др. Интерес проявява и към литературата на Република Северна Македония. Превежда стихосбирка от северномакедонския поет Матея Матевски със заглавие *Trblet temných hviezd* (2011). Преводът го интересува и по отношение на теоретичната страна, на която посвещава изследването *Preklad ako komunikácia* (1990). Активно превежда българска литература на словашки език. Публикува и статии в различни периодични издания за спецификата на превода от български: *O problémoch a úlohách prekladania z bulharčiny* (1982), *Преводите на българската художествена литература и словашкият език* (1987), *K výsledkom slovenskej literárnovednej bulharistiky* (1996). Особено внимание заслужава пространното му изследване *Preklad a literárnokritická recepcia bulharskej literatúry na Slovensko v 60. rokoch* (1998). Пише и и критически статии, с които запознава словашките читатели с българската литература: *Bulharské zbojnícké piesne* (1982), *Bulharské ľubostné piesne* (1987), *Dimitar Dimov. Jordan Radičkov* (1989).

Основна част от неговото лично творчество са стихосбирките, които издава. Той прави своя дебют през 1979 г. със *Strom pred domom*. Издава още *Svetlá na hladine* (1986), *Uprostred je mlčanie* (1993), *Kôra nežne praská* (1997), *Utkané z vlasov* (2005). За стиховете му дават висока оценка водещи словаш-

ки литературоведи като Валер Микула, Павол Плутко, Петер Андрушка и др. Стихотворенията му нееднократно са превеждани на български. Димитър Стефанов подбира негови стихотворения и ги публикува на български под заглавие *Обичам...* (2010). Негови стихове влизат в български антологии като *Истината с прекрасно дълги крака: 9 словашки поети* (2000), както и в антологията за славянски литератури *Словоприношение: съвременни славянски поети* (2017). Стиховете му присъстват на страниците на българския периодичен печат. Издадени са на страниците на списанията *Знаци*, *Орфей*, *Век 21*, *Словото днес*, *Пламък*. През 2013 г. публикува първата си прозаична книга – сборника с разкази *Muchy (v tretom roku okupácie)*. Отделните разкази представят абсурдността, загадъчността и ирационалността на живота. В нея се проследява времето от 50-те години на XX в. през Пражката пролет на 1968 г. до Нежната революция от 1989 г.

Игор Хохел е личност с разностранни интереси. Той съчетава в себе си литературния теоретик и историк с активно участие на литературната сцена, моделирайки културните процеси в словашката литература. Приносите му се ограничават с това, а името му остава като талантлив преводач, превел и представил на словашките читатели едни от бележитите български автори.

Честит празник, здраве и още много творчески успехи!

Николай Желев
Институт за литература при БАН

Избрана библиография

1. *Strom pred domom*. Bratislava: Smena, 1979.
2. Bulharské zbojnícké piesne. – In: *Revue svetovej literatúry*, № 7, 1982.
3. O problémoch a úlohách prekladania z bulharčiny. – In: *Romboid*, No. 10, 1982.
4. Bulharské ľudostné piesne. – In: *Revue svetovej literatúry*, № 2, 1987.
5. Преводите на българска художествена литература и словашкият език. – В: *Преводът и родният език. Материали от теоретичната конференция с международно участие 13–14 май 1986 г. С.*, 1987.
6. Dimitar Dimov, Jordan Radičkov. – In: *Portréty svet. spisovateľov. Učebné pomocky*. Banská Bystrica, 1989.
7. *Uprostred je mlčanie*. München: Poézia mimo domova, 1993.
8. K výsledkom slovenskej literárnovednej bulharistiky – In: *Štúdium slov. filol.* Bratislava, 1996.
9. *Kôra nežne praská*. Levoča: Modrý Peter, 1997.
10. Překlad a literárnokritická recepcia bulharskej literatury na Slovensku v 60. rokoch. – In: *Slovensko-bulharské jazykové a literárne vzťahy*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Zost. Mária Dobříková. Bratislava: T.R.I. Médium, 1998, 121–129.

1869

11. *Príbeh ako princíp: Ladislav Ballek*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2005.
12. *Utkané z vlasov*. Bratislava: Vydavateľstvo Q111, 2005.
13. *Panoráma slovenskej literatúry III*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2006.
14. *Slovenská literatúra po roku 1989*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2007. [Hochel, Igor, Čúzy, Ladislav, Kákošová, Zuzana].
15. *Podoby a premeny slovenskej literárnej kritiky v 50. a 60. rokoch XX. storočia: zborník vedeckých štúdií*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2010.
16. *Muchy: (v treťom roku okupácie)*. Dunajská Lužná: MilaniuM, 2013.

Михаил Станчев на 70 години

На 28 април 2023 г. известният украински историк българист, завеждащ катедра „Нова и най-нова история“ на Харковския национален университет „В. Н. Каразин“, чуждестранен член на Българската академия на науките проф. Михаил Г. Станчев навърши 70 години. Макар че е рано да се прави равностметка, има повод да се обърнем назад и да оценим полувековния му живот в науката и не само в нея.

Надали творческата биография на юбиларя може да се нарече типична за учените от неговото поколение. Имайки бесарабско-български произход, той е роден далече от „малката родина“ – в с. Тахиркул в Южен Казахстан, където скоро след възстановяването на съветската власт в присъединената към СССР част от Молдова (1944) са изселени родителите му. Благодарение на хрущовското „размразяване“ бащата, погребал съпругата си на бреговете на Сир-Дария, успява с трите си деца да се върне в родното село Кирютня, основано от български преселници през 1829 г. и сега възстановило историческото си име Кортен. Възрастност тук се формира националната идентичност на Михаил не на последно място благодарение на неговия учител – краеведът Савелий Захарович Новаков¹. Именно той съветва абитуриента от Кирютянско средно училище № 4 да постъпи в Историческия факултет на Харковския държавен университет (тогава – „М. Горки“, сега – „В. Н. Каразин“).

В началото на 70-те години Харков се превръща в един от най-големите центрове на българистиката, където работят професорите доктори на историческите науки С. И. Сиделников, Г. И. Чернявски, Г. Н. Попов и др. Георгий Н. Попов става научен ръководител на дипломната му работа (1975) и на кандидатската дисертация, посветена на сътрудничеството на младежките организации на УССР и НРБ и защитена скоро след завършването на аспирантурата, през 1982 г. По това време М. Г. Станчев вече е преподавател в катедра „Обществени науки“ на Харковския авиационен институт „Н. Е. Жуковски“. Той си спомня винаги с топлота за годините, прекарани в него, и там вероятно щеше да завърши научно-педагогическата си кариера, ако не бяха тектоничните социалнополитически промени в СССР.

Извън всякакво съмнение, „перестройката“ на Горбачов оказва силно влияние върху неговия мироглед, кара го да преосмисли историческото минало на страната, в която е роден, като отваря нови житейски и научни хори-

¹ Станчев, М. Иссяк степной родник...: Памяти Савелия Захаровича Новакова (1935 – 2013). – В: *Дриновський збірник / Дриновски сборник*. Харків – Софія: АИ Марин Дринов, 2014, 432–434.

зонти. Помага му да се ориентира и 10-месечния научен стаж в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, осъществен през 1988 – 1989 г. по линия на Държавния комитет за наука и образование на СССР. Тогава той за първи път отива в родината на своите предци, която му прави незаличимо впечатление, въпреки битовите нередности през последните години на режима на Т. Живков. В българското общество се усеща стремежът към промени, във въздуха витае духът на свободата; работи се с лекота и вдъхновение.

Може би неочаквано дори за него основен резултат от онази командировка става брошурата *Съветските българи: минало, настояще и бъдеще*. Можем само да си представим какво е било разочарованието на младия изследовател, когато текстът ѝ не минава цензурното сито на отдела за пропаганда на ЦК на БКП. Благодарение на намесата на акад. В. Хаджиниколов брошурата е издадена със заглавие „Из историята на българските преселници в Русия“². Оттогава историята на българската диаспора става една от централните теми в неговото творчество. Неочаквано обаче се налага да се откаже от продължаването на преподавателската дейност и от мечтите за академична кариера.

Връщайки се от София в Харков в съдбовно за Украйна време, М. Г. Станчев се потопява в политическия живот: влиза във Всесъюзния организационен комитет на „Демократичната платформа на КПСС“, през март 1990 г. го избират за депутат на градския съвет, а на 5 юни 1991 г., в навечерието на провъзгласяването на независимостта на Украйна, става завеждащ отдел „Международни връзки на Харковския държавен изпълнителен комитет“, който преди не е съществувал в структурата на кметството. За шестте години работа на тази длъжност сред другите му заслуги ще отбележим създаването на Харковското градско дружество за българска култура „Марин Дринов“ и установяването на побратимени връзки между Харков и Варна.

От 1997 г. М. Г. Станчев се отдава на дипломатическа работа: първи секретар, съветник, изпълняващ задължения на началник на отдел „Югоизточна Европа“ на МВНР на Украйна, временен доверен и политически съветник на Посолството на Украйна в Република България (1998 – 2001), началник на „Управление на външните връзки, външноикономическата дейност и евроинтеграцията“ на Харковската областна държавна администрация (2002 – 2003). През 2003 г. той отново се връща в София, но вече в ново качество – като директор на представителството на международната инвестиционна компания *SigmaBleyzer Investment Group*³. Едва ли не основният мотив за

² Станчев М. Г. *Из историята на българските преселници в Русия*. София, 1989.

³ Михаил Георгиевич Станчев – професор Харьковскогo национального университета имени В. Н. Каразина (к 60-летию со дня рождения): библиогр. указ. Сост.: С. Ю. Страшнюк, Г. И. Чернявский; библиограф. ред. О. С. Журавлева. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2013, с. 12.

смяна на дипломатическата професия с работа на главен мениджър става възможността за 9-годишно пребиваване в България, с която го свързва завинаги не само етническият произход, а и научният интерес.

След като е отдал дължимото на историята на българистиката и други сходни проблеми⁴, главна тема на творчеството на М. Г. Станчев става съдбата на българите в Руската империя и Съветския съюз – и като цяло, преди всичко в местата на компактно заселване в Молдова и Украйна, и на отделни личности, оставили дълбока следа в историята. Истинско откритие за Михаил Станчев става името Кръстю (Христиан) Раковски, личност *табу* в съветско време. Изтъкнат деец на българската и румънската социалдемокрация, член на ръководството на Втория интернационал, премиер-министър на Съветска Украйна през 1919 – 1923 г., посланик на СССР в Лондон и Париж, преминал в опозиция към Сталин и репресиран поради това, той привлича трайно вниманието му от края на 80-те години. Резултат е докторската му дисертация *Д-р Кръстю Раковски – държавник, политик и дипломат. 1917 – 1941*, защитена в Института за история на БАН през 2000 г. и след четири години публикувана като монография в издателството на БАН⁵. В допълнен и преработен вид през 2014 г. тя е издадена на руски език в Москва в съавторство с Г. И. Чернявски и М. Лобанова-Тортика⁶, а сега се готви за печат английският ѝ превод в холандското издателство Brill. В творчески тандем с харковския професор Г. И. Чернявски, който повече от 25 години живее в Балтимор (САЩ), са публикувани също така политическата биография на Георги Бакалов (2006), виден деец на българското социалистическо движение⁷, и монографията *Троцки, България и българите* (2008)⁸, получили широк отзвук в научния свят.

⁴ Станчев М. М. Дринов и историческата българистика в Русия в края на 19 – началото на 20 век. – В: *Материали от българо-съветска научна конференция, посветена на 110-годишнината от създаването на Народната библиотека и 150-годишнината от раждането на М. Дринов*. София, 1989, 86–89; Георгиев, Л., М. Станчев. Шпионин ли е Драгомир Кирков или герой? – *Съвременен показател*, № 361990, 38–39; Чернявский, Г. И., М. Г. Станчев. Из истории объединенной оппозиции СССР (вторая пол. 20-х гг.). – *Bulgarian Historical Review*, № 2, 1991, 3–8; Веков А. М. Станчев. Неопубликовани писма на Е. Волков до проф. И. Шишманов. – *Известия на държавните архиви*, т. 63, 1992, 206–229; Станчев, М. М. Г. Попруженко – страници жизни и творчества. – *Болгарский ежегодник*. Т. 1. Харьков, 1994, 122–135 и др.

⁵ Станчев, М. Г. *Д-р Кръстю Раковски – държавник, политик и дипломат*. София: АИ Марин Дринов, 2004, 314 с.

⁶ Чернявский, Г. И., М. Г. Станчев, М. В. Тортика (Лобанова). *Жизненный путь Христиана Раковского 1873 – 1941. Европеизм и большевизм: неоконченная дуэль*. Москва: Центрполиграф, 2014, 558 с.

⁷ Станчев, М. Г., Г. И. Чернявский. *Георгий Бакалов: политическая биография (с культурологическим компонентом)*. София: АИ Марин Дринов, 2006, 420 с.

Още един приоритет на научните търсения на М. Г. Станчев става личността на основателя на Императорския харковски университет Василий Назарович Каразин и неговото родословие. Този интерес е обусловен, от една страна, от 200-годишнината на *Alma mater* през 2005 г.⁹, а от друга страна – от съществуващите в историографията различни тълкувания и размивания във въпроса за етническия произход на този виден просветител от първата половина на XIX в. Няма съмнение, че майка му произхожда от украинска казаческа среда, а баща му е родом от Балканите, като някои смятат, че по мъжка линия има предци гърци фанариоти, други – власи или молдовци, преселили се в Слободска Украйна след неуспешния Прутски поход на Петър I, трети – сърби, които лесно са били приемани в хусарски полкове в Новосърбия и Славяносърбия за гранична служба, а четвърти настояват за българския произход на В. Н. Каразин. Въз основа на откритите и публикувани от М. Г. Станчев архивни документи убедително е доказано предположението на М. Дринов за българската идентичност на дядото и бащата на В. Н. Каразин, оказали се през XVIII в. на офицерска служба в Руската империя. И така, точката в спора, продължил век и половина, е поставена¹⁰, но интересът към генеалогията на рода Каразини се запазва у М. Станчев и през следващите години¹¹.

⁸ Станчев, М. Г., Г. И. Чернявский. *Троцкий, България и болгары*. София: АИ Марин Дринов, 2008, 356 с.

⁹ Станчев, М. Г. Васил Каразин и основаването на Харковския университет: (200 години от създаването му). – В: *Исторически преглед*. № 3–4, 2004, 184–198; *Васил Каразин: живот и дейност*. Съст. М. Станчев, А. Запрянова, Л. Георгиев, П. Чолов и др. София: АИ Марин Дринов, 2005, 376 с.

¹⁰ Станчев, М. Г. „Етническите образы“ В. Н. Каразина в истории и историографии. – В: *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, № 633. Серія: Історія, Вип. 36, 2004, 29–43; В. Н. Каразин. *Диалоги у часі і просторі: дослідження і матеріали*. Уклад. О. І. Вовк, С. М. Куделко; наук. ред. проф. С. І. Посохов. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015, 207–218; Нови документальні свідчення про походження Василя Каразіна. – В: *Схід – Захід: історико-культурологічний збірник*. Ред. В. В. Кравченка. Харків–Київ, 2005, Вип. 7: Університети та нації в Російській імперії, 274–278; Происхождение В. Н. Каразина: проблемы историографии и источниковедения. – *Bulgarian Historical Review*, № 3-4, 2005, 203–215.

¹¹ Станчев, М., Л. Георгиев, Л. Владева. Дневникът на Н. Н. Каразин „Дунав в пламъци“. – В: *130 години от руско-турската освободителна война (1877–1878 г.) и възстановяването на българската държавност. От емпирично историкохронологично към теоретическо осмисляване: юбил. Международ. науч. конф., 19–20 февр. 2008 г.* Ред. И. Стоянов, Хр. Глушков, П. Ст. Петков и др. София, 2008, 68–76; Каразин Н. Н. *Дунав в пламъци: (Дневник на кореспондента): репортажи (1877–1878 г.)*. Съст. Станчев, М., Л. Владева, Л. Георгиев. София: Държ. агенция Архиви, 2008 (Архивите говорят; 49); Станчев, М. Да се знае – Каразини са българи. – В:

По достойнство беше оценен и подготвения от него статистически сборник *Българите в Руската империя, СССР, страните на Балтия и ОНД* (2009)¹², в който се съдържа обширна информация за българските преселници, събрана от различни извори, започвайки от т.нар. „ревизски сказки“ от XVIII в. до материалите от едно преброяване на населението в началото на XXI в. Благодарение на този труд изследователите могат да проследят 300-годишната динамика на числеността на българите в Европейския изток или по-точно в Евразийския север според такива индикатори като пол, наличие на сключен брак, професия, религия, грамотност, владеење на майчиния език и др. Това е първият том от планираната тритомна енциклопедия. Работата върху втория том, където са представени над 1 700 кратки биографии на известни бесарабски, таврийски и кримски българи, оставили следа на земята и в паметта на потомците, М. Г. Станчев успява да приключи вече в Харков¹³.

Там, през септември 2012 г., е награден с почетните отличия на Българската академия на науките „За заслуги към БАН“ и медал „Марин Дринов“ на лента, а също така е избран за „Човек на годината“ в номинацията „Наука и образование“ според версията на Асоциацията на българите в Украйна. М. Г. Станчев е избран за професор в катедра „Нова и най-нова история“ на Харковския национален университет „В. Н. Каразин“, а през януари 2013 г. става неин завеждащ. За съжаление, в момента работата върху третия том на енциклопедията, посветен на историята на българските градове и села в Молдова и Украйна, е прекъсната поради войната, но последните десет години са изпълнени с интензивни научни търсения и по други теми, което довежда до поредица от статии, хвърлящи светлина върху малко известни страници от биографията на Кр. Раковски¹⁴, историята на таврийските и бесарабските българи¹⁵ и др.

Родолюбей: алманах, Бр. VIII, 2016, 166–170; Род Каразиных. – В: *Firul viu, ce leage timpuri: Culegere de articole / Времен связующая нить. Сборник статей /The thread that connects times: The collection of articles: Ad honorem Victor Tviskun*. Chishinau, Cartdidact, 2020, 734–765; Станчев М., О. Вовк. Нови архивни материали за Назар Каразин. – В: *Списание на БАН*, № 3, 2022, 9–12 и др.

¹² Станчев, М. *Българи в Российской империи, СССР, странах Балтии и СНГ*. Том 1 (1711–2006): стат. сб. София: АИ Марин Дринов, 2009, 618 с.

¹³ Станчев, М. *Българи в Российской империи, СССР, странах Балтии и СНГ*. Том 2: Биографическая энциклопедия. Харьков: Контраст, 2016. 592 с.

¹⁴ Solomon, F., M. Stanchev. Intimintate si militantism socialist in prag de razboi. Scriorile Alexandrinei Alexsandrescu (Codreanu) carte Cristian Racovski (martie-august 1916) – In: *Arshiva Moldavie*, V (2013), Jasi, 2014, 387–422; Solomon, F., M. Stancev, A. Timonin, A. Rudi. O căsătorie prin corespondență. Scriorile Annei Kiselkova către Cristian Racovski (1911–1912). Lettres d’Anna Kisselkova à Christian Rakovski (1911–1912). – In: *Archiva Moldaviae*, VIII. Jasi, 2016, 287–319; Станчев, М. Г. Учас-

Кръгът на научните интереси на проф. М. Станчев не се ограничава с българската проблематика. Отклик на непровокираната агресия на путинска Русия срещу Украйна през 2014 – 2015 г. става книгата *Третата световна. Битката за Украйна*, подготвена в съавторство с авторитетния американски историк Ю. Фелштински, която излиза в Киев и Варшава¹⁶ по горещите следи на събитията и веднага става истински бестселър. За актуалността на повдигнатата тема свидетелства скорошното ѝ преиздаване в допълнен и преработен вид не само в столицата на Украйна, но и в Ню Йорк, Лондон, Барселона, Вилнюс, Загреб и София¹⁷. След това международният рейтинг на харковския професор забележимо се повишава, включвайки неговите многобройни (над 350) научни и научно-популярни трудове на десет езика в 222 библиотеки в света (според сайта *World Cat Identities*).

тъ Християна Раковського в українсько-російських переговорах 1918 р. – В: *Україна дипломатична. Науковий щорічник*, Київ, 2017, 694–706; Християн Раковський як очільник Наркомату закордонних справ УРСР. – *Зовнішні справи*, № 12, Київ, 2017, 1–7; Християн Раковський як дипломат (1918 – 1927). – В: *Україна і Болгарія в історії Європи*. Київ, 2019, 355–375; Станчев, М., Я. Шкабура. Х. Раковський. Первие шаги в Париже: (из дипломатического дневника советского полпреда, октябрь–ноябрь 1925 г.). – In: *Bulgarian Historical Review*, № 1-2, 2019, 198–245 и др.

¹⁵ Станчев, М. Болгарское население Приазовья за последние 150 лет (статистический обзор). – В: *IV Приазовський болгаристичний семінар. Матеріали міжнародної наукової конференції*. Мелітополь – Велико Тирново, 2012, 133–159; Серый кардинал (О родоначальнике атомной и водородной бомб в СССР Н. А. Дмитриеве). – В: *България: метрополия и диаспора: Сб. по случай 65-годишнината на д-ра ист. наук Николай Червенков*. Велико Търново, 2013, 339–347; “Дело тринадцати” (О так называемой “болгарской контрреволюционной националистической организации в Украине” 1937–1938 pp.). – В: *Дриновський збірник / Дриновски сборник*. Харків–Софія: АИ Марин Дринов, Т. VI, 2013, 368–412; Т. VII, 2014, 357–392; Т. VIII, 2015, 383–403; Т. IX, 2016, 413–434; Профессор Марин Дринов в воспоминаниях потомков. – В: *Харківський історіографічний збірник*. Харків, Вип. 13. 2014, 317–320; Певец, режиссер и актер (О Векове Николае Дмитровиче). – В: *Буджак: от прошлого к настоящему (Сб. статей к 80-летию И. Ф. Грека)*. Кишинев: Лехон Prim, 2019, 195–203 и др.

¹⁶ Фельштинский, Ю., М. Станчев. *Третья мировая. Битва за Украину*. Киев: Наш формат, 2015. 465 с.; второ издание 2022; Felshtinsky, J., M. Stanchev. *Trzecia wojna swjatowa? Bitwa o Ukraine*. Poznan: Rebis, 2015. 431 s.

¹⁷ Felshtinsky, Y., M. Stanchev. *Blowing up Ukraine: The Return of Russian Terror and the Threat of World War III*. London-New York: Gibson Square Books Ltd., 2022. 304 p.; Felshtinski, Y., M. Stanchev. *Ucrania: la primera batalla de la Tercera Guerra Mundial*. Barcelona: Ediciones Deusto, 2022. 448 p.; Felstinskij, J., M. Stanchev. *Bitka za Ukrajinu. Treci svjetski rat?* Zagreb, Stilus, 2022. 304 c.; Felštinskij, J., M. Stanchev. *Trečiasis pasaulinis. Mūšis del Ukrainos*. Vilnius: Briedis. 2022. 320 p.; Фелштински, Ю. и М. Станчев. *Трета световна: битката за Украйна*. София: НБУ, 2023. 410 с.

Ще отбележим също така многогодишната неуморна научно-организационна дейност на професор М. Г. Станчев. Той поставя началото на Центъра по българистика и балкански изследвания „М. Дринов“, официално открит в Каразинския университет през февруари 2006 г. със съдействието и в присъствието на ректора, академик В. С. Бакиров и председателя на БАН академик И. Юхновски, като осъществява неговото научно ръководство до последно време¹⁸. На базата на Дриновския център от 2007 г. излиза и „Дриновски сборник“, отначало като орган на Комисията на историците Украйна – България, а от 2017 г. като годишник на Харковския национален университет и Българската академия на науките, като Михаил Георгиевич дълги години оглавява редакционния съвет, а през последните пет години – редакционната колегия¹⁹. Също така полага много усилия за провеждането на Дриновските и Кирило-Методиевски четения в ХНУ „В. Н. Каразин“²⁰. Спечелил стипендия от Министерството на външните работи на България за оборудване на лингафонен кабинет, през 2017 г. създава Кирило-Методиевски център в структурата на университетската библиотека, на базата на който се организират клубовете „Славянски измерения“ и „Lingua Bulgarica“; координатор е на големия съвместен проект на учените от Института за исторически изследвания на БАН и Историческия факултет на ХНУ „В. Н. Каразин“, подготвили фундаментално издание на епистолярното наследство на Марин Дринов²¹.

За съжаление, агресията на Русия срещу Украйна наруши много творчески планове, доведе до преминаване на учебния процес във всички учебни заведения в Харков в онлайн формат, което наложи преустановяване на дейността на Центъра по българистика и Кирило-Методиевския център по време на военното положение. По тази причина магистърските курсове за

¹⁸ Страшнюк, С., и М. Станчев. Център по българистика и балкански изследвания „Марин Дринов“ – резултати от дейността. – В: *Списание на БАН*, № 6, 2008, 85–89; Страшнюк С., и М. Станчев. Центр болгаристики та балканських досліджень імені Марина Дринова. – В: *Слов'янський світ*. Т. 14. Київ, 2015, 227–234; Страшнюк С., и М. Станчев. Център по българистика и балкански изследвания „Марин Дринов“ в Харковския национален университет „В. Н. Каразин“ (Украйна). – В: *Българистика/Bulgarica*, 35, 2018, 90–96.

¹⁹ Последните два тома са отпечатани в София: *Дриновський збірник/Дриновски сборник*. Т. XIV. София – Харков: АИ Марин Дринов, 2021, 274 с.; Т. XV. София – Харков, 2022. 345 с.

²⁰ Станчев, М. Г., С. Ю. Страшнюк. Продолжая научную традицию: харьковская болгаристика между Дриновскими чтениями (1998–2013). – В: *Дриновський збірник/Дриновски сборник*. Харків–Софія: АИ Марин Дринов, 2014, 26–43.

²¹ Марин Дринов. *Писма, телеграми, докладни записки. 1859–1905*. Съст. Христов, Д., Л. Соленкова, М. Левкова-Мучинова, П. Божилов, В. Ивашенко, С. Посохов. София: АИ Марин Дринов, 2023, 927 с.

харковските студенти историци („Актуални проблеми на световната история“ и „Глобални проблеми на съвремеността“) и бакалавърските курсове за икономисти, специализиращи международни икономически отношения (специалностите „Дипломатическа и консулска служба“, „Дипломатически протокол и етикет“) се четат дистанционно.

Като чуждестранен член на Българската академия на науките (2013) от април 2022 г. харковският учен работи в Института за исторически изследвания при БАН и като гостуващ професор в СУ „Св. Климент Охридски“ и в Нов български университет. Вече тук, в София, е завършен и издаден библиографският указател „Харковската школа по историческа българистика“²², чийто научен ръководител е той. На страниците му са отразени, в частност, публикациите на докторантите му Я. И. Шкабура, М. Л. Крютченко и Ю. В. Белоусов, към настоящия момент утвърдени професионално учени българисти. Това бележи успешното продължение на една класическа научна традиция, основана още през XIX в. от професорите И. И. Срезневски, П. А. Лавровски и М. Дринов.

Винаги в добра форма, съдържано оптимистичен, отзивчив и със стил, Михаил Станчев е известен не само в научните кръгове, а и сред широката общественост. За последната година той се превърна в разпознаваема медийна фигура, чиито коментари и експертен анализ за руско-украинската война и други международни проблеми привличат вниманието на изключително широка аудитория. Да му пожелаем дълги години в сферата на българистиката и украинско-българското научно сътрудничество, където присъствието му е значително и се ползва със заслуженото уважение на колегите.

На мъногая лѣта!

Сергий Страшнюк
директор на Центъра по българистика
и балкански изследвания „М. Дринов“
Катедра „Нова и най-нова история“,
на Харковския национален университет „В. Н. Каразин“,
гост-изследовател в Института за исторически изследвания
при Българската академия на науките

²² *Харковска школа по историческа българистика (към 175-годишнината на една научна традиция): Библиографски указател.* Съст. Журавльова, О., Н. Казански, С. Найденова, М. Станчев, С. Страшнюк. София–Харков: АИ Марин Дринов, 2023, 195 с.

Дмитрий Буланин на 70 години

През 2023 г. Дмитрий Михайлович Буланин навърши 70 години. Юбилеят не само е един от най-продуктивните извороведи медиевисти, но се откроява като новатор на теми и идеи, откривател на нови полета за изследване. В публикациите си той се отличава не само с широк обхват на проблемното поле както в хронологичен, така и в жанров аспект на средновековната книжовност, но и с подчертано нетрадиционен поглед към фактите от историята на литературата, поставяйки ги в общоевропейски и световен контекст.

Дмитрий Буланин е роден в Ленинград (дн. Санкт Петербург), където завършва във Филологическия факултет на Петербургския университет специалността „Руски език и литература“ (1975). Още през студентските му години у него се формира интерес към преводите от византийската литература сред славяните и тяхната специфика, което остава постоянна тема в научното му творчество през годините. През 1978 г. защитава дисертация за научната степен „кандидат на науките“, озаглавена *Максим Грек и византийская литературна традиция*. От тогава до сега работи в Отдела за стара руска литература на Института за руска литература (Пушкинский дом) като младши, старши и водещ научен сътрудник. През 1989 г. защитава докторска дисертация *Античные традиции в древнерусской литературе XI – XVI вв.* По-късно тя е издадена като книга (Slavistische Beiträge, 278, München, 1991), която завоюва заслужено признание на учения и се превръща в основна тема на по-нататъшните му проучвания.

През 1992 г. основава (съвместно с Т. В. Буланина) издателството „Дмитрий Буланин“, което досега е публикувало десетки книги, справочни и периодични издания в областта на медиевистиката и в хуманитаристиката. Изследователските приноси на Дм. Буланин обхващат както извороведски проучвания (археография, палеография и кодикология) на ръкописната книга, така и проблеми на текстологията, типологията и поетиката на средновековното славянско писмено наследство. Особено важен е приносът му по отношение на византийско-славянските литературни и културни връзки, характеристиките при възприемането на раннохристиянските и на византийските автори от славянските книжовници, принципите при създаването на преводните текстове. Ученият отделя съществено внимание на дискуссионния въпрос кои именно съчинения от Византия проникват сред славяните, и по-специално през най-ранния период на старобългарската книжовност, и в каква форма те се разпространяват и съхраняват в източнославянските ръкописи. Той е привърженик на тезата, че наред с високото майсторство в риториката на Йоан Екзарх, Константин Преславски, Климент Охридски и

др. немалък дял от старобългарската литература от ранния период (IX – X в.) отговаря на необходимостта от „душеполезно четиво“ в най-широк смисъл, т.е. тя има предимно дидактична функция за упражняване във вярата. В този смисъл Д. Буланин подлага на критика определението „низова“ спрямо литературата, съставена от ексцерпти (представител на която е *Изборникът* от 1076 г.), подчертавайки, че този тип книжнина представлява обичаен способ за усвояване на християнското благочестие, определяйки я още като „некая протоплазма, из которой в сознании новообращенных рождалось само понятие книги“ (*Русская литература*, 2012, с. 7). Разработките му включват и редица теоретични проблеми на поетиката на славянските текстове. В редица свои публикации той навлиза в дълбинните структури на ранните преводни и оригинални съчинения, като анализира някои типични словесни формули и общи места, станали впоследствие основа за нови проучвания.

По отношение на българистичната проблематика принос имат изследванията на Дм. Буланин в областта на кирилometодиевистиката (върху *Житието на Константин-Кирил*, 1986) и на старобългарски преводни произведения, имащи значение не само за политическата идеология, но и за цялостния характер на книжнината. Той въвежда в научно обращение две от посланията на константинополския патриарх Фотий (1981, 1985), запазени през XVI в. в съчиненията на Максим Грек, а също така анализира *Поучителни глави* от дякон Агапит (1990), възхождащи към ранен старобългарски превод и свидетелстващи за определени модели и тенденции в книжовния процес. Авторът смята, че тези преводи са адресирани не само към елита (царя и „богатите“), но към един по-широк слой от обществото, който включва духовенството и манастирските братства. Несъмнен принос представлява целият комплекс от паренетични текстове, които Д. Буланин разкрива чрез т.нар. *Минеен сборник*, идентифициран от него и отнесен към преводите, създадени в Преслав (1990, 2012), включващ редица произведения: глави за молитвата на Нил Синайски, поучителни глави с името на Теодор Едески, глави *За любовта* с името на Максим Изповедник, текстове на Исидор Пелусиот и др. Архетипът на състава, озаглавен *Книга кормчий душам и спас* и представляващ съкратен превод на произведение на византийския император Льв Мъдри, озаглавено *Помагало за ръководене на душите* (*Οἰακιστικὴ ψυχῶν ὑποπόλισις*), в обкръжението на още редица сходни по дух и предназначение текстове значително обогатява с нови данни ранния период от литературната история на южните и източните славяни. Превратен момент в славистичната медиевистика е публикуването на двете части на студията *Древнерусский учительный сборник XIV в. Berlin, Hamilton 381 и его бывший владелец Александр, 10-й герцог Гамильтон* (2017), изданието на ръкописа в колектив с чуждестранни колеги „*Берлинский Кормчий: Древнерусский учительный сборник XIV века*“ (2018) и поставянето на преводите в старобългарски контекст в студията „*Кормчий душам*“ императора Льва Премудрого в старших сборниках предначерта-

ний подвижникам (2023). Приемствеността и връзката между преславския десети век и книжнината на Киевска Рус не подлежи на съмнение за автора. Определяйки значението на старобългарската литература за развитието на старата руска литература, Д. Буланин изтъква конституиращото значение на литературата на Златния век – „ставший для Slavia Orthodoxa последующих столетий источником культурных парадигм“ (*Русская литература*, 2012, с. 26).

Нему принадлежи категоричният акцент върху наднационалния характер на преводните произведения със старобългарски произход, които лесно и бързо се възприемат в източнославянска среда. Изкуството на превода, осмислено и разработено в най-продуктивни модели в Преславска България, отличава като най-съществена черта на ранния период. Като се спира върху спецификата на дидактичната литература, той привежда аргументи за посвободния превод и за принципите на компилацията, които се следват много често при преводните текстове за четене извън литургията. Тези текстове имат подвижна история, изпъстрена с интерполации, с комбинации от извлечения от други източници, отделни фрагменти; също така съкращения и преработки от първоначалния превод и се разпространяват в различни по състав флорилегии. Както отбелязва Д. Буланин, именно това е една от най-характерните черти на този тип литература. Освен за изследването на архетипите, използвани при съставянето на *Изборника* от 1076 г., Д. Буланин има принос за установяването и изданието на старобългарския превод на житието на Павел Тивейски (определено от него като продукт на X в. (1995), на парафразата на „*Енхиридон*“ на Епиктет, приписвана на Максим Изповедник, и др. Принадлежат му също така анализи на *Анонимното (народното) житие на св. Иван Рилски* (1987), на творчеството на Григорий Цамблак (2000), на сказанията за Света гора, свързани със Зографския манастир (2012), и др. Д. Буланин е един от основните организатори, редактори и автори на поредицата *Словарь книжников и книжности Древней Руси*, превърнала се в настолна книга за много медиевисти (Вып. 1 (XI – первая половина XIV в.). Л., 1987; Вып. 2 (вторая половина XIV – XVI в.). Часть 1. А – К. Л., 1988; Часть 2. Л – Я. Л., 1988; Вып. 3 (XVII в.). Часть 1. А – З. 1992; Ч. 2. И – О. 1993; Часть 3. П – С. 1998; Часть 4. Т – Я. Дополнения. 2004; Вып. 2. Ч. 3: Библиографические дополнения. Приложение. 2012). Автор е на основен дял от статиите, които отразяват преводната литература (напр. *Житие Антония Великого*, *Житие Иоанна Златоуста*, *Житие Феодора Студита*, *Мучение Димитрия Солунского*, „*Пандекты*“ Антиоха, „*Пандекты*“ и „*Тактикон*“ Никона Черногорца, „*Паренесис*“ Ефрема Сирина, *Наставлението на Аганият* и др.). Участва и в редица други справочни и енциклопедични издания (*Литературный энциклопедический словарь*. М., 1987; *Энциклопедия Слова о полку Игореве*. Т. 1–5. СПб, 1995 и др.). В енциклопедията, посветена на *Слово о полку Игореве*, написва няколко статии, посветени на българи, сред

които Боню Ст. Ангелов, Велчо Велчев, Людмила Боева, Петър Динеков, Николай Дилевский, Райко (Ксенофонт) Жинзифов, Любен Каравелов и др.

Неотделима страна от творческата личност на Дм. Буланин е издателската и редакторската дейност. В издателството му (<http://www.dbulanin.ru/>) се публикуват редица трудове и учебна литература по литературознание, езикознание, антропология и културология, както и периодични издания (*Православный Палестинский сборник*, *Труды Отдела древнерусской литературы*, *Древнерусское искусство*, *Новгородский исторический сборник* и др.). През 2002 г. на издателството е присъдена наградата за Асоциацията на книгоиздателите в Русия. От 1990 г. Дм. Буланин е редактор на периодичното издание *Труды Отдела древнерусской литературы*, което има висок международен авторитет.

Изключително активна е дейността му като редактор на сборници и монографии. Негова е заслугата за превода на няколко книги на чуждестранни палеослависти на руски език, които са снабдени с богат справочен апарат и със статии, представящи авторите и тяхното творчество. Тъй като мястото за този очерк е твърде ограничено, за дългия списък на редактирани от него книги отправяме към страницата с пълната му библиография (<http://bulanin.blogspot.com/>). Чрез издателството книгите стават достъпни за учени и специалисти от целия свят.

Израз на признание за цялостната дейност на учения е почетната грамота „За заслуги към българистиката“ и почетен знак „Марин Дринов“ (2013). Цялостната дейност на учения се отличава с високи научни критерии, филологическа компетентност и яснота на научната позиция. Силата на неговите аналитични, енциклопедични и обзорни текстове е не само в тяхната научна стойност, но в точността на констатациите и в дълбочината на мисълта. Отворен за перспективите, които дават новите трактовки на средновековните текстове, за идеите и постиженията в съвремеността, Дмитрий Буланин е пример за навлизащите в специалността млади колеги и допринася за уплътняването на техните знания и опит.

Нека честитим на юбиларя неговата годишнина, да му пожелаем здраве, творческо дълголетие и нови успехи!

Анисава Милтенова
Институт за литература, Българска академия на науките

Избрана библиография (след 2016 г.)

1. Утраченный рукописный источник Русского Хронографа: (Опыт реконструкции состава). – *Rossica Antiqua: Исследования и материалы*, 2016, № 1–2 (13), 99–136.
2. „Кормчая книга“ и „Книга Кормчий“: (Семантика названий двух древнерусских книг). – *Русская литература*, 2017, № 2, 5–18.
3. Герцог Александр Гамильтон, его приключения в России и его древнерусский сборник XIV в. Berlin, Hamilton 381. – *Древняя Русь: Вопросы медиевистики*, 2017, № 3 (69), 19–20 (Тезисы докладов участников IX Международной конференции „Комплексный подход в изучении Древней Руси“).
4. Древнерусский учительный сборник XIV в. Berlin, Hamilton 381 и его бывший владелец Александр, 10-й герцог Гамильтон. Часть первая. – *Rossica Antiqua: Исследования и материалы*, 2017, № 1 (14), 23–75; Часть вторая. – Пак там, № 2 (15), 79–98.
5. Книжное наследие Кирилло-Белозерского монастыря XV века: Новые открытия и новые перспективы. – *Русская литература*, 2019, № 1, 5–18.
6. Судьбы древнерусской Кормчей в XIV – первой половине XVII в. – *Древняя Русь: Вопросы медиевистики*, 2019, №2 (76), 161–166.
7. Мифологические толкования к Словам Григория Богослова и „Шестоднев“ Иоанна Экзарха. — *Труды Отдела древнерусской литературы* 66 (2019), 12–59.
8. К интерпретации символов Московского царства: (Александр Македонский как идеал правителя). – В кн.: *Комплексный подход в изучении Древней Руси: Материалы X Международной научной конференции 9 – 13 сентября 2019 года*, Москва, Россия. М., 2019, 38–39.
9. На пути к академической „Истории русской литературы“: (Оригинальные идеи из наследия В. М. Живова). – *Русская литература*, 2019, № 4, 16–28.
10. Тайнописание и инописание: (Новации русской письменности в пору Второго южнославянского влияния). – *Старобългаристика*, 44 (2020) № 3, 58–80.
11. Три версии толкований Никиты Иракийского к словам Григория Богослова. – *Старобългарска литература* 61–62 (2020), 11–37.
12. Над страницами „переводов жидовствующих“. – *Древняя Русь: Вопросы медиевистики*, 2021, № 2 (84), 216–223.
13. „Литература жидовствующих“ в свете новейших исследований. – В кн.: *Шестые Лихачевские чтения: Международная научная конференция Петербургская текстологическая школа: Традиции и развитие. Тезисы докладов*. СПб., 2021, 20–22.
14. „Паралипомен“ Иоанна Зонары и первое крещение Руси. – *Slověne* 10 (2021), № 1, 72–93.
15. Славяно-греческая Псалтирь 1552 года среди интерлинейных переводов XV–XVI веков. – *Сибирский филологический журнал*, 2021, № 4, 330–334.
16. Alexander the Great and Other Personages in the “Tale of the Battle against Mamai”. – In: *The Routledge Handbook of the Mongols and Central-Eastern Europe: Political, Economic, and Cultural Relations*. London – New York, 2021, 449–464.
17. Литературное наследие первого идеолога Московского царства. – *Studia Litterarum*, 6 (2021), № 4, 510–521.

18. Первые московские опыты в жанре „княжеского зеркала“. – *Палеороссия. Древняя Русь: Во времени, в личностях, в идеях*, 2021, № 3 (15), 94–112.
19. Древнерусские патерики: Метаморфозы жанра ранней монашеской письменности. – *Cahiers du Monde russe*, 63 (2022) № 2, 289–312.
20. Gubernator Animarum. – In: *The 24th International Congress of Byzantine Studies. Venice and Padua, 22–27 August 2022. Proceedings. Vol. 2,2: Abstracts of the Free Communications, Thematic Sessions, Round Tables and Posters*. Venezia, 2022, p. 37.
21. Византия после Византии?: Форум. – *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*, 2022, №. 1 (31), 2–35 (совместно с О. И. Дзярнович и др.).
22. Легенды о библиотеках византийских императоров и московских царей как культурная новация. – В: *Литература и история в контексте археографии*. Новосибирск, 2022, 12–27.
23. Южнославянские книги в новгородской кампании против «жидовствующих». – В: *Источниковедение литературы и языка: (Археография, текстология, поэтика)*. Новосибирск, 2022, 13–43.
24. Фрэнсис Томсон и его „ключ“ к древней славянской переводной литературе. – *Slověne*, 11 (2022), № 1, 379–396.
25. Переводчики Посольского приказа: Школа литературы и литературная школа. – *Русская литература*, 2023, № 1, 257–260.
26. The Codex in Early Rus' between the 11th and 15th Centuries: Variations of Form and Variations of Function. – In: *Medieval Rus' and Early Modern Russia: Texts and Contexts. Essays in Honour of S. Franklin*. London – New York, 2023, 183–204.
27. „Кормчий душам“ императора Льва Премудрого в старших сборниках предначертаний подвижникам. – *Кирило-Методиевски студии*, 33 (2023), 207–245.

Редактор:

1. Письменные памятники истории и культуры России в собраниях зарубежных архивов и библиотек. СПб., 2018. Т. 5–7 (совместно с Т. И. Афанасьева и др.).
2. Письменные памятники истории и культуры России в собраниях зарубежных архивов и библиотек. Т. 7: Берлинский Кормчий: Древнерусский учительный сборник XIV века. СПб., 2018.
3. Соболевский А. И. Древнерусская переводная литература: Курс лекций. СПб., 2019.
4. Максим Грек. Непрочитанное. СПб., 2021.

In memoriam

Вера Гашпарикова (1928 – 2023)

Неотдавна, на забележителната 94-годишна възраст, ни напусна известната словашка фолклористка Вера Гашпарикова, оставила ярък отпечатък върху българо-словашките научни взаимовръзки с теренната си работа и изследванията си посветени на фолклора на „българските“ словаци.

Родена в гр. Мартин¹, Гашпарикова завършва през 1952 г. във Философския факултет на Братиславския университет специалностите „Словашки език и литература“, „Френски език и литература“ и „Народознание“. Работи в няколко списания, преди през 1956 г. да постъпи в Народописния институт (днес: Институт за етнология и социална антропология) при Словашката академия на науките, откъдето е насочена за докторантура в тогавашната Катедра по етнография и фолклористика на Карловия университет в Прага. През 1960 г. защитава своя дисертационен труд на тема *Разбойникът Михал Вдовец в историята и фолклора на населението в областта Гемер*.

След завръщането си в Народописния институт в Братислава, където работи почти половин век, включително и няколко десетилетия като ръководител на Секцията по духовна култура, се отдава на фолклористични занимания, като основните теми, които я интересуват, са свързани с проблематиката на съпротивата в словашкия прозаичен фолклор, разглеждана и в сравнителен план, като специално трябва да се обележат приносите ѝ по отношение отразенията на социалните борби през XVIII и разбойничеството през XIX в. в словашката фолклорна култура, с проблематиката на фолклорната проза в нейните по-широки класификационни, жанрови и текстологични контексти и т.н. Резултат от изследователската работа на Гашпарикова са редица книги, сред които се открояват *Разбойникът Михал Вдовец в историята и фолклора на населението в областта Гемер* (1964), *Разбойникът Мишо Вдовец* (1966), *Разбойническият дар* (1976), *Разкази за разбойници в словашките и полските Татри* (1979) и особено *Антология Яношик* (1988), посветена на разбойническата традиция сред чехите и словаците. В рамките на едни по-широки и международни измерения В. Гашпарикова участва в издаването на руско-английската версия *Heroes or Bandits? – Герой или разбойник?* (2002)

¹ Вж. по-подробно за нея Hlôšková, Hana. PhDr. Viera Gašparíková, DrSc. sa dožila významného životného jubilea. – In: *Slavica litteraria*, 2018, vol. 21, iss. 2, 111–113 <достъп 4.05.2023 https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/pdf/138605.pdf>.

за фолклорните традиции в Карпатите изобщо, като се включва методологически, организационно и редакторски.

В този контекст логично следва и изявеният интерес на словашката фолклористка към традициите на Съпротивата по време на Словашкото национално въстание през 1944 г., отразени във фолклора, като издава многобройни студии и статии по темата, посветени предимно на образа на героя от антифашистката борба, на отношението между историческо събитие и неговата фолклорна интерпретация и т.н.

На тази основа В. Гашпарикова разгръща изследователските си усилия много по-обобщаващо и теоретизиращо в публикации, разглеждащи поетиката на отделни фолклорни прозаични жанрове, историята на словашката фолклористика и др., които събира в книгата *Словашката фолклорна проза и съвременните тенденции в нейното развитие* (1986), преведена през 1988 г. на унгарски език.

Друга основна насока в нейните научни дирения е класификацията и каталогизацията на фолклорната проза, резултат от които е *Каталог на словашката фолклорна проза I – II* (1991 – 1992). Той е, може да се каже, венецът в тях, след като преди това е публикувала редица монографии и популярни издания като *Майтанчийски случки, големи магарии и шеги* (1980), сборника с вълшебни приказки *Златната подкова, златното перо, златният косъм I – II* (1984 – 1985) и др. Дългогодишната ѝ работа върху жанра на приказките довежда до тритомните *Словашки народни приказки* (1993, 2001, 2004), както и до немското издание *Slowakische Volksmärchen* (2000). В този контекст трябва да се отбележи и *Пеещата липа. Приказки на западните славяни* (1972).

Вера Гашпарикова израства през годините като един от най-изявените словашки слависти в областта на етнологията и фолклористиката. Тя участва със свои студии и статии в цяла редица международни конгреси на славистите. Нейна заслуга е появата на съществуващия и до днес информационен бюлетин *Славянска фолклористика* (1989), издаван в Братислава от Комисията по славянски фолклор към Международния комитет на славистите. Била е и заместник-председател на Словашкия комитет на славистите, членувала е в няколко международни и национални фолклористични сдружения (Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, International Society for Folk Narrative Research, Société Internationale d’Ethnologie et de Folklore). Лауреат е на многобройни словашки и международни награди, вкл. Европейската награда за приказка (Europäische Märchenpreis, 2008).

Нейни ученици са редица докторанти, член е на многобройни научни журита, комисии и др., има присъствие в медиите, в обществения живот. Била е и член на редколегията на сп. *Словенски народотис*.

Заслужава внимание фактът, че Вера Гашпарикова се занимава целенасочено с прозаичния фолклор на битуващите в българските земи словаци.

Тя е авторка на няколко публикации, посветени на тази проблематика², като разглежда традициите и иновациите в него, съвременното му състояние и т.н. Една от нейните статии се фокусира и върху песенния фолклор на „българските“ словаци.

Отиде си един дългогодишен и отличен изследовател на фолклорните традиции, оставил дълбока дияря в науката. Поклон пред паметта ѝ!

Владимир Пенчев
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей,
Българска академия на науките

² Gašparíková, Viera. *Tradícia a inovácia v prozaickom folklóre Slovákov v Bulharsku*. – In: *Československé přednášky pro VII. Mezinárodní sjezd slavistů*, Praha: Academia, 1973, 321–329; K súčasnému stavu prozaického folklóru Slovákov v Bulharsku. – *Slovenský národopis* 2, 1975, 326–336; Contacts of Slovak Folk Prose with the Balcans. – In: *Rapports, co-rapports, communications tchécoslovaques pour le IV Congrès de l'Association d'études du sud-est Européen*, Praha, 1979, 411–429; Ludová próza Slovákov v Bulharsku. – In: *Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska*, Bratislava, 1993, 5–24; Ludová piesen Slovákov z Bulharska. – In: *Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska*, Bratislava, 1997, 9–38.

*In memoriam***Мириям Моравцова
(1931 – 2023)**

Не беше отдавна времето, когато в списание „Българска етнология“ излезе разговор с видната чешка балканистка и българистка, посветен на нейния 90-годишен юбилей¹, а днес вече сме изправени пред неотвратимостта на раздялата с нея. Незабравима ще остане нейната добросърдечност, вечната ѝ усмивка, готовността винаги да бъде в помощ... А за нас, като българи, ще остане винаги знаменателно, че до последния си ден тя остана фокусирана върху изследванията на българската общност в чешките земи – с редицата си научни проекти по проблематиката, с многобройните си публикации, вписани в нея, с ръководството на дипломанти и докторанти, със сътрудничеството с български колеги...

Мириям Моравцова е родена на 22.3.1931 г. в гр. Турнов в Северна Чехия. В периода 1950 – 1955 г. следва етнография и история във Философския факултет на Карловия университет в Прага. Веднага след завършването си постъпва на работа в Славянския институт при Чехословашката академия на науките, а след закриването му през 1963 г. се установява в Института по история на европейските социалистически страни, трансформиран по-късно в Институт по история на Източна Европа при ЧСАН. От 1972 г. повече от двайсет години е в Института за етнология и фолклористика при Чехословашката академия, а от 1991 г. – в Института по основи на образованието във Факултета за хуманитарни изследвания на Карловия университет, където е и до днес. През всички тези дълги години Мириям Моравцова се посвещава на различни изследователски тематика, започвайки от славянската етнография и демографията на славянските етноси през проучвания на начина на живот на чешките работници през XIX и XX в. до интерес към облеклото на различни градски слоеве. Започнала още в ранните си изследователски години да се занимава с проблематиката на българското градинарство там, от 80-те години на миналия век М. Моравцова насочва вниманието си основно към мигрантските общности в чешките земи и по-конкретно към българите, като палитрата на изследователските ѝ теми е изключително широка – общностен живот и културни прояви, стил и начин на живот в чешка среда, мигрантски

¹ Якоубек, М., Л. Я. Будилова, Вл. Пенчев. Мириям Моравцова на 90 години! Разговор с видната чешка балканистка и българистка. – В: *Българска етнология*, 2022, № 2, 260–275.

жилища и т.н. Пак в този контекст е и участието ѝ в организацията на станалата вече традиционна международна балканистична конференция „Балкански експрес“. Може да се каже, че всичко това беше логично продължение на една идея, зародила се през 90-те години на миналия век. Тогава се роди един интересен българо-чешки научен колектив, наречен впоследствие „Побратим“², за изследване на българската общност в Чехия, който осъществи по онова време и първата сериозна публикация по тази проблематика³. Тъкмо от съвместното участие в този авторски екип се роди и нашето дългогодишно научно другаруване⁴, което беше чест за мен и което винаги ще помня.

Мирям Моравцова остави след себе си богат набор от публикации, занимаващи се с разнообразна проблематика. Сред тях може би се открояват „Старата работническа Прага“ или „Националното облекло през 1848 г.“⁵, но от наша гледна точка изключително важни са сборниците, издадени в сътрудничество с дъщеря ѝ Дана Битнерова, в които задължително има текстове на Мирям Моравцова с българистична насоченост: „Кой съм и кому принадлежа? Идентичност на националните малцинства и етническите общности в Чешката република“, „Етническите общности в чешкото общество“, „Етническите общности в културен контекст“, „Етнически общности – елити, институции, държава“, „Етнически общности – културни и социални различия“, „Етнически общности – интеграция, идентичност“, „Етнически общности – континуитет и културна репродукция“, „Диверсификация на етническите общности. Пространствена дислокация и жилищна култура“, „Етнически общности – обсъждане на позициите им сред мнозинството“, „Етнически общности – балкански пътища I – II“, „Етнически общности – герои, шмекери и антагонисти на Балканите“, „Етническите общности – невидими, забравени, незабелязвани“, „Празничността като показател за идентичност и обществени намерения“⁶. Както се вижда от това многообразие

² Названието умишлено насочваше към първото тайно българо-чешко университетско дружество, създадено в Прага през 1863 г.

³ Побратим: Михайлова, К., М. Моравцова, Вл. Пенчев, В. Тодоров, Зд. Урбан. *Българи по чешките земи*. София: УИ Св. Кл. Охридски, 1994.

⁴ Вж. в тази връзка и Пенчев, Вл. Покана за обяд. Един малък „медалион“ за Мирям Моравцова. – In: *Homo bohemicus*, 2001, № 1 – 2.

⁵ Robek, A., M. Moravcová, J. Šťastná. *Stará dělnická Praha*. Praha: Academia, 1981; Moravcová, M. *Národní oděv roku 1848: ke vzniku národně politického symbolu*. Praha: ČSAV, 1986.

⁶ *Kdo jsem a kam patřím?: identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Eds. D. Bittnerová, M. Moravcová. Praha: FHS UK, 2005; *Etnické komunity v české společnosti*. Eds. D. Bittnerová, M. Moravcová. Praha: FHS UK, 2006; *Etnické komunity v kulturním kontextu*. Eds. D. Bittnerová, M. Moravcová. Praha: FHS UK, 2008; *Etnické komunity. Elity. Instituce. Stát*. Eds. D. Bittnerová, M.

на заглавия, интересите на Мирям Моравцова и към българската общност в чешките земи, и към българистична проблематика в балканистичен контекст са наистина изключително сериозни. Приносът ѝ наистина е впечатляващ и заслужи международно признание. Трудно е тук да изредя всички нейни подобни публикации, тъй като са десетки, можем само да сведем глава в знак на почит към делото на бележитата етнографка, етнологка и социокултурна антроположка.

Поклон!

Владимир Пенчев
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей,
Българска академия на науките

Moravcová. Praha: FHS UK, 2009; *Etnické komunity: v kulturní a sociální různosti*. Eds. D. Bittnerová, M. Moravcová. Praha: FHS UK, 2010; *Etnické komunity – integrace, identita*. Eds. D. Bittnerová, M. Moravcová. Praha: FHS UK, 2011; *Etnické komunity. Kontinuita kulturní reprodukce*. Eds. D. Bittnerová, M. Moravcová. Praha: FHS UK, 2012; *Diverzita etnických menšin. Prostorová dislokace a kultura bydlení*. Eds. D. Bittnerová, M. Moravcová. Praha: FHS UK, 2013; *Etnické komunity – Výjednávání pozice v majoritě*. Eds. D. Bittnerová, M. Moravcová. Praha: FHS UK, 2013; *Etnické komunity – Balkánské cesty*. I. Eds. D. Bittnerová, M. Moravcová. Praha: FHS UK, 2015; *Etnické komunity – Balkánské cesty*. II. Eds. D. Bittnerová, M. Moravcová. Praha: FHS UK, 2016; *Etnické komunity – Hrdinové, šibalové, antagonisté Balkánu*. Eds. D. Bittnerová, M. Moravcová. Praha: FHS UK, 2017; *Etnické komunity – Neviditelní, zapomenutí, přehlížení*. Eds. D. Bittnerová, M. Moravcová. Praha: FHS UK, 2019; *Festivity jako ukazatel identity a společenského směřování*. Eds. D. Bittnerová, M. Moravcová. Praha: FHS UK, 2020.

In memoriam

Георги Попов 1943 – 2023

На 10 април 2023 г. завърши земния си път проф дфн Георги Попов – един от водещите авторитети в съвременната славистична медиевистика в света.

Роден е в Асеновград, в семейството на свещеник – това е началото на жизненото поприще на проф дфн Георги Попов, факт, който заедно с школовката в Софийската духовна семинария изиграва огромна роля за формирането на неговия душевен и творчески натюрел. Именно дълбокото проникване във вярата чрез посредничеството на църковната музика и богослужението, с които израства, е онази необходима предпоставка, отключила по-късно интереса на учения към старобългарската химнография. Тази първа закуска плюс висшето образование по българска филология с втора специалност „Руски език“ в Софийския университет (1970) и специализациите в Москва (1977) и Ленинград, дн. Санкт Петербург (1980), съчетани с изключително трудолюбие и изследователско търпение, изграждат специалист с отлична подготовка по славянска палеография, старобългарски език, византийска и славянска химнография, стара българска литература и литургика, способен да разгадава вековните послания на древните манускрипти.

Хронологията на научната биография на проф. Г. Попов започва преди четири десетилетия, когато през 1973 г. още като гимназиален учител в Пловдив (1970 – 1974) става задочен аспирант по история на българския език в Института за български език при БАН. От 1974 до 1989 г. е на щатна длъжност в същата академична институция, първоначално като филолог специалист (1974 – 1976), а по-късно като научен сътрудник (1976) и старши научен сътрудник II ст. (1989). В тези първи години на своята научна кариера Г. Попов се включва в подготовката на колективния труд *Старобългарски речник* (т. 1, 1999), занимава се с изясняване на някои явления от развоя на говоримия български език, като коментира примери от среднобългарски ръкописи с богослужебно съдържание¹. Още по това време той е неустойимо привлечен

¹ Попов, Г. Към примерите за аналитична сравнителна степен в среднобългарските паметници. – *Български език*, 27, 1977, № 6, 493–498; Ранна употреба на предложението за приобектно (делиберативно) отношение – В: *Изследвания върху историята и диалектите на българския език. сборник в памет на чл.-кор. Кирил Мирчев*. София, 1979, 286–288 и др.

от славянските песенни богослужебни книги и особено на *Триода*, които се превръщат в негова съдба в науката². Между 1993 и 2002 г. Г. Попов е част от академичния състав на КМНЦ към БАН, старши научен сътрудник I ст. (2001), от 1992 е преподавател по църковнославянски език в Богословския факултет на Софийския университет, а през 2002 – 2012 е редовен професор. Заради високия си професионализъм и компетентност е канен да участва в редколегиите на редица научни сборници, поредици и периодични списания, сред които *Palaeobulgarica* (от 2000), *Богословска мисъл* (от 2001), *Кирило-Методиевски студии* (от т. 13, 2000) и др. Бил е председател на научния съвет на КМНЦ, член на специализирания научен съвет по езикознание и на Комисията за филологически науки и изкуствознание при ВАК.

Истинската сила на изследователския талант на Г. Попов се проявява за пръв път в монографичния му труд *Триодни произведения на Константин Преславски*, за който той получава титлата доктор на филологическите науки и е отличен с наградата „Академик Ал. Теодоров-Балан“ на БАН и Софийския университет (1987). Чрез детайлен текстологичен анализ на голям брой триодни ръкописи ученият установява наличието на оригинално (непреводно) старобългарско стихотворение от 18 стиха, съществуващо във формата на акростих, образуван от началните букви на около 440 тропара в състава на също така оригинален (непреводен) пълен цикъл великопостни трипеснеци и четирипеснеци. Началото на акростиха гласи: *гранеса добра константинова* („Добри стихове Константинови“). Поради обема и композиционната си издържаност стихотворението *гранеса добра константинова* е единственото явление от този вид в християнската църковна поезия, като няма паралел във византийската традиция. Ученият установява, че стихотворението е дело на високообразован за своето време български книжовник. Акростиховата похвала *гранеса добра константинова* се определя като едно от най-значителните постижения не само на старобългарската, но и на цялата средновековна християнска поезия. Това първо голямо откритие на учения бе изключително високо оценено в средите на медиевистите³.

Между най-ценните находки от епохата на Златния век е откритият от Г. Попов в състава на ранни славянски ръкописни минеи *Канон за Рождест-*

² Попов, Г. За едно споменаване на триезичници в Битолския триод. – *Старобългарска литература*, 3, 1978, 86–90; Новооткрита оригинална старобългарска част в текста на триода. – *Български език*, 28, 1978, № 6, 497–507; Някои текстологични наблюдения върху Битолския триод и други триодни ръкописи. – *Старобългарска литература*, 4, 1978, 3–20 и др.

³ Вж. рецензиите: Bláhová, E. – *Slavia*, 55, 1986, № 4, 408–411; Keller, F. – *Anzeiger für Slavische Philologie*, 18, 1987, 164–168; Станчев, Кр. – *Старобългарска литература*, 20, 1987, 62–165; Трифонова, А. *Нов принос на българската славистика*. – *Духовна култура*, 66, 1986, № 10, 30–33.

во *Христово* от Константин Преславски. Ритмическата му структура надобява един от най-сложните образци на византийската църковна поезия – ямбическия канон за Рождество Христово на Йоан Дамаскин. Българският книжовник създава 24 самостоятелни тропара (строфи) от по 5 стиха: от началните букви на 120-те стиха се образува наслов с тристишно поетическо послание към новопокръстените славяни⁴.

На Константин Преславски принадлежи и един цикъл предпразнични стихире за Богоявление. Името му е разчетено от Г. Попов във фразов акростих, образуван от началните букви на 24 предпразнични стихира за службите от 2 до 5 януари – *хвална пѣвния константинова*⁵. Пълен препис от този цикъл е запазен в руски пергаментен миней от XII – XIII в. – Типографски № 98, публикуван от него⁶.

От перото на същия книжовник е излязъл и трипеснец за Предпразненство на Успение Богородично, както установява Г. Попов от авторския акростих, вплетен в творбата⁷. Така, с изключително резултатните си търсения, този успешен откривател на словесни артефакти обогатява представата за Константин Преславски като химнограф.

Важен е приносът на Г. Попов за установяване химнографското наследство и на другия изтъкнат старобългарски книжовник – св. Климент Охридски. В цикъл от шест предпразнични трипеснеца за Рождество Христово изследователят разчита образуван от началните букви на тропарите акростих с името на Климент Охридски и указания за предназначението и музикално-композиционните особености на творбата – *Климентѣ пѣсни прѣдпразна Христоу розству трипѣснна осмоглас* („Песни на Климент. Предпразнични трипеснеци за Рождество Христово по реда на осмогласието“)⁸. Текстът на трипеснеците е публикуван въз основа на *Хлудовия празничен миней* № 166 от началото на XIV в.⁹.

⁴ Попов, Г. Новооткрит канон на Константин Преславски с тайнописно поетическо послание. – *Palaeobulgarica*, 21, 1997, № 4, 3–17; Канон за Рождество Христово от Константин Преславски – *Palaeobulgarica*, 22, 1998, № 4, 3–26.

⁵ Попов, Г. Новооткрити химнографски произведения на Климент Охридски и Константин Преславски. – *Български език*, 32, 1982, № 1, 3–26.

⁶ Попов, Г. *Хвална пѣвния константинова* (Богоявленски предпразнични стихире на Константин Преславски в руски миней от XII – XIII в.). – *Старобългарска литература*, 31, 1999, 3–23.

⁷ Попов, Г. Из химнографското наследство на Константин Преславски (Новооткрит трипеснец за предпразненство на Успение Богородично). – *Palaeobulgarica*, 19, 1995, 3, 3–31. Произведения на Константин Преславски и Климент Охридски. – В: *Преславска книжовна школа*. 1. София, 1995, 96–114.

⁸ Попов, Г. Новооткрити химнографски произведения...

⁹ Станчев, Кр. и Г. Попов. *Климент Охридски. Живот и творчество*. София, 1988, 219 с.

Един друг цикъл от трипеснеци – за Предпразненството на Богоявление – Г. Попов отнася към предположително Климентовите творби. Същият е поместен в Типографски миней № 98 и в среднобългарския *Скопски миней* от XIII в. № 522 от НБКМ¹⁰. И в двата преписа има липси, поради което акростихът се възстановява частично. Той представлява кратко молитвено двустихие, изпълнено с присъщата на Климентовия стил светлинна образност: *троице свата просвѣати ма свѣатом свѣтозарно пѣати*. Издадени са инципитите на тропарите по Типографския № 98¹¹. Въз основа на факта, че в минеите се редуват песнопения от Климент и Константин Преславски, Г. Попов доказва, че двамата книжовници са работили съвместно и едновременно са допълвали преведените от тях служебни минеи с оригинални песнопения. Това вероятно е станало скоро след пристигането им в Плиска и преди заминаването на Климент за западнобългарските земи.

Допълнителната аргументация и новите археографски данни, които привежда Г. Попов, в редица случаи подкрепят, доуточняват или опровергават становищата на други специалисти. Така, при проучването на публикувания от Б. Ст. Ангелов (въз основа на ръкопис от XV в.) предполагаем Климентов цикъл *Общи служби*, Г. Попов установява, че началните букви от тропарите в осма и девета песен на канона от *Общата служба за светител* образуват акростих с името на автора¹², потвърждавайки по този начин окончателно хипотезата на Б. Ангелов за участието на Климент в написването на този така необходим в началния етап от разпространението на славянското богослужение цикъл *Общи служби*, когато все още не съществували достатъчно преведени текстове за всички църковни паметни¹³.

Един частично запазен в славянската ръкописна книжнина канон, посветен на св. Симеон Богоприимец според изследователя по всяка вероятност също принадлежи на Климент. От него до нас са достигнали преписи, които съдържат само първите четири песни¹⁴.

Ценна находка на Г. Попов са три стихира на Господи възвах без гръцко съответствие в отнасяната към химнографското наследство на св. Наум служба за пренасяне мощите на св. Йоан Златоуст, поместена в *Скопския миней*. Ученият установява, че началните букви на стихирите образуват сричката кли. Езикът и стилът на тези стихирни също е твърде сходен с поетическия

¹⁰ Попов, Г. Новооткрити химнографски произведения..., 1982, 3–26.

¹¹ Попов, Г. *Хвална гвѣниа константинова*....

¹² Попов, Г. Авторските подписи на Климент Охридски. – *Антени*, № 49 (777), 4 декември 1985, с. 16.

¹³ Ангелов, Б. Климент Охридски – автор на общи служби. – В: *Константин-Кирил Философ. Юбилеен сборник*. София, 1969, 237–259.

¹⁴ Попов, Г. Химнографското наследство на св. Климент Охридски. – *Кирило-Методиевски студии*, 13. С., 2000, 42–57.

език и стил на Климент. Тези факти насочват към извода, че стихирите са негово дело, а по всяка вероятност нему принадлежи и целият канон за пренасяне мощите с анонимния старобългарски фразов акростих¹⁵.

Авторски акростих на големия книжовник Г. Попов открива и в *Канон за прослава на ризата и пояса на св. Богородица*. Началните букви от тропарите в осма и девета песен на канона образуват името Климент. Текстът на творбата е издаден по един от най-старите запазени среднобългарски преписи от XIII в.¹⁶.

Георги Попов изследва *Службата за славянския първоучител Методий* и разкрива някои важни особености на структурата и състава на тази химнографска творба, които водят до възстановяване на акростих с авторския подпис на Климент Охридски¹⁷.

Един фразов акростих, който минава през всички песни и съдържа името клим, е разчетен от Г. Попов в текста на *Канон за св. Евтимий Велики*, частично запазен в славянски ръкописни минеи от XI – XIII в. Същият канон по-късно е бил преработен от неизвестен български книжовник и приспособен за *Службата на св. Йоаким Осоговски*. Най-ранният му препис е засвидетелстван в среднобългарски празничен миней от XIII в. (№113 от НБКМ)¹⁸.

Отделно публикуваните известия за откритите от Г. Попов Климентови химнографски творби получиха своето обобщение в книгата му *Климент Охридски. Живот и дело*, където за пръв път се публикуват в синтезиран и системен вид резултатите от дългогодишните проучвания на българския учен върху старобългарското химнографско ръкописно наследство.

Ролята на третия Кирило-Методиев ученик св. Наум като преводач и автор на оригинални химнографски творби също попада в полезрението на изследователския интерес на Г. Попов. Обобщавайки резултатите от изследванията върху единствената засега сигурно доказана Наумова творба – *Канона за св. апостол Андрей*¹⁹, засвидетелствана в пет преписа, ученият формулира двата основни въпроса, които повдига *Службата в чест на св. апостол Андрей* – за участието на св. Наум като автор и преводач при нейното съставяне и за атрибуцията на други оригинални славянски песнопения в състава ѝ. Г. Попов изказва хипотезата, че стихирите след канона, за които не се откриват гръцки съответствия и които показват близост с канона в лексикално и стилистично отношение, най-вероятно са част от *Служба за св. ап. Андрей*,

¹⁵ Станчев, Кр. и Г. Попов. Цит. съч.

¹⁶ Станчев, Кр. и Г. Попов. Цит. съч.

¹⁷ Попов, Г. Службата за славянския първоучител Методий в Хлудовия миней 156. – *Старобългарска литература*, 32, 2001, 3–20.

¹⁸ Станчев, Кр. и Г. Попов. Цит. съч.

¹⁹ Кожухаров, Ст. Песенното творчество на старобългарския книжовник Наум Охридски. – *Литературна история*, 12, 1984, 3–19.

написана от св. Наум²⁰. Според него тази творба не е изолирано явление в старобългарската химнография. Ученият смята, че нейният текст най-вероятно е част от първоначалния минеен състав, възникнал и установен в България в резултат на съвместната книжовна дейност на Кирило-Методиевите ученици²¹.

Георги Попов разчита една анонимна акростихова фраза в *Канона за Богоявление*, която гласи: *богоявлениеѣ ти поѣще христѣ славим*²². Възникването на тази творба изследователят поставя в непосредствена връзка с останалите старобългарски химни за Рождество Христово и Богоявление, дело на Кирило-Методиевите ученици. Подобно на *Рождественския канон* на Константин Преславски и това произведение е написано по византийски образец – ямбическия канон на Йоан Дамаскин за Богоявление. За да бъде нагласена ритмиката, изходният гръцки текст на ирмосите е бил подложен на съзнателна преработка при превода²³. Друго безименно произведение ученият установява в *Цветния триод – Канон за неделята на Петдесетница*, в чиито тропари е вграден постишен акростих²⁴.

Изследователят издирва още два свидетеля – Типографски № 131 от XII в. и Типографски № 98 – за четири цикъла азбучни стихире, посветени на честването на Рождество Христово и Богоявление, открити от Кл. Иванова по два среднобългарски празнични минея от XIII и XIV в. И в четирите цикъла са отразени особеностите на глаголическата азбука, което е важно свидетелство за техния древен старобългарски произход. Най-вероятно те са възникнали във връзка с оформянето на празничния миней в процеса на съвместната книжовна дейност на Кирило-Методиевите ученици в България²⁵.

С отличното си познаване на византийската химнична поезия Г. Попов не само откри всички горепосочени творби, но и определи принципите на изграждането им, гръцките им образци, спецификата на езика им. За много от тях той доказва, че са писани на глаголица, в резултат на което се промениха представите за ролята на глаголицата в старобългарската епоха. Неговите трудове, освен че разкриха нова глава от старобългарското словесно наслед-

²⁰ Илиева, Т. Чествания в памет на 1 100 години от успението на свети Наум Преславско-Охридски в България. – *Старобългарска литература*, 43–44, 247–253.

²¹ Попов, Г. Следи от разпространението на Наумовия канон за св. ап. Андрей. *Старобългарска литература*, 28–29, 1994, 10–22.

²² Попов, Г. Новооткрити химнографски произведения..., 1982 3–26.

²³ Попов, Г. Новооткрит канон на Константин Преславски...; Канон за Рождество Христово от Константин Преславски...

²⁴ Попов, Г. Новооткритият старобългарски Канон за Неделя Петдесетница и неговият византийски образец. – *Palaeobulgarica*, 30, 2006, № 3, 3–48.

²⁵ Попов, Г. Новооткрити химнографски произведения..., 1982, 3–26.

ство, са принос и за византологията, защото показват рецепцията на византийската поезия в славянската култура не само с преводи, а и като задаване на модели за творчество.

Ярък израз на високото обществено признание за големите научни постижения и фундаменталните приноси на учения в областта на старобългаристиката, са многобройните престижни награди, на които той е носител: Грамота и юбилеен медал „1300 години България“ (1981); Значка за отличие на БАН (1982), Медал „Климент Охридски“ (1985); Кирило-Методиевска награда (1989); Наградата на Фонд „Научни изследвания“ към МОН за получени значими научни резултати (1998); Почетен знак на Софийския университет със синя лента (2008), голяма награда на Софийския университет за цялостно научно творчество в областта на социалните и хуманитарните науки (2020).

Неотлъчна от научноизследователската кариера на Г. Попов бе неговата педагогическа дейност у нас и в чужбина. Той работи като хоноруван преподавател по старобългарски език и история на българския език в Пловдивския университет (1976 – 1988), по църковнославянски език и старобългарска книжнина в Богословския факултет на Софийския университет (от 1999), по църковнославянски език в Нов български университет в София (от 1999). През периода 1988 – 1992 г. чете лекции по български език в Института по славистика при Университета в Залцбург, Австрия, където същевременно води семинарни занимания по старобългарска поезия, славянска палеография и текстология и чете лекции по старобългарска граматика, история на българския език и съвременен български език, българска диалектология. Като редовен професор (от 2002) в Богословския факултет на Софийския университет е ръководил докторанти и специализанти. Винаги готов да сподели богатия си опит и познания с всекиго, той е търсен консултант в академичните среди.

Активната гражданска позиция на проф. Г. Попов личи в многото му медийни изяви, в които той популяризира своите открития пред широката общественост и поставя важни въпроси, засягащи състоянието на културата в съвременна България. И не на последно място ще отбележа прекрасните качества като личност, които проф. д-р Георги Попов притежаваше: през изминалите десетилетия на триумф той остана все така всеотдаен, скромнен, винаги благоразположен и сърдечен – един истински учител и човек.

Поклон пред светлата му памет.

Използвана литература за него

- Библиография на проф. дфн Георги Попов. – В: *Пъние мало Георгию. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дфн Георги Попов*. София, 2010, 13–20.
- Грашева, Л. Константин Преславски. – В: *Кирило-Методиевска енциклопедия*, Т. 2. София, 1995, 426–440.
- Грашева, Л. Попов, Георги Атанасов. – В: *Кирило-Методиевска енциклопедия*, Т. 3. София, 2003, 212–215.
- Добрев, Ив. Старобългарското химнографско наследство в светлината на едно ново откритие. – *Palaeobulgarica*, 11/2, 1987, 122–128.
- Йовчева, М. Разгадател на вековни тайнописни послания. Проф. Георги Попов на 65 години. – *Palaeobulgarica*, 32/3, 2008, 107–113.
- Попов, Г. *Химнография*. – В: *Кирило-Методиевска енциклопедия*, Т. 4. София, 2003, 400–414.
- Станчев, Кр. Климент Охридски. – В: *Кирило-Методиевска енциклопедия*, Т. 2. София, 1995, 320–335.
- Приносът на Георги Попов за изследването на старобългарската и старославянската поезия. – В: *Пъние мало Георгию. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дфн Георги Попов*. София, 2010, 21–29.
- Турилов, А. Откритие как научна судьба. – В: *Пъние мало Георгию. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дфн Георги Попов*. София, 2010, 7–11.
- Христова, И. Нов значителен принос към Климентовата проблематика. – *Palaeobulgarica*, 15/1, 1991, 120–121.

Татяна Илиева
Кирило-Методиевски научен център,
Българска академия на науките

ОТЗИВИ

Странстващи идеи по пътищата на хуманитаристиката. Изследвания по фолклористика, културна антропология и славистика в чест на доц. д-р Катя Михайлова. В два тома. Съст. и ред.: С. Станоев, В. Баева, В. Пенчев, В. Тончева, И. Коларска. София: АИ Марин Дринов. Т. 1. 2020, 607 стр. ISBN 978-619-245-032-8. Е-книга: [https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106\(27\)](https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106(27)). ISBN 978-619-245-034-2. Т. 2. 2021, 720 стр. ISBN 978-619-245-033-5. Е-книга: [https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106\(42\)](https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106(42)). ISBN 978-619-245-035-9.

Катя Михайлова е от изследователите хуманитаристи, които не само със своите занимания, но най-вече с колегиалните си и човешки контакти създават мрежи, изграждат мостове, обединяват идеи и научни парадигми. Като фолклорист, израснал в България и от студентските си години изучавал полски език и култура, за нея е естествено да се посвети на сравнителните проучвания и да изгради индивидуален поглед към по-общия славянски контекст на явленията във фолклора. Но това е само една страна от уменията ѝ, другата са установените от нея отношения със специалисти от различни страни благодарение на разностранните ѝ интереси и научно любопитство. Излезлият от печат сборник в два тома *Странстващи идеи по пътищата на хуманитаристиката* с впечатляващия си обем и широкообхватната си тематика добре представя тези нейни интереси и научни контакти. Той е свидетелство за уважението, което тя си е спечелила сред своите колеги и приятели. Мотивирани от своето отношение към нея като учен, автори от 50 изследователски института и департамента на университети в България и зад граница са предложили разностранни разработки – всеки в своята област. Статиите добре очертават не само техните лични търсения, но и по-цялостния контекст на полето и научните традиции, в които работят. В този смисъл сборникът е представителен за съвременните проучвания в славистиката, фолклористиката и културната антропология.

Съставителите Станой Станоев, Вихра Баева, Владимир Пенчев, Веселка Тончева и Ирина Коларска са имали нелеката задача да организират представените 81 статии с разнообразни теми и подходи, като в двата тома са

обособили 14 раздела, всеки от които обединява учени от различни страни и парадигми. Изброяването само на заглавията и авторите би направило отзива твърде обемен, затова информативно ще представя темите, засегнати в отделните раздели. Първият том обхваща шест раздела. Първият от тях – *История, колективна памет, фолклор* – включва наблюдения върху изграждането на колективната памет и идеята за история във фолклора и в писмената култура и ключовата роля, която в този процес играят образите на исторически личности като Константин I Велики и Паисий Хилендарски. Разискват се също идеите за *власт и святост*, за ролята на *разума и образованието*, както и мотивът за войната в словашкия фолклор или за измеренията на живота в едно гето по време на немската окупация в Полша. Съпоставени са определени исторически факти и тяхното културно конструиране и осмисляне в съответния социален контекст.

Вторият раздел е озаглавен *Мит, архетип, фолклорен текст* и обхваща статии, посветени на функционирането на архетипни символи, митове и митологеми във фолклорната култура или в отделни фолклорни жанрове. Разгледани са както начините, по които митът и легендата са изучавани във френската антропология, така и „презраказването“ на фолклорни текстове като практика на колективната памет. Тук е поместен и сравнителен преглед от Чехия на славянските кумулативни приказки.

Третият раздел е на тема *Образи и символи във фолклора*. Той започва с проблема за антропоморфизма и антропоцентризма във фолклора на славяните. Следват сведения от теренни проучвания в Украйна за хора, които имат „тежка ръка“, по аналогия с такива, които имат „лош поглед“ и могат да урочасват, както и за вярвания сред запорожките казаци за „мъртва ръка“, която предпазва и носи победа в битки. Не по-малко любопитни са и фолклорните обяснения в някои полски вярвания за произхода на децата, които се раждат с отклонения. Друг текст от Словакия е посветен на мъртвите, които се явяват в сънищата на живите, и на начина, по който се разказва за тях. Проблем, на който се търси отговор в следваща статия, е защо в българската литература отсъства мотивът за любов към непозната красавица. Засегната е вярата в свръхестествената сила на водата в словенски народни песни, а също мотивът за разпределението на съдбата и даровете, които хората и народите получават според етиологичните легенди на различни европейски народи. Очертана е ролята на плодовете, по-специално на ябълката, в полските вълшебни приказки, представата за бедността според пословиците на южните славяни, както и символиката на растенията във фразеологизмите от Вук Караджич в неговия „Сръбски речник“.

В четвъртия раздел, *Календарна обредност и празничност*, са поместени проучвания върху ролята на числата в празничната практика; върху онава, което в българската традиция се нарича *жив, млад, Божи* или *див* огън, добиван на определен ден от календара или при епидемични заболявания

при животните; върху празнуването на лятното слънцестоене в България и Латвия; върху поздравленията и пожеланията, публикувани в пресата в Полша по случай Деня на миньора – 4 декември, света Варвара; както и върху промените в традиционните ритуали, породени от процесите на миграция.

Следващият пети раздел *Жизнен цикъл – обреди и обреден фолклор* се концентрира около спецификата на терминологията в сватбените обреди; ритуалното преминаване на граници в сватбената обредност в когнитивен аспект; жанровите особености на сватбените речи и диалози; „кръвното“ побратимство в традиционната култура на българите като аналогично на *близначния* култ; траурните церемонии в българските градове след Освобождението при погребението на видни интелектуалци; съвременните измерения на оплакванията в погребалната традиция на Украйна. Краткият шести раздел *Песенен фолклор, епос, изпълнителство* включва три разработки: върху архивни колекции на полски религиозни народни песни, върху музикалния облик на нартския епос и върху „музикалния обмен“, осъществяван от странстващите певци и музиканти в Полша.

Във втория том са поместени останалите осем раздела: седмият от тях е със заглавие *Народна религиозност – между канона и фолклора*. В него се обръща внимание на взаимодействието между фолклора и християнството от гледна точка на етнолингвистичния анализ. Разглеждат се разпространени в устната наративна традиция мотиви за облеклото на първите хора преди грехопадението и за конкретния ботанически вид на райското дърво на познанието. Представят се особеностите на личните свидетелства като религиозен литературен жанр, изпълняван като ритуална практика при приемането на евангелизма в Полша. Анализират се полските крайпътни култови обекти – кръстове и параклиси, както и теренни наблюдения на „живи“ сцени на Рождество Христово и на изпълнения на коледни песни в Украйна. Представена е възродената поменална практика на *Божии обяд* в един регион в Полша; сакралната символика на традиционната храна в полското село; създаването на неформално религиозно комуникативно пространство по време на православните панаири в Русия; тезата на Робърт Хейдън за антагонистичната търпимост, заедно с отзвука, който тя предизвиква в научните среди. Разделът завършва с описание на надгробни паметници от Република Кабардино-Балкария.

Официална и фолклорна агиография е осмият раздел в сборника. Той съдържа изследвания върху култа и изображенията на *интелектуалката* св. Екатерина Александрийска; присъствието на славянските светци в католическия литургичен календар; фолклорните мотиви и образи на св. Петка и св. Неделя в българския песенен фолклор; полисемантичността на образа на св. Георги в българската народна култура; почитането на светците Козма и Дамьян в Охрид, Северна Македония, в две отделни църкви; празника на *лечителя* св. Герасим на гръцкия остров Кефалония; древния култ към св. Урбан

на границата между Полша и Чехия; съвременните обяснителни разкази за определени култови обекти в Руския север и техният произход.

Деветият раздел е *Идеологии, политики, идентичности*. Той започва с очертаване на възникналата в модерността идея за колективната идентичност на славяните; проследява как фолклорните наративи се легитимират и участват в конструирането на действителността; как делото на св. св. Кирил и Методий обединява славяните, но и ги въвежда в съперничество за тяхното религиозно и културно наследство; как образите на светите братя се появяват върху емисии на македонските денари и как по този начин монетите стават средство за пропаганда и изразители на историческата и културната политика, провеждана от държавата. Предложени са също така наблюдения върху изграждането и развитието на образите на *своето* и *чуждото* в словашката митология във връзка с разделянето на чехи и словаци в отделни държави през 1993 г.; върху отражението на социалната йерархия от миналото при съвременните етнически стереотипи в Латвия; върху средствата за изразяване на религиозна и национална идентичност в Литва.

Към близкото минало и съвременността е насочен и десетият раздел *Социализъм и постсоциализъм – власт и опозиция*. В него се обсъжда разминаването между идеологическата реторика и реалното поведение в социалистическото трудово всекидневие в България, както и съществуващото отношение към паспорта като *печат на Антихриста* в някои консервативни среди в Русия. Разгледана е и ролята на политическите вицове при социализма и след неговото падане в Словакия, както и на езика в съвременните опозиционни протести в Русия.

Региони – специфики и идентичности е озаглавен следващият единадесети раздел. Той се занимава с Балканите и Централна Европа, техните етнокултурни различия и съпоставката между тях; с фамилното предание като елемент в конструирането на самоидентификацията; с фолклорните традиции като начин да се съхрани собствената специфика в чужда етническа среда; с влиянията на регионалния стил на народната песен върху авторската поезия в родната страна и в емиграция.

Дванадесетият кратък раздел е наречен *Граници, миграции, културно наследство*. Той представя забраните и предписанията при общуването със странстващи певци, занаятчии и търговци в европейската част на Русия; модели на живот в малкия град близо до границата (по примера на Свиленград); трансмисията на културно наследство, която осъществяват българските училища в мигрантски общности в САЩ. Тринадесетият раздел *Глобализация, дигитална култура и фолклор* предлага разсъждения върху глобализацията и съвременния образ на фолклорната култура; присъствието и създаването на фолклор във виртуалната реалност; клюката в историята на културата като фолклорен текст и в съвременната популярна култура; храната като тема и проблем в сайтове и блогове в интернет; културното наследство, отразено в дигиталната платформа на полския етнографски атлас.

Четиринадесетият, последен раздел *Славянската фолклористика – минало, съвременност, изследователски полета* представя различни периоди и насоки в развитието на славистичната наука за фолклора: неизвестни архивни материали от проведени в България полски етнографски изследвания през 1927 – 1928 г.; присъствието на българската народна музика в полските етномузикологични изследвания; преводите на български фолклорни произведения и рецепцията им в Полша след Втората световна война; научния принос на изтъкнатия чешки украинист Орест Зилинский.

Самото очертаване на тематиката, застъпена в сборника, показва неговата широта не само като обем, но и като научен хоризонт. Разнообразието на засегнатите проблеми обаче е само едно от достойнствата му. Впечатляваща е неговата обвързаност със съвременните насоки в научните търсения, подчертаната му иновативност и представителност по отношение на подходи, наблюдения и теоретични обобщения. Постигнат е баланс между обсъждане на теренни и архивни материали, между емпирия и методология, между конкретни и обзорни изследвания. Това е сборник, в който всеки читател ще намери нещо, което го интересува. Допълнително достойнство на томове е тяхното оформление – твърди корици, хубава хартия, четивно разположен на страниците текст, както и богат снимков материал в цветни приложения. Надявам се, не остава съмнение, че сборникът съответства на заслугите на доц. д-р Катя Михайлова като учен и личност и сам по себе си представлява сериозен и значим научен принос.

Албена Георгиева
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей
Българска академия на науките

Манастирски библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV – XVI век. Доклади от Международната научна конференция, 26 – 28 април 2021 г. Отг. ред. Марко Скарпа, Елена Белякова, Татяна Пентковска (= Кирило-Методиевски студии. Кн. 32). София: КМНЦ БАН, 2022, 385 с. ISSN 0205-2253; ISBN 978-954-9787-53-5; 978-954-9787-54-2 (online).

Представеният сборник включва докладите от Международната научна конференция *Манастирски библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV – XVI век*, проведена от 26 до 28 април 2021 г. Конференцията е организирана от Кирило-Методиевския научен център при БАН в сътрудничество с Научния съвет „Роль религии в истории“ и Отдела за историко-филологически науки на Руската академия на науките. Сборникът съдържа 21 статии на английски, български, руски и сръбски език, подготвени от учени от България, Гърция, Италия, Русия и Сърбия. Обекти на изследване са библиотеките, ръкописите, съхранявани в тях, копистите, работили в манастирските скриптории, произведенията, писани или преведени в тези скриптории. Подчертава се ролята на четиринадесетото столетие за културното развитие на южните и източните славяни, в основата на което са манастирските библиотеки. Оповестяват се неизвестни до момента сведения, които отварят нови научни перспективи. Сборникът е достъпен онлайн на адрес: <https://t.ly/YiKx>

Томът започва с представяне на делото на сръбските книжовници от XIII – XIV в. В контекста на културния напредък, постигнат през XIII в., в статията на Марта Рипаранте (Италия) „An Overview of the Main Scriptoria in the 14th Century Slavic Balkans: Serbian Writing Activity“ е направен обзор на книжовната продукция на някои от най-значимите манастири на територията на сръбската държава и на Света гора (Атон) през XIV в. Прегледът на данните за скрипториите на Хилендарския манастир и на манастира Високи Дечани е обогатен с нови сведения за книжовната дейност в манастира Студеница в Сърбия, в Карийската келия и в манастира „Свети Пантелеймон“ на Атон. Резултатите от изследването са приноси за изясняване на книжовната ситуация в средновековната сръбска територия преди османските нападения в края на XIV в.

На организацията на книжовната дейност в скриптория на Дечанския манастир през XIV в. е посветена статията на Милена Давидович (Сърбия) „Дечанска књижница у 14. веку“, като особено внимание е отделено на ръкописното наследство, завещано ни от монаха Ефрем и кописта Данилац Левооки.

Нови данни за славянската ръкописна сбирка на атонския манастир Каракал се предлагат в статията на Кирил Павлиянов (България) „New Findings

1869

in the Slavic Manuscript Collection of the Athonite Monastery of Karakallou“. За първи път авторът съобщава за нея в публикация в списание *Palaeobulgarica* през 2001 г. (брой 25 (2001), № 1, с. 21–45). В настоящата статия се допълва описанието на: славянски апостол от края на XIII или началото на XIV в., който междувременно е претърпял пълна реставрация и консервация; тетра-евангелие от първата половина на XVI в. и евхологий от първите десетилетия на XVII в. Освен това се описва нов ръкопис, открит в ръкописната колекция Каракал през 2017 г. – сръбски лекционарий на седмичните четения от *Посланията на апостолите за цялата година*, който е преписан в манастира Хилендар през 1682 г. и е бил предназначен за сръбския манастир Милешева.

Сведения за ръкописи, писани на Балканите и попаднали в библиотеката на Синайския манастир „Св. Екатерина“, представя Явор Милтенев (България) в статията си „За книжовните връзки между Атон и Синай“. Акцентът в изложението е върху ръкописите с атонски произход. Разглежда се въпросът за формирането на синайската манастирска библиотека, което е много силно повлияно от дошли като дар книги и техните преписи. Подчертава се определящата роля на атонската книжовна традиция в този процес през втората половина на XIV в.

Проблемът за контактите между книжовните центрове присъства и в статията на Нина Гагова (България) „За един възможен зографски ръкопис с Никоновите *Пандекти* от третата четвърт на XIV в.: ръкопис № 48 от МСПЦ“. Проучването събира и анализира информацията за произхода на ръкопис № 48 от сбирката на Музея на Сръбската православна църква в Белград и я интерпретира в контекста на мненията за втория (среднобългарски) превод на *Пандектите на Никон* и неговата редакция. Очертаното състояние на проблема дава възможност на авторката да достигне до заключението, че разпространението на разглежданата редакция на втория превод на *Пандектите на Никон* и нейното присъствие в ръкопис от Зографския манастир, какъвто най-вероятно е ръкопис № 48, е още едно доказателство за непрекъснатия обмен на текстове и преводи между България и Света гора през XIV в.

В „Писачите в *Постния (Slav23)* и *Цветния триод (Slav24)* от библиотеката на Синайския манастир „Св. Екатерина“ Елисавета Мусакова (България), проучвайки елементи от писмото и украсата на двата ръкописа – Slav23 и Slav24, достига до изводи за броя и личността на писачите, участвали в създаването им. Конкретните въпроси по идентификацията на писачите насочват авторката към фундаментални обобщения относно палеографските методи за атрибуиране на почерци.

Обзорът на Любка Ненова (България) „Ръкописни източници, свързани с почитта към св. Йоан Рилски в Зографската света обител (XIII – XVI век)“ проследява как е отразена почитта към св. Иван Рилски в наличните ръкописи в Зографския манастир през периода XIII – XVI в., с което се обогатява информацията за тях в досега публикуваните каталози.

Статията на свещ. Козма (Красимир) Поповски (България) „Евтимиеви служебници“ – състав и разпространение“ представлява принос към изясняване на понятието „Евтимиеви служебници“, въведено в научно обращение в изданията на Полихроний Сирку (1890) и Емил Калужняцки (1901) на литургическите трудове на Патриарх Евтимий Търновски. *Евтимиевите служебници* и тяхното изучаване са важен елемент от разбирането на процесите по редакцията на старобългарската книжнината от втората половина XIV в., наречена *Евтимиева реформа*. Тази реформа е част от цялостното преобразуване на богослужебните книги, извършващо се в Православната църква през XIV в. В настоящата статия се очертава кръгът от литургически паметници, които носят следите от преводаческата и редакторската работа на Евтимий Търновски и които да послужат за изясняване на неговата роля в превеждането и редактирането на богослужебните текстове и книги, включително и на служебниците. Изследването се основава на предварително определени критерии, разкриващи езиковите и текстологичните особености на *Евтимиевите служебници*, и обхваща около 80 южнославянски служебника от средата на XIV в. до средата на XVI в.

Обект на изследване в статията „Памети за български и сръбски светци в манастирски ръкописи от XIII – XV в.“ на Радослава Станкова (България) са паметите и текстовете за богослужебна прослава на сръбски (св. Симеон, св. Сава) и български светци (св. Кирил и св. Методий, св. Иван Рилски, св. Петка Търновска), поместени в месецословите на книгите с библейско съдържание (евангелия, апостоли и псалтири) и в книгите, предназначени за ежедневна употреба (пролози и минеи). Проучването показва общността на култовия ареал на южните славяни и представя манастирските библиотеки и ръкописите в тях като основни пазители на вековна памет за местните южнославянски светци.

Елена Узунова (България) в „За ръкописите, набавени от Слепенския манастир за славянската ръкописна колекция в Софийската народна библиотека“ прави преглед на ръкописите, набавяни през различни години за колекцията на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и свързани с дейността на монашеското братство в манастира „Св. Йоан Предтеча“ в Слепенче, който е важно книжовно и духовно средище през периода XVI – XIX в.

Изследването на палеографските, текстологичните, езиковите и правописните особености на ръкописи от първата четвърт на XV в., произхождащи от Псковската област, аргументира тезата на Анна Житеньова (Русия) („Книгописная мастерская при псковском Троицком соборе в первой четверти XV века“) за съществуването на скрипторий към псковската катедрала „Св. Троица“, чиято дейност се реконструира в статията.

Публикацията „Писцы и книжники молдавского монастыря Нямец в XV – XVI вв. (Материалы к истории скриптория)“ на Александър Паскал (Русия) е посветена на дейността на книжниците от молдовския манастир Нямец през XV – XVI в., представена въз основа на данните от запазените ръкописи и на

сведенията от литературата за недостигналите до нас книжовни паметници, създадени в манастира. Общият брой на използваните ръкописи е 59.

Татяна Пентковска (Русия) („Фрагменти толкований на *Евангелие* в съставе *Кормчей*“) изследва проблема за включването на фрагменти от тълкуванията на *Евангелието* в състава на *Кормчаята* на митрополит Даниил (1522 – 1539, †1547), в основата на която е *Сръбската кормчая*. Фрагментите са от *Тълковното евангелие* на Теофилакт Български и от *Учителното евангелие* на Константин Преславски.

Проучването на три стихирара от XV в. от сбирката на Троицко-Сергиевата лавра (Москва, РГБ) дава възможност на Татяна Борисова (Гърция) („Стихирари XV века из собрания Троице-Сергиевой лавры и древнеславянская текстовая традиция: на материале антифонов Великой пятницы“) да систематизира наблюденията си върху текстовата традиция на богослужбната книга след южните и източните славяни.

В „Скитский устав в монастырской книжности XIV – XV в.“ Елена Белякова (Русия) изследва проблема за разпространението на *Скитския типик* в манастирските библиотеки в южнославянските земи и Русия през XIV – XV в. на основата на материал от преписи, съдържащи славянската редакция на типика. Проучването на състава на сборниците, в които е включен, показва сравнително честото му комбиниране с глави от *Псевдозонара*, като авторката представя в пълнота свидетелствата за това.

Въз основа на изворов материал за преподобните Никита Переславски и Сава Вишерски, съхраняван в Руската държавна библиотека, Татяна Зинкевич (Русия) оповестява в статията си „Жития русских столпников преподобных Никиты Переславского и Саввы Вишерского на материале ОР РГБ“ ценна информация за стълпничеството в Русия.

В „Рукописная традиция *Жития Стефана Пермского* в Кирилло-Белозерском монастыре“ Александра Духанина (Русия) представя ръкописите в сбирката на Кирило-Белозерския манастир, които съдържат преписи или редакции на *Житието на св. Стефан Пермски*, написано от Епифаний Премъдри в края на XIV или в първите десетилетия на XV в. Ръкописната традиция на житието носи информация за ранното формиране на култа към светеца (фактически веднага след смъртта му) и за рецепцията на произведението в руската литература.

Ирина Грицевска (Русия) и Вячеслав Литвиненко (Чехия) в „Монастырский и мирской пути спасения в русской книжности XV в.“ насочват вниманието към наблюдавания през XV в. в Русия засилен интерес към въпроса за спасението на душата и към разпространените в руската писмена традиция по това време различни типове книги, отразяващи представите по този въпрос, – от една страна, Йерусалимския типик, а от друга, „Словото за различните начини на спасение и за покаянието“, включено в *Измарагда* и в *Кормчаята*.

Обект на изследването „Епископские монастыри и правила Константинопольского синода 1276 года“ на Мария Корогодина (Русия) е едно от постановленията на Константинопольския събор от 1276 г., засягащо взаимоотношенията между епископа и манастира, което е съхранено единствено в руската ръкописна традиция. Конкретните въпроси от областта на каноничното право се разглеждат в контекста на проблема за статута и правата на манастирите в средновековна Русия.

Статията „Монастырские библиотеки и состав церковной элиты в России XVI века“ на Андрей Усачев (Русия) предлага съпоставка между обема на фондовете на 32 руски манастирски библиотеки и тяхната роля в подготовката на ръководни кадри на Църквата. Изследваният материал е ексцерпиран от манастирски описи от XVI в.

Сборникът завършва със статията на Марина Крутова (Русия) „Афонские рукописи в собрании Виктора Григоровича Российской государственной библиотеки“, посветена на славянските ръкописи, открити от В. И. Григорович на Света гора (Атон) и понастоящем съхранявани в Руската държавна библиотека в Москва.

Постигнатите в настоящия том значими резултати в проучването на манастирското книжовно наследство на южните и източните славяни от XIV – XVI в. е още едно доказателство за ефективността на комплексните монографични изследвания, прилагачи методите на различни научни дисциплини. Сътрудничеството между учени от няколко страни е свидетелство за нови перспективи, реализирани след обмена на знания за ръкописните сбирки и тяхното изследване на съвременен равнище.

Нели Ганчева
Кирило-Методиевски научен център
Българска академия на науките

Борис Йоцов. Съчинения. Т. 1. Съст. Румяна Дамянова. София: Издателски център Боян Пенев, 2018, 662 с. ISBN 978-619-7372-18-2; Борис Йоцов. Съчинения. Т. 2., кн. 1. Съст. Румяна Дамянова, Светла Страшимирова. София: Издателски център Боян Пенев, 2022, 548 с. ISBN 978-619-7372-48-9; Борис Йоцов. Съчинения. Т. 2., кн. 2. Съст. Румяна Дамянова. София: Издателски център Боян Пенев, 2018, 294 с. ISBN 978-619-7372-49-6; Борис Йоцов. Съчинения. Т. 3, кн. 1. Съст. Румяна Дамянова, Добромир Григоров. София: Издателски център Боян Пенев, 2022, 578 с. ISBN 978-619-7372-50-2; Борис Йоцов. Съчинения. Т. 3, кн. 2. Съст. Румяна Дамянова, Добромир Григоров, Христина Балабанова. София: Издателски център Боян Пенев, 2022, 520 с. ISBN 978-619-7372-51-9; Борис Йоцов. Био-библиография. Съст. Румяна Дамянова, Северина Николова Георгиева. София: Издателски център Боян Пенев, 2018, 270 с. ISBN 978-619-7372-17-5; Завръщането на Борис Йоцов. Съст. Румяна Дамянова. София: Издателски център Боян Пенев, 2022, 204 с. ISBN 978-619-7372-47-2.

Внушителното издание на Института за литература при БАН и неговия издателски център „Боян Пенев“, свързано с проекта „Българският литературен пантеон и славянският свят в научното дело на Борис Йоцов: реконструкция на идеите“, се състои от пет книги. Всеки от томовете представя различни страни от делото на учения и има въвеждаща студия, която цели да очертае историческия и идейния контекст, с който взаимодействат произведенията на Йоцов, и да предостави перспектива за тяхното разбиране.

Том 1 събира произведенията на Йоцов, посветени на Българското възраждане. Том 2 (състоящ се от две книги) се спира на неговите изследвания, ангажирани с новата българска литература. Любопитен дял в него са стихотворенията на Б. Йоцов. Том 3 (също в две книги) се обръща към интереса на Б. Йоцов спрямо присъствието на славянските литератури у нас. Интригуващ акцент в него е представянето на участието на учения в публичния живот – включено е интервю на Владимир Русалиев с него, както и текстове на Йоцов, обърнати към неспециализирана аудитория. От изключително значение за литературната история е представената в отделна книга био-библиография на съчиненията на и за Б. Йоцов, илюстрирана със снимков материал.

Тук ще се спра по-подробно на включения в изданието сборник „Завръщането на Борис Йоцов“, целящ да извърши най-значимата стъпка в започването на разговора за Борис Йоцов, който се опитва да извърши проектът на Института за литература. Истинското завръщане на един учен е не само

припомнянето на неговото дело, не само събирането и издаването на произведенията му, но и включването му в актуалните проблеми и дебати на научното поле, с което той е ангажиран. Именно такава е и целта на сборника.

Как да говорим за Йоцов днес? Как той би могъл да участва в днешните изследвания на Българското възраждане и на славистиката, на литературознанието?

Отговорът на тези въпроси не може да дойде веднага. Той ще се открие вследствие на задълбочена и критична реконструкция на неговите идеи.

Първите текстове в сборника – на Елка Трайкова и на Румяна Дамянова – закономерно се спират на традициите, които формират изследователския метод на Б. Йоцов, на влиянието на наследството на Боян Пенев върху идеите му за Българското възраждане, на авторитетите в литературознанието и езикознанието, върху които се опират възгледите му, – И. Тен, Хумболт, Бъкл. И в двата първи текста обаче се откроява една особеност, която може да ни отведе до позицията на Борис Йоцов като учен. От една страна, той е позитивист, резултат от мисленето на XIX в., но от друга страна, се обръща към добиващите влияние в неговата епоха психологизиране и социологизиране на литературните изследвания. Така Йоцов се оказва раздвоен между изпитаните методи на традиционното научно описание и все повече утвърждаващата се модерност.

Областта на славистиката, с която се занимава Борис Йоцов, е също така раздвоена. Тя е постоянен приоритет на руската имперска политика, която се опира на лозунгите за „Славянско братство“ и „Единство на славянските народи“, за да реализира своите геополитически проекти. Същевременно обаче славистиката е и многообразието от езиково близки култури, които изграждат интересни сюжети на взаимодействие помежду си.

Текстът на Михаил Неделчев „Славянските сюжети“ дава възможност да се види отношението на Борис Йоцов към славистиката. За Йоцов българите са приобщени към славянските култури. Същевременно обаче идеята за славянството не бива да се предоставя на руското имперско славянофилство, а да запази своята откритост към различието между славянските народи. Изобщо възгледите на Йоцов за славянството са встрани от монументализма и единството; славянските култури са плуралистична общност, която се съпротивлява на идеологизираното им обединяване.

Любопитно е, че раздвоеността на Борис Йоцов между следването на традицията и отклонението от нея е представена и в неговия език. Текстовете на Марияна Цибранска-Костова, Елка Мирчева и Мария Китанова убедително показват как изказът на учения се стреми да защитава идеята за чистотата на българския език, дори съзнателно се архаизира. Заедно с това обаче в текстовете на Йоцов се среща и лексика, която изглежда произведена от самия него, сякаш повлияна от търсенията на модерните автори на индивидуален език. Например: „сбратяване“, „изобретивост“ (примери на Елка Мирчева).

Обяснимо е обстоятелството, че в сборника присъстват множество статии, изследващи възгледите на Борис Йоцов върху славянските култури и литератури. Текстовете на Недка Капралова, Добромир Григоров, Жоржета Чолакова, Христина Балабанова, Елена Томова и Николай Желев дават богата представа за търсенията на Б. Йоцов в областта на славистиката. Те се спират както на отделни случаи и микроисторически сюжети като интригуващото участие на Йоцов в спора за това на кого са посветени стихотворенията на Ботев „Пристанала“ и „До моето първо либе“ (епизод, на който е посветена статията на Недка Капралова), така и правят вълнуващи обобщения за философията на славистичната литературна историография, които можем да срещнем в текста на Добромир Григоров. Специално внимание заслужава и статията на Жоржета Чолакова за компаративистичния подход у нас, особено днес, в момент, когато компаративистиката е обект на силен дискуссионен интерес. Имам предвид книгата на Гаятри Чакраворти Спивак „Смъртта на една дисциплина“, породила множество дебати за проблематичното бъдеще на сравнителното литературознание.

Много любопитни са статиите на Радосвет Коларов и Александър Кьосев. Кьосев критически реконструира разказа за българския литературен канон в текстовете на Йоцов. И двете статии се спират на един любопитен проблем в наследството на Йоцов, който има и своите политически измерения в епохата на учения – темата за расата и биологическата метафорика в неговите изследвания. И Кьосев, и Коларов застават зад тезата, че не би могло да се прави връзка между тази тема и расовата нацистка идеология. Под „раса“ Йоцов разбира културното своеобразие на славянските народи, той не защитава никаква идея за расово превъзходство.

Сборникът се спира не само върху научните идеи, но и върху критиката и поезията на Борис Йоцов, както е в статиите на Адриана Спасова и Пламен Антов, на неговото участие в списание „Родина“, както е в текста на Светла Страшимирова, и на ролята му в Народния театър, както е в статията на Николета Пътова.

Статиите в сборника внимателно и спокойно се вглеждат в делото на Борис Йоцов. Ала това спокойствие е измамно. Във фона на тези текстове се усеща негативното преживяване от срещата с трагичния път на учения, оказал се жертва в едно страшно за славянството време; път, който поражда страхове за бъдещето ни в днешния не по-малко трагичен за славянството и за Европа момент.

Морис Фадел
Нов български университет

Димитрина Хамзе. Културата на пола в пословиците (върху материал от полските и българските паремии). Пловдив: УИ Паисий Хилендарски, 2023, 248 с. ISBN 978-619-7663-47-1.

В самото начало на 2023 година излезе книгата на Димитрина Хамзе, която е неин хабилитационен труд и разглежда пословици и поговорки от полския и българския паремийен фонд, но в теоретично отношение има по-широка основа, тъй като разглежда езиковите данни не изолирано и с оглед единствено на езиковата форма, а се стреми да осмисли комплексните отношения между двете половини на човечеството в сложното взаимодействие между лични и обществени фактори, от чийто баланс зависи равновесието в човешкото общество като цяло. Движена от този заявен интерес към пораждането и функционирането на исторически възникналите стереотипи, авторката се обръща към холистичния подход, включващ както индуктивно обобщаване на наблюдаваните факти, така и верификация на теоретичните конструкти и анализ на дискурсивното единство между форма и съдържание на езиковия знак. Върху тази основа се изгражда анализът на паремийен материал, извлечен от 18 специализирани речника и изследвания на пословиците и поговорките в полския и българския език.

Като цяло проучването е ориентирано към изследователската парадигма на съвременната когнитивистика и лингвистична прагматика и разкрива част от устойчивите стереотипи, характеризиращи масовото мислене за представителите на двата пола, както и за техните исторически установени и очаквани взаимоотношения. Теоретичната база на изследването е доста широка, авторката използва работи на голям брой полски и български учени, както и на световно известни философи и теоретици езиковеди. В значителна степен като отправна точка се използват някои възгледи на А. Фурдал, С. Калдиева-Захариева и мн. др. Що се отнася до мястото на пословиците и поговорките в системата на езика, отчита се тяхната самостоятелност и специфика, но по принцип е прието по-широкото схващане за тях като обособена част от фразеологичния фонд на езика, тъй като разглежданият материал и целта на изследването изобщо е да се обхванат колкото е възможно повече оценъчни свидетелства за отношенията между половете, консервирани в езика. Езиковият материал от полския и българския език, който е основа на изследването, е почерпен от повечето от достъпните фразеологични и паремийни речници на двата езика.

Непосредственото изследване на Д. Хамзе представя един опитен изследовател, който умее да изгражда широки обобщения на базата на анализирания конкретен материал. Самата структура на изследването отчита оценъчността, оценката и стереотипа, които характеризират паремийите, мястото на

1869

представите за ролята на красотата, ума, младостта и трудолюбието в отношенията между половете, както и традиционните ценности, с които е натоварен всеки от тях в представите на носителите на двата езика. Значително място в изследването е отделено на стереотипите и тяхната роля в живота на човека като квалификатор и средство за опростяване и „опитомяване“ на действителността, на притъпяване на нейната загадъчност и потенциална опасност. Склонността към оформяне на стереотип характеризира всяка човешка дейност, но ролята ѝ в междуличностните отношения, както и в отношенията между половете, може да бъде нежелана и дори опасна, тъй като изкривява действителността и може да измести от представите ни оценките за конкретния индивид-партньор. Изследователката неминуемо навлиза и в редица психологически аспекти на тези отношения, позовавайки се на значителен брой изследвания на известни психолози и философи, изследвайки механизмите, пораждащи често амбивалентните оценки на взаимоотношенията между мъжете и жените. Тук могат да се посочат мислители като П. Рикьор, М. Елиаде, Е. Фром, Д. Ружмон, Щ. Щал, Р. Стаматов, М. Розенберг, К. Рот и мн. др. Отчита се и в значителна степен културно обусловеният характер на оценките и стереотипите на реакциите, обхващащи голяма част от паремийния материал, който се разглежда. Подобни, понякога противоположни становища заемат и някои от философите, върху чиито концепции се основава работата на Д. Хамзе. Цитираната библиография обхваща 74 заглавия извън екскерпираните източници. Книгата се допълва от две приложения, представящи в пълнота полските и българските пословици, използвани като основа за изследването.

Вниманието на авторката е привлечено не толкова от пряко експлицитното в пословиците и поговорките отношение към представителите на двата пола, колкото от скритата, формулирана от нея криптокомуникация, която остава привидно засенчена от противопоставянето помежду им. Вариативността като основна жанрова характеристика на паремийните стимулира творческия импулс в тяхната употреба от страна на продуцента на текста и намалява информативността ѝ за сметка на експресивната ѝ функция. Сложността на криптокомуникацията, която зависи пряко от подготвеността на интерпретатора и неговата способност да проникне в нея, представя един от изводите на книгата и може да се смята за собствен принос на авторката към проучването на комуникацията изобщо.

Цяла глава (трета) от изследването е посветена на криптокомуникацията между половете, присъстваща в пословиците и поговорките. В нея авторката се основава на становищата на редица теоретици в полето на лингвистичната прагматика (Л. Долежел, А. Залевская, М. Елчинова, М. Кузова, М. Червински и др.), особено що се отнася до характеристиките на речевите актове, като се концентрира върху непреките речеви актове, за които много често може да се каже, че експлицират нещо различно от онова, което продуцторът е замислил. В такъв случай адресатът на речевия акт и неговата вербална и

невербална реакция са обусловени от собствената му подготвеност да интерпретира втория план на речевия акт. Авторката се стреми да го постигне чрез анализ на процеса на стереотипизация в езика въз основа на противоречието на отделни пословици помежду им.

Като цяло Д. Хамзе оценява пословиците и поговорките като плодотворно поле за изследване на стереотипите и нагласите на двата пола един спрямо друг, както и за разкриване на редица скрити импулси в оценките за двата пола. Според нея оценъчният характер на мисленето в паремиите, особено преобладаването на негативните оценки за жените, е всъщност симптом на редица опасения и представи, свързани с тях като непозната и необяснима стихия. Въпреки това определено може да се каже, че паремиите не носят еднозначно негативен или позитивен характер. Много често за едно и също качество може да се открият пословици с противоположна насоченост на оценката. При това тази особеност характеризира както полските, така и българските паремии, различията между които, според констатацията на авторката, засягат по-скоро отделни акценти, а не анализирания материал като цяло. Тя извежда противоположно насочени вектори на взаимоотношенията – конвергентни и дивергентни, ориентирани към сближаването и отдалечаването между половете, призвани да регулират техните отношения. Търси се изравняването между двата пола не върху делението на силни и слаби, а върху психологическото разбирателство и емоционалната съчетаемост, с които се постига екзистенциалното допълване между половете. За нея са от особено значение пословиците, даващи предимство на равнопоствеността между половете, в което тя вижда шанса за подобряване и обогатяване на интеркултурната комуникация и за извеждане на преден план потенциалния принос на паремиите за задълбочаване на адаптивната роля на културата.

Накрая авторката стига до фундаменталния проблем и цел на филологическото знание – необходимостта и способността да се постигне разбиране на определен текст, но и на свързаните с него явления от живота в тяхната дълбочина. Неспособността да се възприеме и разбере чуждата гледна точка се оказва истинската пречка за установяване на комуникация и разбирателство не само между половете, но и между човешките индивиди изобщо. Контекстът и ситуацията като основни прагматични фактори на дискурса в тази светлина придобиват изключително значение. Авторката систематизира в няколко афористични точки заблудите, до които може да доведе привидната комуникация и същината на отношенията, които заблудите прикриват (стр. 187–204). Това е може би най-ярко изразеното концептуално отношение, което обобщава дълбочината на конвергентните стремежи на двата пола, – стремежът един към друг и опасенията от евентуално неразбиране и злоупотреба с оказаното доверие.

По същество разглежданият труд представлява вдъхновена творческа интерпретация на съдържащите се в пословиците и поговорките обобщения,

прониквайки в завоалирания втори план на междуличностната комуникация и разкривайки скритите подтици на отделни психологически и езиково прагматични реакции. Може да се каже, че избраната тема е показана в относителна пълнота с цялата двойственост и амбивалентност на конкретните прояви, отразени в пословиците и поговорките. Тя представя един завършен текст, който привлича вниманието на читателя с оригиналността на своя самостоятелен подход, без да се плъзга по повърхността на модната в наше време джендър идеология, представяща твърде схематично и обобщено отношенията в тази област. Отчита се важноста на патриархалния културен модел за отразеното в пословиците и поговорките, ролята и разбирането за най-субективната оценка в човешката култура – представата за красивото, криптокомуникативния потенциал на паремийния фонд, ролята на стереотипите в разбирането за отношенията между половете и за конвергентните и дивергентните процеси в отношенията им. Това са и основните приноси на авторката в нейния труд и те представят задълбоченото проникване на един независим ум в проблематиката на отношенията между двата пола, която винаги е вълнувала човечеството.

И не на последно място трябва да се обърне внимание на изключително качествено полиграфско изпълнение, на грижливо изпълнената редакторска и коректорска работа – читателят и при най-внимателно вглеждане не може да открие технически или печатни грешки в текста, което определено не е масовият случай в нашата полиграфска практика. Съдържанието на книгата прекрасно се допълва и от красивата корица, съответстваща на едновременно романтичния и трезв подход на авторката към разглежданата материя.

Маргарита Младенова
Катедра „Славянско езикознание“,
СУ „Св. Климент Охридски“

Снежана Александрова. Облекло и цветове в българските диалекти. Лексикосемантична характеристика. Пловдив: УИ Паисий Хилендарски, 2022, 340 с.

Дрехата е един от значимите елементи на човешката цивилизация. Облеклото, първоначално служещо главно за предпазване на човешкото тяло от атмосферните влияния, се развива през вековете и претърпява разнообразни промени. От кожената препаска на първобитния човек до съвременното удобно и функционално облекло е налице хилядолетно развитие. Постепенно дрехата придобива и естетическа функция и се превръща и в маркер за социалния статус на индивида в обществото. Темата за човешкото облекло е разглеждана в различни области на науката – повече в исторически, етнологички, социоложки, изкуствоведски план. Отделни лингвистични публикации са посветени на названията на различни части на облеклото, но в съществуващата литература отсъства цялостно езиковедско изследване.

В края на 2022 г. Университетското издателство „Паисий Хилендарски“ публикува монографията на Снежана Александрова *Облекло и цветове в българските диалекти. Лексикосемантична характеристика*. Обект на проучване в труда са названията за традиционното облекло и неговото производство в българските говори. Изследването е насочено към представяне на лексиката за облекло в различните диалекти, към анализ на системните отношения в лексикосемантичната група за облекло, към начините за формиране на значението, пътищата за възникване на диалектните лексикални сходства и различия на посочените названия, към разкриване на специфичните езикови особености и системните отношения между лексикалните единици. Промените в облеклото във времето и в различните части на българското териториално пространство водят до промени и в лексиката за неговото назоваване. В монографията са проследени измененията в речниковия състав на народните говори в различните части на българското езиково землище, характеризиращи се както с обогатяване и разширяване на лексикалния фонд с навлизането на нови реалии, така и с отпадането на едни думи и замаяната им с други. Изучаването на названията за облеклото дава възможност да се разкрият генезисът и миграцията на облеклото във времето.

Изследването е структурирано в четири глави с уводна и заключителна част. Снежана Александрова много внимателно и компетентно представя теоретичните постановки по изследвания проблем, вижданията на различни автори. Подробният преглед на съществуващата литература разкрива библиографската компетентност на авторката, нейното критично отношение към разглежданата проблематика. Названията са класифицирани в тематични групи и подгрупи. Обособени са няколко групи: общи названия за облекло,

горно женско облекло, горно мъжко облекло, обувки и принадлежности за обуване, накити. Включени са и цветовете на принадлежностите за обличане, обуване и украса. Изследвани са лексикосемантичните особености на диалектната лексика, парадигматичните отношения между езиковите единици. Достигнатите резултати са обобщени с вещина.

Избраните комплексни методи, използвани в работата, са адекватни на целите и задачите, които авторката си е поставила. При описанието на диалектните названия е приложен ономазиологичният подход. За разкриване на семантичния обем, семантичната структура и характера на семантичните връзки между названията в макродиалектен план последователно е използван и семасиологичният подход. За нуждите на проучването са включени още и културологичният подход, както и съпоставителният метод, чрез които се установяват влиянията между диалектите и книжовния език, от една страна, между различните диалекти, от друга, заемането на чужда лексика.

Езиковият материал, анализиран в работата, е ексцерпиран от исторически и диалектни архиви, от публикувани писмени източници – диалектни монографии, речници, атласи, етнологички проучвания. Особено ценни са диалектните материали, събрани на терен лично от авторката.

Изпълнена на високо научно равнище, работата напълно се вписва в изследванията, посветени на българската идентичност и култура, тъй като облеклото е изразител на груповата или по-тясната селищна принадлежност на езиковия колектив. Монографията на Снежана Александрова *Облекло и цветове в българските диалекти. Лексикосемантична характеристика* би била интересна както за научната общност в областта на хуманитаристиката, така и за широка читателска аудитория – за всички, които се интересуват от езика и културата на своя роден край.

Марияна Витанова
Институт за български език,
Българска академия на науките

СЪОБЩЕНИЯ

През месец март 2023 г. проф. д-р Константинос Нихоритис, изтъкнат палеославист и богослов, бе избран за чуждестранен член на Българската академия на науките от Събранието на академиците на БАН. Почетното звание му се присъжда за неговия цялостен принос в старобългаристиката и кирилometодиевистиката, българската културна история и връзките ѝ със Света гора. Автор е на 12 книги на гръцки и на български език и на над 100 статии и студии. В продължение на повече от 30 години преподава български език в няколко гръцки университета и води различни курсове по българска култура от Средновековието и Възраждането до съвременността. Той е автор на няколко учебника и учебни помагала по български език за гърци (някои от тях в съавторство със съпругата му Марияна Нихоритис). Удостоен е с титлата „Доктор хонорис кауза“ на Софийския университет (2022) и с медал Иван Вазов (2002) за приноса си в популяризирането на българския език и култура. Церемонията по връчването на дипломата за чуждестранен член се състоя на 18 май 20223 г. в зала „Проф. Марин Дринов“ на Централната сграда на БАН.

БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA

46/2023

Редактор: проф. Анисава Милтенова

Съставители: доц. Никола Казански, Емилия Волева
Коректор: Жасмина Кръстева

Формат 70 × 100/16
Печатни коли 10,75

Печатница на Издателството на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.press.bas.bg

ISSN 1311-8544

